YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN ENDÜSTRİ YAPILARININ YAKIN ÇEVRELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ; KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ CİBALİ SEMT ÖRNEĞİ

Cansu Önder Yılmaz
17 14 18 101

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimarlık Anabilim Dalı
Restorasyon Tezli Yüksek Lisans
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Aliye Ceren Onur

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Haziran, 2022

YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN ENDÜSTRİ YAPILARININ YAKIN ÇEVRELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ; KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ CİBALİ SEMT ÖRNEĞİ

Cansu Önder Yılmaz
17 14 18 101
ORCID: 0000-0002-0812-0854

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimarlık Anabilim Dalı
Restorasyon Tezli Yüksek Lisans
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Aliye Ceren Onur

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Haziran, 2022

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"* ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"* ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Tez danışmanlığımı üstlenerek, tez sürecim boyunca sabrı ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, başaracağıma inanmamı sağlayan, danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Aliye Ceren ONUR'a teşekkür ederim.

Tez çalışmamı değerlendirmek üzere vakit ayıran jüri üyeleri Sayın Doç. Dr. Jülide ALP ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Esin SARIMAN ÖZEN'e bilgi ve düşünce paylaşımlarından ve tez çalışmama olan katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Tez sürecim boyunca hep yanımda olup beni destekleyen eşim Murat YILMAZ'a, tez sürecinde ailemize katılan oğlum Han'a, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen annem Dürdane ÖNDER'e ve kız kardeşim Deniz ÖNDER'e sonsuz teşekkür ederim.

Cansu Önder Yılmaz

Haziran, 2022

ÖZ

YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN ENDÜSTRİ YAPILARININ YAKIN ÇEVRELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ; KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ CİBALİ SEMT ÖRNEĞİ

Cansu Önder Yılmaz
Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık Anabilim Dalı
Restorasyon Tezli Yüksek Lisans Programı
Dr. Öğr. Üyesi Aliye Ceren Onur
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022

İngiltere'de 18. yy.'da meydana gelen bütün Avrupa'yı etkileyen, üretimde makineleşmeyi başlatmış olan Endüstri Devrimi; insanlık tarihinin ekonomik, siyasi, teknolojik ve sosyolojik yönden dönüm noktası olmuştur. Kullanılmakta olan makinelerin biçimi, işlevi ve boyutu çerçevesinde endüstri yapıları şekillenmeye başlamıştır. Bu yapılar zaman içerisinde yaşanmış olan teknolojik gelişmelere uyum sağlayamamış dolayısıyla atıl durumda kalarak terk edilmişlerdir. Endüstri yapılarından inşa edilmiş oldukları döneme ait veriler okunabilmektedir. Bu yapıların geleceği, özellikle 20. yy.'ın ortasında tartışma konusu haline gelmiş ve bu doğrultuda endüstriyel miras kavramı, kültürel mirasın bir parçası haline gelmiştir. Endüstriyel miras olarak kabul gören yapıların korunabilmesi adına yeniden işlevlendirme uygun bir yöntem olarak kabul edilmektedir.

İşlevsel biçimde kullanılmamakta ancak varlığını fiziksel olarak devam ettirmekte olan endüstri yapılarının sahip olduğu mimari ve tarihsel değerlerinin korunarak gelecek dönemlere aktarılabilmesi adına, tarihi yapısının zarar görmeden eklemelerin yapılması ve bu yapının korunması yeniden işlevlendirmenin konusudur. Bu konuda Türkiye'de gerçekleştirilmekte olan çalışmalar farklı şekillerde ve farklı işlevlerde görülmektedir. Endüstri mirası yapılarda gerçekleştirilmekte olan mimari mekan değişimleri ve söz konusu yapıların yeniden işlevlendirilmesi sonucunda kazandırılmış olan yeni işlevler sürdürülebilir olması, kültürel miras yapılarının mimarisinin korunması açısından önemlidir.

Yeniden işlevlendirilerek hayata katılan bu miras yapılarının fiziksel ve toplumsal çevreye etkileri söz konusudur. Miras yapılarının yeni işlevleri ile çevrede yarattıkları değişimler kentsel anlamda olumlu ve olumsuz yönleri ile ele alınmaktadır. Endüstri mirası yapıların yeniden işlevlendirilmesinin yakın ve uzak çevrelerinde oluşturdukları etkiler, çalışma kapsamında belirlenen başarı kriterleri çerçevesinde incelenerek çalışmaya yön verilmiştir.

Çalışma kapsamında Cibali Sigara ve Tütün Fabrikasının Kadir Has Üniversitesi olarak yeniden işlevlendirilmesi ele alınarak Cibali Mahallesinde ki çevresel etkileri, alan için belirlenmiş olan yeniden işlevlendirme başarı kriterleri çerçevesinde

incelenmiştir. İncelemeler sonucunda kriterler olumlu/olumsuz olarak değerlendirilmiş ve dönüşümün yakın çevresinde ki olumlu sonuçlar oluşturduğu belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Endüstrileşme, Endüstriyel Miras, Endüstri Yapıları, Yeniden İşlevlendirme, Çevresel Etki.

ABSTRACT

THE EFFECTS OF RE-FUNCTIONED INDUSTRIAL BUILDINGS ON THE NEAR ENVIRONMENTS; KADİR HAS UNIVERSITY CİBALİ SEMT EXAMPLE

Cansu Önder Yılmaz
Master Thesis
Architecture
Master of Science in Restoration (With Thesis)
Thesis Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Aliye Ceren Onur
Maltepe University Graduate School, 2022

The Industrial Revolution, which occurred in England in the 18th century, which affected all of Europe and initiated the mechanization of production; It has been a turning point in human history economically, politically, technologically and sociologically. Within the framework of the form, function and size of the machines being used, industrial structures have begun to take shape. These structures could not adapt to the technological developments experienced over time, so they were abandoned in an idle state. Data from industrial structures to the period in which they were built can be read. The future of these structures became a subject of discussion, especially in the middle of the 20th century, and in this direction, the concept of industrial heritage became a part of cultural heritage. In order to preserve the structures accepted as industrial heritage, re-functioning is accepted as an appropriate method.

In order to preserve the architectural and historical values of industrial buildings that are not used functionally but continue their existence physically, and to transfer them to future periods, the historical structure is the subject of re-functioning. The studies carried out in Turkey on this subject are seen in different ways and in different functions. The architectural space changes being realized in industrial heritage buildings and the new functions gained as a result of the re-functioning of these structures are also emphasized and discussed in terms of the preservation of architecture.

These heritage structures, which are re-f functioned and added to life, have effects on the physical and social environment. The new functions of heritage buildings and the changes they create in the environment are handled with positive and negative aspects in the urban sense. The effects of the re-functioning of industrial heritage structures in their immediate and distant surroundings were examined within the framework of the success criteria determined within the scope of the study.

Within the scope of the study, the re-functioning of the Cibali Cigarette and Tobacco Factory which is re-functioned as Kadir Has University, was discussed and its environmental effects in the Cibali Neighborhood were examined within the framework of the re-functioning success criteria determined for the area. As a result of the examinations, the criteria were evaluated as positive / negative and it was determined that the transformation created positive results in the close environment.

Keywords: Industrialization, Industrial Heritage, Industrial Structures, Refunctioning, Environmental Impact.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ..... **ii**
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI ..... **iii**
TEŞEKKÜR ..... **iv**
ÖZ ..... **v**
ABSTRACT ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xi**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xii**
RESİMLER LİSTESİ ..... **xiv**
KISALTMALAR ..... **xvii**
ÖZGEÇMİŞ ..... **xviii**
BÖLÜM 1. GİRİŞ **1**
1.1 Çalışmanın Konusu ve Amacı 1
1.2 Çalışmanın Yöntemi ve Kapsamı 2
BÖLÜM 2. ENDÜSTRİ MİRASI VE KENTSEL MEKANLAR **5**
2.1. Endüstri ve Endüstrileşme 5
2.1.1. Endüstri Devriminin Kentsel Ölçekteki Etkileri: Sanayi Kenti 7
2.1.2. Endüstri Devriminin Mekansal Ölçekteki Etkileri: Yeni Üretim Mekanları Fabrikalar 9
2.2. Endüstri Yapıları ve Endüstri Mirası Yapılar 12
2.2.1. Endüstri Yapıları ve Özellikleri 12
2.2.2. Endüstri Mirasın Tanım, Kapsamı ve Korunması 16
2.2.3.Endüstriyel Mirası Koruma Yaklaşımları 19
2.2.4. Endüstriyel Mirasın Korunması ile İlgili Örgütler ve Çalışmalar 22
2.3. Değerlendirme 24
BÖLÜM 3. KENTSEL MEKANLARDA YENİDEN İŞLEVLENDİRME **25**
3.1. Yeniden İşlevlendirme 25
3.1.1. Yeniden İşlevlendirmeyi Gerektiren Nedenler 27
3.1.1.1. Tarihsel ve Kültürel Nedenler 28
3.1.1.2. Yapısal Nedenler 28
3.1.1.3.Çevresel Nedenler 30
3.1.1.4.Ekonomik Nedenler 31
3.1.2. Uygun İşlev Seçimini Etkileyen Faktörler 31
3.1.3. Yeniden İşlevlendirmede Seçilen İşlev Sonrası Yapılabilen Müdahaleler 33
3.1.3.1.Mekansal Kurguya Yapılabilen Müdahaleler 33
3.1.3.2.Bölücü Ek Müdahalesi 34
3.1.3.3.Dolaşım ekleri müdahalesi 35

3.1.3.4.Yeni Mekan Ekleri Müdahalesi 36
3.1.3.5.Strüktürel Sisteme Yapılabilen Müdahaleler 36
3.1.3.6.Yakın Çevreye Yapılabilen Müdahaleler 38
3.1.4. Endüstri Yapılarının Yeniden İşlevlendirilmesi 39
3.1.5.Yeniden İşlevlendirilen Yapı Örnekleri 41
3.1.5.1.Dünyada Yeniden İşlevlendirilen Yapı Örnekleri 42
3.1.5.2.Türkiye'de Yeniden İşlevlendirilen Yapı Örnekleri 48
3.2. Yeniden İşlevlendirmenin Etkileri 47
3.2.1.Kent Kavramı 47
3.2.2.Çevre Kavramı 48
3.2.2.1.Fiziksel Çevre 49
3.2.2.2.Toplumsal Çevre 50
3.2.3.Yeniden İşlevlendirmenin Çevresel Etkileri 50
3.2.3.1.Fiziksel Çevre Etkileri 50
3.2.3.2.Toplumsal Çevre Etkileri 51
3.3. Yeniden İşlevlendirmenin Çevresel Etki Başarı Kriterlerinin Belirlenmesi 52
BÖLÜM 4. ÇALIŞMA ALANI-İSTANBUL-HALİÇ-CİBALİ ÇEVRESİ İNCELENMESİ 54
4.1. İstanbul-Haliç 54
4.1.3.Haliç Endüstri Gelişimi ve Dönüşümü 56
4.2. Tarihi Yarımada Cibali Mahallesi 57
4.2.1. Cibali Mahallesi Demografik Yapının İncelenmesi 59
4.2.2. Tarihi Yarımada Cibali Mahallesi Yenileme Alanı Değişimi ve Gelişimi ... 63
4.3. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası 69
4.3.1. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikasının Yeniden İşlevlendirilmesi 70
4.4. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikasının Yeniden İşlevledirilmesinin Çevresel Etki Başarı Kriterleri Çerçevesinde İncelenmesi 72
4.5.Değerlendirme 95
4.5.1.Yeniden İşlevlendirmenin Çevresel Etki Başarı Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi 96
BÖLÜM 5. SONUÇ VE ÖNERİLER 100
KAYNAKÇA 103

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1998 Nüfus sayımına göre Cibali nüfusunun bölgelere göre dağılımı (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020) (Kayan, 1999'dan esinlenerek hazırlanmıştır.)) .. 60
Tablo 2. Cibali mahallesi yaşayan halk değişimi (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020)) 61
Tablo 3.1998 yılında yapılan nüfus sayımına göre Cibali mahallesinin eğitim seviyesi (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020), Kayan,1999 tablosundan esinlenerek hazırlanmıştır.)).... 62
Tablo 4. Cibali mahallesi nüfus sayım grafiği (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020), TUİK verileri üzerinden hazırlanmıştır.) 63
Tablo 5. Yapının tarihsel gelişim süreci (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020)) **.....** 72
Tablo 6.Çalışma alanının çevresel etki başarı kriterler açısından değerlendirilmesi (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020)). 98

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Endüstri mirası yapıların oluşum döngüsü (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020)) 1
Şekil 2. Tez yöntem şeması (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020)) 3
Şekil 3. Kentsel mekanlar oluşum kurgusu (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020)) Benevolo,1993'ten esinlenerek hazırlanmıştır. 8
Şekil 4. Endüstri devrimi sonuçlarının genel analizi (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020)) 8
Şekil 5. Fabrika-ı Hümayun 1946 Hava Fotoğrafı (İBB Şehir haritası altlık olarak kullanılarak hazırlanmıştır) (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020)) 13
Şekil 6. Su kıyılarında konumlanan endüstri yapılarına örnek: Haliç'in iki kıyısındaki endüstri mirası (Köksal, 2005). 14
Şekil 7. Yapıların yaşam döngüsü (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020)) 26
Şekil 8. Yeniden işlevlendirmeyi gerektiren nedenler (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020)) 27
Şekil 9. Fiziksel eskime grafiği (Engin, 2009). 29
Şekil 10. Fonksiyonel eskime grafiği (Engin, 2009). 29
Şekil 11. Vaziyet planı (URL-15) 46
Şekil 12.Çevre Kavramı (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020)) 48
Şekil 13. Yeniden işlevlendirmenin çevresel etki başarı kriterleri analizi formu (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020)) 53
Şekil 14. Haliç sınırlarının gösterimi (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020), İstanbul Şehir Haritaları) 55
Şekil 15. Fatih, Eminönü ilçelerinin konumu ve Tarihi Yarımada'nın gösterimi (Google Earth, 2019-Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020)) 56
Şekil 16.İstanbul ili Tarihi Yarımada Fatih ilçesi (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020), İstanbul Şehir Haritaları) 58
Şekil 17. Tarihi Yarımada Fatih ilçesi Cibali mahallesi (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020), İstanbul Şehir Haritaları) 58
Şekil 18. Cibali mahallesi yenileme alanı sınırları (Alper, 2018) 64
Şekil 19. Cibali kampüsü vaziyet planı (Alper, 2018) 65

Şekil 20. Cibali mahallesi yenileme alanı yeniden işlevlendirme analizi (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020); Alper, 2018 altlık olarak kullanılmıştır.)..... 66
Şekil 21.Üsküplü Caddesi Silueti 66
Şekil 22.Üsküplü Caddesi Silueti-Yenileme Sonrası (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020); Alper, 2018 Üzerinden Hazırlanmıştır.)..... 67
Şekil 23. Bostan Hamamı Sokak Silueti..... 67
Şekil 24. Bostan Hamamı Sokak Silueti-Yenileme Sonrası (Düzenleyen: 67
Şekil 25. Bostan Hamamı Çıkmazı Silueti 68
Şekil 26. Bostan Hamamı Çıkmazı Silueti-Yenileme Sonrası (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020); Alper, 2018 Üzerinden Hazırlanmıştır.)..... 68
Şekil 27.Üniversite güvenlik noktaları (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020), İBB CBS 2020 uydu görüntüsü altlık olarak kullanılmıştır.) 82
Şekil 28. Abdülezelpaşa-Kadir Has Caddesi ayırımı İBB CBS 2020 uydu görüntüsü altlık olarak kullanılmıştır. (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020)) 87
Şekil 29.Kıyı kamusal alan ulaşım aksları öncesi (Düzenleyen:..... 91
Şekil 30.Kıyı kamusal alan ulaşım aksları günümüzdeki durumu (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020))..... 92
Şekil 31.A ve B AKSI geçişleri,2006 (Düzenleyen: 93
Şekil 32.Kıyı kamusal alan ulaşım aksları (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020), Google Earth,2020) 93

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1. Derby, Lumbe'nin ipek fabrikası, 1717 ve 1910 yılındaki yangından önceki hali (Pevsner, 1976) 10
Resim 2.İlk demir kolon uygulanan fabrika yapısı, Ditherington'daki, Marshall un fabrikası 1976-1797 ve tamamı demir iskeletten yapılmış Menier çikolata fabrikası 1871-1872 (Pevsner, 1976). 11
Resim 3. Manchester, Amoskeag fabrika dokusu, fabrikaların kenti şekillendiriciliği, 1838 (Pevsner, 1976). 11
Resim 4.Çatıda çelik konstrüksiyon kullanılmış bir fabrika iç mekanı (URL-1) 15
Resim 5. Turistik işletmelere ve konaklama mekanlarına dönüşen tarihi Antalya Kaleiçi evleri (URL-2) 30
Resim 6. Etkinlik mekanına dönüşen, Alicante'deki eski tren garından iç mekan görünümleri (URL-3) 34
Resim 7. Lengerhane yapısının restorasyondan önceki hali (URL-4) 35
Resim 8. Lengerhane'ye restorasyonla eklenen ara kat (URL-4) 35
Resim 9.İş merkezi (Nevka) olarak yeniden kullanılan Sankt-Petersburg'daki eski pamuk değirmeninin iç mekanda sirkülasyon elemanlarından görünümler (URL-5) 36
Resim 10.Çok amaçlı kültür merkezi olarak yeniden işlevlendirilen Koldinghus şatosu mekanlarından görünümler (URL-6) 37
Resim 11. Lister Mills dokuma fabrikasının restorasyon öncesi hali (URL-7) 37
Resim 12. Lister Mills dokuma fabrikasının restorasyon sonrası hali (URL-7) 38
Resim 13. Halk kütüphanesi olarak yeniden kullanılan Almonte'deki eski şarap mahzeninin işlevlendirmeden önceki durumu (URL-8) 39
Resim 14. Halk kütüphanesi olarak yeniden kullanılan Almonte'deki eski şarap mahzeninin günümüzdeki durumu (URL-8) 39
Resim 15. Poblenou'da yer alan, kütüphane ve sanat festivali merkezi olarak yeniden işlevlendirilen eski tekstil fabrikası Ca l'Aranyo (URL-9) 41
Resim 16.İletişim fakültesine döndürülen eski tekstil fabrikası Ca L'aranyo, eski fabrika yapıları ve modern çağdaş mimari yapılar (URL-9) 41
Resim 17. Tate Modern sanat galerisi (URL-10) 42
Resim 18. Sergi galerisi (URL-11) 43

Resim 19. Camlı ışık kutusu (URL-11)..... 43
Resim 20. Sergi salonları (Önder Yılmaz, 2020) 44
Resim 21. Viyana Gazometreleri geçmiş görüntüsü (URL-12) 45
Resim 22. Gazometre A fonksiyon dağılımı (Nart, 2015) 45
Resim 23. Gazometre B fonksiyon dağılımı (Nart, 2015) 46
Resim 24. Gazometre C fonksiyon dağılımı (Nart, 2015) 46
Resim 25. Gazometre D fonksiyon dağılımı (Nart, 2015) 47
Resim 26. Yapının genel görünümü (URL-13)..... 48
Resim 27.Dönüşümden önce ve sonra (URL-13) 48
Resim 28. Yapının genel görünümü. (URL-14)..... 49
Resim 29. Yapının eski görünümü (Yaramış, 2004)..... 44
Resim 30. Yapının eski görünümü. (URL-15) 45
Resim 31. Yapının dönüşümden sonraki durumu (URL-15) 46
Resim 32."Porta Puteae" veya "Porta del Pozzo" Cibali Kapı (Artamanoff,1938); (Alper, 2019)..... 59
Resim 33. Cibalide bulunan kahvelerden 2014 yılları (Google Maps Street View)..... 61
Resim 34. Cibalide bulunan kahveler (Önder Yılmaz, 2020) 62
Resim 35. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası, 20. yüzyıl başları (Alper, 2019) 71
Resim 36. Cibali Tütün Fabrikası geçmişteki görünümü (Alper, 2019) 71
Resim 37. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası Haliç cephesi restorasyon öncesi N blok ve Haliç cephesinde restorasyon sonrası kaldırılan N blok. (Alper, 2019) 74
Resim 38. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası Haliç Silueti, 1998 (Alper, 2018)..... 74
Resim 39. Kadir Has Üniversitesi Haliç Silueti, 2013 (Alper, 2018) 74
Resim 41. Manizadeler Konağı Restorasyon Öncesi (Önder Yılmaz, 2020)..... 75
Resim 42. Manizadeler Konağı Restorasyon Sonrası (Önder Yılmaz, 2020)..... 76
Resim 43. Yenileme Alanı Sınır Dışında Kalan Betonarme Yapı Örneği, Haydar Cad. (Önder Yılmaz, 2020)..... 76
Resim 44. Yenileme Alanı Sınır Dışında Kalan Terkedilmiş Yapı Örneği,Haydar Cad. 77
Resim 45. Kadir Has Üniversitesi, dersliklerin bulunduğu koridorlardan bir görünüm (Özdemir, 2015)..... 78
Resim 46. Kadir Has Üniversitesi, bir orta avlu görünümü (URL-16) 79
Resim 47. Rezan Has Müzesi'nden bir görünüm (Özdemir, 2015). 80

Resim 48. Rezan Has Müzesi iç mekanından bir görünüm (Özdemir, 2015). 80
Resim 49. Kadir Has Üniversitesi cephe görünüşü (Önder Yılmaz, 2020) 81
Resim 50. Cibali Tütün Fabrikası İç Mekan Dönüşümü (URL-17)..... 81
Resim 51. Ev yemekleri yapan işletme örneği (Önder Yılmaz, 2020)..... 83
Resim 52. Yakın çevre işletme kafe örneği (Önder Yılmaz, 2020) 84
Resim 53.1020 ada 13 parseldeki su dolabı (Alper, 2018) 85
Resim 54.1020 ada 13 parseldeki su dolabının yapıya katılması için oluşturulan cam döşeme (Alper, 2018) 85
Resim 55. Rezan Has Müzesi giriş (Google Street View Uygulaması,2022)..... 88
Resim 56. Araç trafiğine kapatılmadan önce 2013, kapatıldıktan sonra 2018 cadde girişi, (İBB Şehir Haritası)..... 88
Resim 57.1966 yılına ait hava fotoğrafına göre fabrika ve fabrika çevresinin durumu . 89
Resim 58.20 yy. ın ilk çeyreği Cibali silueti (Alman Arkeoloji Enstitüsü fotoğraf arşivi) 89
Resim 59.2002 yılında üniversite ve üniversite çevresinin durumu (Alper, 2019)..... 90
Resim 60.A Aksı,2013 ve 2020 (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020), CBS sokak görüntüsü kullanılmıştır.)..... 94
Resim 61. Amfi bahçe olarak hazırlanan açık otopark alanı (Önder Yılmaz, 2020) 94

KISALTMALAR

AIA	: The Association for Industrial Archaeology
CIAM	: Les Congres Internationaux d'Arcihecture Moderne/Uluslaraarası Modern Mimari Kongreleri
CILAC	: l'Etude et la Miseen Valeur du Patrimione Indutrial
COE	: Council of Europe/Avrupa Konseyi
DOCOMOMO	: Documentantioan and Conservation of Buildings, Sites and Neighbourhoods of Modern Movement
E-FAITH	: European Federation of Associations of Industrial Technical Heritage
ERIH	: The European Route of Industrial Heritage
FICCIM	: First Internatonal Conference on the Conservation of the Industrial Heritage
ICOHTEC	: International Committee fort he History of Technology
ICOMOS	: International Council on Monuments and Sites/Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
m²	: Metre kare
NEKTAR	: Europäischen Netzwerk der Kultur der Arbeit
s.	: Sayfa.
SHOT	: Society for the History of Technology
TICCIH	: The International Commitee for the Conservation of Industrial Heritage
TMMOB	: Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği
UNESCO	:United Nations Educationals, Scientific and Cultural Organization/Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
vb.	: Ve benzeri.

ÖZGEÇMİŞ

Cansu Önder Yılmaz

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorayson Tezli Yüksek Lisans Programı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
Y.Ls.	2017	Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Bölümü (Tezli)
Ls.	2009	Haliç Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
Lise	2008	Fenerbahçe Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
2013	Ozan Restorasyon Mühendislik-Mimar

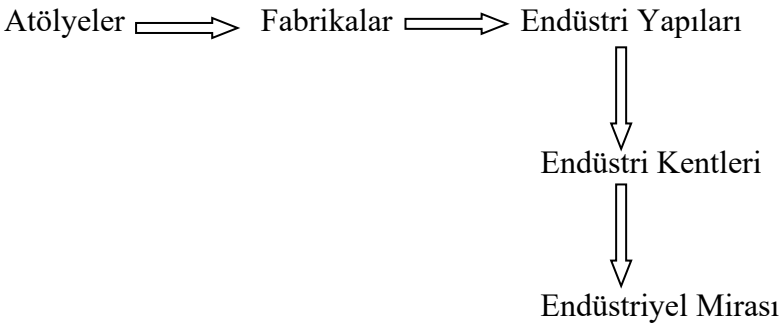
Mesleki Birlik/Dernek Üyelikleri

Yıl	*Kurum*
2013	Mimarlar Odası

BÖLÜM 1. GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Konusu ve Amacı

İnsanların belirli gereksinimlerinin karşılanması amacıyla üretilmiş olan ürünler yapılardır. Yapılar, barındırdıkları işlevler ile beraber yapılmış oldukları dönemler hakkında bilgi vermektedir. Yapılar bu özelliği ile toplumsal hayatın bir göstergesidir. Endüstri Devrimi bütün dünyayı etkilemiş olan insanlık için önemli bir olaydır. Bu devrim ile birlikte üretim biçimleri değişmiş bu doğrultuda üretim yapıları da meydana gelen bu değişiklikten etkilenmiştir. Üretim ilk olarak küçük atölyelerde yapılmaktayken teknolojinin gelişmesine paralel olarak üretilmiş olan makinelerden sonra üretim yapıları yeniden biçimlendirilmiştir. Dolayısıyla endüstri toplumları ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar için hizmet edecek yeni endüstri yapıları inşa etmişlerdir. Sanayileşmenin akabinde ise endüstri kentleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Fakat zaman içerisinde gelişmiş ülkeler ucuz işgücü, hammadde isteği ve gelişmiş olan teknoloji sebepleri ile endüstrisini geliştirmekte olan ülkeleri yönlendirmeye başlamışlardır. Bu durum kentte kullanılmayan endüstri yapılarının sayısının artmasına neden olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bu durum tepkilerin odağı olmuş ve endüstri yapıları uluslararası örgütlerin çabaları sonucunda kültürel miras kapsamına dahil edilmiştir. Dolayısıyla endüstri toplumlarının kendi üretmiş olduğu mimari yapılara sahip çıkması sonucu "endüstriyel miras" kavramı ortaya çıkmıştır.

Şekil 1.Endüstri mirası yapıların oluşum döngüsü (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020))

Tarihi bir değere sahip olan endüstri yapılarının korunarak yeniden işlevlendirilip toplumsal hayata uzun vadede dahil edilmesi, kültürel mirasın yaşatılması ve bu mirasa sahip çıkılması konusunda önemli bir noktadır. Aynı zamanda bu sayede mevcut kaynaklar da değerlendirilmiş olmaktadır. Endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesi durumunda özgün niteliklerinin bozulmaması, sahip olduğu kültürel ve tarihi değerini kaybetmemesiyle birlikte bugünün şartlarına uygun bir biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu değerlendirme sonrasında elde edilen bulgular dahilinde müdahalelerde bulunulması ve dengede tutulması gerekmektedir. Yeniden işlevlendirme bölgesel ya da yapısal ölçekte olabilmektedir. Endüstriyel miras olarak kabul edilen yapıların ya da yapı gruplarının devletin öncülüğü dahilinde bakanlıklar, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, meslek odaları ve üniversitelerin örgütlü bir şekilde çalışması ile yeniden işlevlendirmenin başarılı olması sağlanabilmektedir.

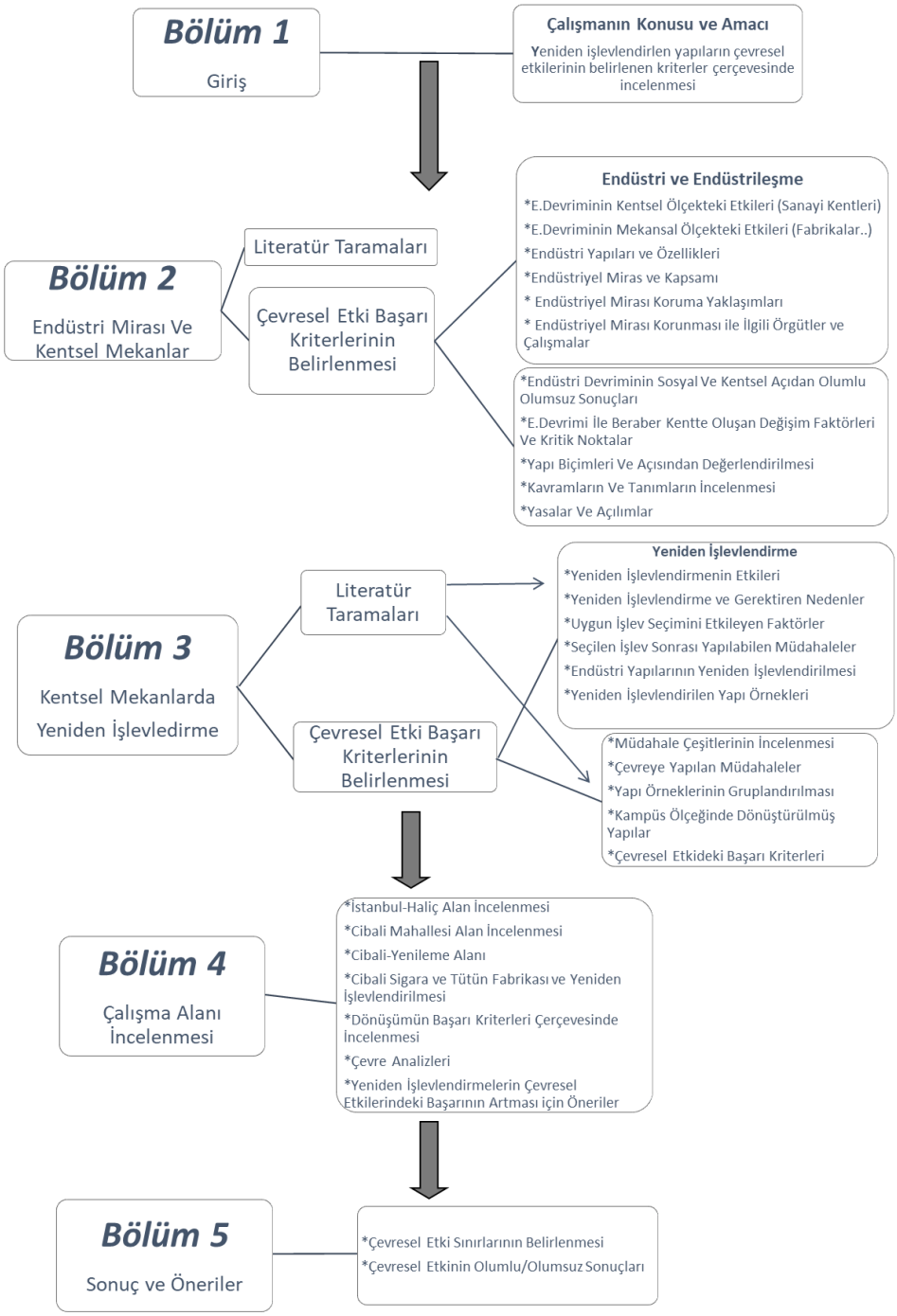
Geçmişe dair izler barındıran endüstri yapılarının geleceğe taşınabilmesi kültürel mirasa önemli bir hizmet etmektedir. Endüstri yapıları son dönemlerde artış gösteren farkındalık ile birlikte yeniden işlevlendirme yöntemi kullanılarak yeniden kullanılabilir duruma getirilmektedir. Yeniden işlevlendirilen bu yapıların; bulundukları çevre içerisinde belirli değerlere sahip olmalarından kaynaklı olarak yeni işlevleri ile çevresel etkileri oluşmaktadır. Bu çalışmanın amacı yeniden işlevlendirilen endüstri yapılarının, yeni işlevlerini kazandıktan sonra yapısal ve çevresel etkilerinin olumlu ve olumsuz yönlerinin incelenmesi, işlevlendirmeye ve çevresel etkilerine dair belirli kriterler oluşturulmasıdır.

1.2 Çalışmanın Yöntemi ve Kapsamı

Çalışmamız kapsamında Kadir Has Üniversitesi'nin yeniden işlevlendirme süreci ve yakın çevresine etkileri ile bu süreç adına gerekli bilgiler, belgeler, veriler ve dokümanlara ulaşılmasında izlenmiş olanlar yöntemler şöyledir:

Literatür çalışmasında bulunan "tarihi çevrede koruma, endüstri mirası, yeniden işlevlendirme" gibi konu başlıkları ile konuların detaylandırılmasında makaleler, kitaplar, tezler ve dergilerden faydalanılmıştır.

Cibali Tütün ve Sigara Fabrikasına ait kurulmuş olduğu dönemden kapatılma sürecine kadar geçirmiş olduğu değişimler ile dönüşümlere ait, fabrikanın üniversite için yeniden işlevlendirilmesine dair bilgi, belge ve fotoğraflara yer verilmiştir.

Şekil 2.Tez yöntem şeması (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020))

Tez yöntem şemasında da görüldüğü üzere Bölüm 1,2,3 ten edinilen bilgiler doğrultusunda yeniden işlevlendirilen yapıların çevresel etki başarı kriterleri belirlenmiştir. Bu kriterleri incelemek için ise kullana bilinecek bir kontrol ve analiz formu oluşturulmuştur. Bu liste yeniden İşlevlendirilmiş olan yapıların çevresel etkideki başarı sonuçlarını ile analiz ede bilinir ve sonuçlar değerlendirile bilinir.

Bu çerçevede Cibali Sigara ve Tütün Fabrikası ile beraber Cibali Mahallesi alan olarak incelenmiştir. İncelemeler sonucunda başarı kriterleri irdelenmiş ve sonuçları analiz edilmiştir. Ortaya çıkarılan sonuçlar doğrultusunda ise çevresel etki sınırları belirlenmiş ve etki sınırları derecelendirilmiştir. Çevresel etkilerin olumlu sonuçlarını arttırabilmek için öneriler geliştirilmiştir.

BÖLÜM 2. ENDÜSTRİ MİRASI VE KENTSEL MEKANLAR

Bu başlık altında endüstri, endüstrileşme, endüstri devriminin etkileri, endüstri yapıları ve özellikleri anlatılmış, sonrasında endüstriyel mirasın tanımı yapılmış ve bu miras kapsamında bulunan yapılara karşı olan koruma yaklaşımları ile söz konusu endüstri devrimin kentsel ölçekte göstermiş olduğu etkiler ve bu devrimin mekansal ölçekteki etkileri ele alınmaktadır.

2.1. Endüstri ve Endüstrileşme

Mekanik üretim endüstri çağında ekonomi açısından temel belirleyici olmuştur. Kentlerin biçimlenişinde bu üretimin yerini farklı bir teknolojiye bırakmasıyla beraber gelişmiş ve büyümüş olan yeni kurumsal sektörler önemli değişikliklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu değişim akabinde 1960 yıllarında kent merkezlerinde birtakım endüstriyel yapılar ile eski yerleşim dokuları yerini pahalı konutlar, şirket merkezleri ve lüks otellere bırakmıştır. Kentin çeperlerine endüstri ve orta sınıf kaymaya başladıkça kent merkezinde bulunan birçok alan terk edilmiştir. Bununla beraber ilk zamanlarda endüstri yapıları kent merkezi dışında yer almaktayken kentin genişlemesi ile birlikte zaman içerisinde kent merkezinde kalmışlardır. Bu yerler sahip olduğu rant değerleri sebebiyle endüstri yapılarının kapanmasına, taşınmasına ya da yıkılmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan yeni kentsel oluşum sürecinde tahribe uğrayan, işlevini kaybeden, terk edilen ve yıkılmış olan tarihi yapıların korunmasına yönelik girişimler de ortaya çıkmıştır. Kent merkezinde bulunan, kentsel yenilenme projeleri doğrultusunda yaşam alanı tehdit altında olan gruplar ve tarihi bir değeri olan yapılar ile alanların yok olmasına karşı olan varlıklı grupların iş birliği ile batılı ülkelerde başlamış olan kültürel mirasın korunmasına karşı yapılan hareketler, kentlerin canlandırılması adına yapılmış olan politikaların merkezinde yer almıştır. 1980 yıllarının başında ise kültürel mirasın korunmasına karşı yapılan çalışmalar gelişmekte olan birçok ülkeye de yayılmaya başlamıştır. 1990 yıllarında Kültürel Miras Turizminin büyümesi ile beraber gelişmekte olan ülkelerde bulunan birçok şehir eski tarihi binalarını korumak adına yatırımlarda bulunmuştur (Köksal, 2005).

Bu süreçte işlevini yitirerek tahrip edilmiş olan endüstri yapıları ile endüstri alanlarının da miras kabul edilmesine yönelik temeller, çevresel imgelerin

olumsuzluğuna rağmen endüstri yapılarının değerinin olduğu ve bu yapıların korunması gerektiğine dair gelişen düşünceler kişisel girişimlerle oluşturulmuştur. Endüstri yapılarının korunması adına eski tarihli girişimlerden biri 1945 yılında yazar Rolt'un öncülüğünde, İngiltere'de bulunan su kanallarının korunabilmesi hedeflenerek gönüllü olarak meydana gelen kuruluştur. Rolt ilerleyen zamanlarda demir yollarının korunması adına da çeşitli çalışmalar yapmıştır. 1973 tarihinde kurulmuş olan *"Endüstriyel Arkeoloji Derneği"* (Association for Industrial Archaeology)'nin de ilk başkanı olmuştur. İngiltere'de sanayi devrimi ardından kalmış olan anıtların tehlikede olduğuna dair bir yazı yazan Michael Rix, "endüstriyel arkeoloji" kavramını ilk defa bu yazısında kullanmış ve bu kavram böylece ortaya çıkmıştır. 1960 yıllarının sonuna doğru endüstriyel koruma alanı demir döküm, maden, taş ocağı tesisleri ve değirmenleri içerisine dahil edecek biçimde genişlemiştir. 1964 yılında *"Endüstriyel Arkeoloji Dergisi"* (Journal of Industrial Archaeology) yayınlanmaya başlamıştır (Trinder, 1981).

"Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi" (TICCIH)'in *"*Nizhny Tagil Tüzüğü'nde yer alan endüstri mirası tanımı; endüstrinin kalıntıları olan tarih, teknoloji, sosyal yapı, mimari değerlerinden oluşmaktadır. Bu değerler binalar, endüstride kullanılan makineler, küçük atölyeler ve atölyelerin ardından büyüyen fabrikalar, çeşitli maden alanları ve imalatları, enerjinin üretildiği, tüketildiği ve iletildiği yerlerden oluşur. Bu alanlar ile beraberinde ortaya çıkan ulaşım ağları ve altyapısı, sosyal hayatın getirisi olan eğitim, ibadet, konut yapılarıdır. Endüstri arkeolojisi ise; yapıların, yapıya ve tarihe ait belgelerin, eserlerin, insanların yerleşimlerinden ve endüstri sebebi ile oluşmuş doğal ve kentsel alanların, maddi-manevi tüm belge ve kayıtlarını inceleyen bir yöntem olarak tanımlanmaktadır.

Endüstri devriminin ve bu devrimin etkilerinin anlaşılabilmesi için devrimin başladığı yerin yani Benelovo'nun (1993) deyişiyle 10 yy.'lık bir döneme yayılmış olan, kendinin de karşılıklı bir nedensellik sistemiyle bağlandığı ekonomik, kültürel ve siyasal olayların bir ürünü olan "Avrupa'nın incelenmesi gerekmektedir. 15. yy. itibariyle Avrupalıların yapmış oldukları deniz aşırı keşifler ile fetihlerin sonucunda, meydana gelen nüfus artışı, yaşam seviyesindeki artış, tarımda ortaya çıkan gelişmeler, sömürgecilik ve yağma sonucu elde edilen finansal güç, aklın ve bilimin öne çıktığı dönüşümler ve tüm bunların etkisi ile birlikte teknolojideki gelişmeler sonucu Endüstri Devrimi yaşanmıştır. Devrim, birikimli bir süreç sonucudur. 1789 Fransız İhtilali'nin

bütün Avrupa'ya etki etmiş olan siyasal zemini şekillendiriciliğinden de bu devrim etkilenmiştir (Arıkan ve Akad, 1976).

Kısaca bahsedilen gelişmelerin sonucunda, kapitalist ekonomik bir düzene evirilmiş olan yöntemler ile 18-19. yy.'larda ilk olarak buhar gücü olarak baş göstermiş ve yeni buluşların etkisi sonrası makineleşme gerçekleşmiş, makineleşen endüstri doğrultusunda ise sermaye birikimi artmış, zincirleme bir biçimde üretim süreçleri değişmiş ve devrim ortaya çıkmıştır. İngiltere söz konusu uygun ekonomik, toplumsal ve siyasal zemine çok daha kısa sürede erişebildiği için devrimde başı çekmiş, Avrupa'dan başlayıp dünya genelinde mimariyi de etkilemiş, kentsel kurgular ve mekansal kurguların radikalce değişmesine neden olan birtakım sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçlara iki başlık altında aşağıda değinilmektedir (Köksal, 2012).

2.1.1. Endüstri Devriminin Kentsel Ölçekteki Etkileri: Sanayi Kenti

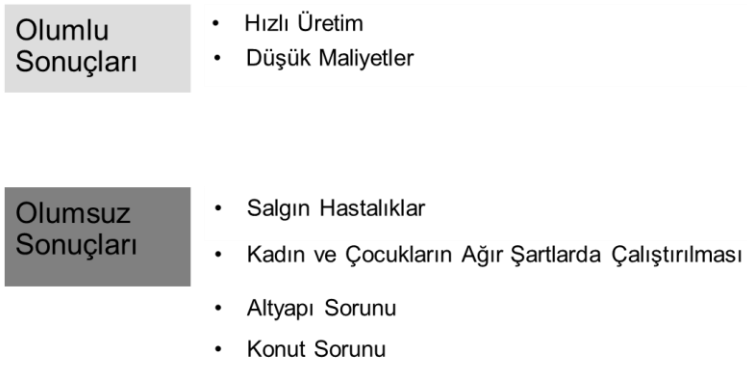
Endüstri devriminin de yaşandığı 18-19. yy.'larda Avrupa'da kent kavramı, geçirmiş olduğu değişim ve dönüşümlerin en hızlısını yaşamıştır. Ortaya çıkan bu ani değişim, endüstri devrimine de neden olan koşullar ve devrim sonucu ortaya çıkan ürünlerden etkilenmiştir. Bu değişim Benevolo (1993) tarafından "Avrupa Tarihinde Kentler" adlı kitabında yer alan "Sanayi Kenti'nin konu olduğu bölümde 4 temel faktöre bağlanmıştır. Bu faktörler şunlardır:

1. Devrimin ardından dönüşmüş olan üretim şeklinin ve üretim miktarlarının ortaya çıkarmış olduğu kentlerde meydana gelen nüfus artışı nedeniyle kentin nicel yapısında ve nitel yapısında gözlenen değişimler,
2. Aklın, bilimin ve matematiğin önemli hale gelmesi,
3. İnşaat faaliyetleri sırasında bireyler ve devletler arasında arabuculuk görevi üstlenmiş olan yasal uygulamaların tümünün kaldırılması ile kentlerde büyümenin ve değişimin hızını artırması,
4. Kentlerde altyapının yeniden düzenlenmesine duyulan ihtiyaçtır.

Şekil 3.Kentsel mekanlar oluşum kurgusu (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020))
Benevolo,1993'ten esinlenerek hazırlanmıştır.

Benelovo'nun da belirtmiş olduğu üzere kentsel organizasyona etki eden en önemli faktör kentlerde yaşanan ani nüfus artışlarıdır. Diğer etkenlerin hemen hepsi kentlerde yaşamakta olan kişi sayısındaki artışa bağlı bir biçimde gelişmektedir. Kentlerde yaşanan bu hızlı artışın sebebi evlerinde üretim gerçekleştirmekte olan ya da tarım ile geçinmekte olanların, makineleşme sonrası işsiz kalarak kente göç etmek zorunda olmasıdır. Üretimin sağlanması için gereken işgücü, kente gelmiş olan bu nüfusla beraber sağlanmakta dolayısıyla bu durum emeğini bir ücret karşılığında satıp bu şekilde geçinen bir sınıfın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Söz edilen göç dalgası ile birlikte kentlerde meydana gelen işçi sınıfları, geçimlerini sağlamış oldukları fabrikaların yakın çevrelerinde barınma ihtiyacını karşılamaya başlamıştır. Barınma eylemi konut sorununu da beraberinde getirmiştir. Buna bağlı olarak altyapı ihtiyaçları gündeme gelmiş ve bu durum kentsel mekanın kurgusunun belirleyicilerinden en önemlisi haline gelmiştir. Endüstri devriminin olumlu getirileri olduğu gibi (hızlı üretim vb.) sosyal açıdan (salgın hastalıklar, kadınlar ve çocukların ağır şartlarda çalıştırılması vb.) ve kentsel açıdan (altyapı sorunu, konut sorunu vb.) birtakım olumsuz sonuçlara da neden olmuştur.

Şekil 4.Endüstri devrimi sonuçlarının genel analizi (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020))

İlerlemiş olan teknoloji ve yapılan keşiflerin getirmiş olduğu yenilikler, demir yolu ağının oluşturulması ile buhar gücünden de faydalanılmasıyla üretim ve üretilmiş

olan malların dağıtımında hız artışına neden olmuştur. Bununla birlikte bu durum kent yaşantısına hareketliliği de sokmuştur. Bu gelişmeler Mumford (1961) tarafından, fabrikaların nüfus artışının ilk etken sebebi olarak, bunun ardından gelen en etken bir diğer sebebin ise 1830'dan sonraki demiryolu ulaşım sisteminin gelişmesi olarak belirtmektedir.

Demir yolu ile birlikte suya alternatif bir enerji kaynağı kabul edilen kömürün taşınmasının da bir alternatifi olmuştur. Bu sayede fabrikalar hem su kenarlarına yakın hem de demir yolu ulaşımına yakın civarlarda kurulmaya başlamıştır. Böylece arsaların ucuz fiyatlarda olduğu kent dışına kurulmuş olan fabrikaların merkez ile arasında bağlantı kurulmuştur. Sonuç olarak, sosyal, ekonomik ve siyasal süreçlerde meydana gelen değişimler ile ortaya çıkmış olan endüstri devrimi, devrimin çıkış noktası olan Avrupa başka olmak üzere, Avrupa'nın sosyal, ekonomik ve siyasal hayatını daha sonra da yayılmış olduğu tüm dünya hayatını etkilemiş, sistemin devamlılığını sağlamak amacıyla da kendi yaşam tarzı ile bu tarzın sahip olduğu fiziki çevreleri oluşturmuştur. Kentte ortaya çıkan farklılaşmaların sağladığı en büyük katkı oluşturulmuş olan yeni üretim mekanlarını fabrikalarca sağlanmıştır. Çünkü kentsel örgütlenme açısından fabrikaların konumlanmış olduğu noktalar kritik noktalar olarak değerlendirilmektedir (Köksal, 2012).

2.1.2. Endüstri Devriminin Mekansal Ölçekteki Etkileri: Yeni Üretim Mekanları Fabrikalar

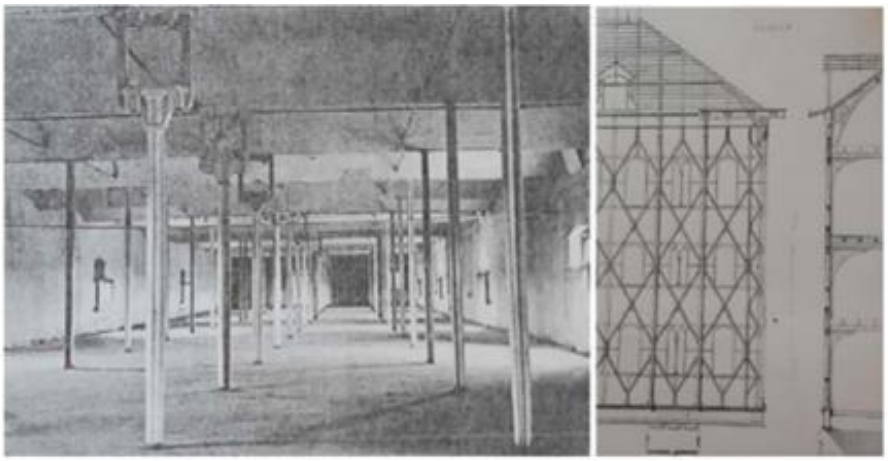
Üretim döngüsü hızı insanların yaşam şekillerinde değişime sebep olmaktadır. Bu değişim kendi mekanlarını da birlikte getirir. İlk olarak fabrikaların bünyesinde bulunan makineler ile üretimin yapılacak olduğu binalar, ortaya çıkan yeni işlev ihtiyacıyla yaşam içinde ve kentte önemli bir yere sahip olmuştur. Fabrikalar Pevsner (1976) tarafından, içerisinde üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmekte olduğu farklı büyüklükteki binalar biçiminde tanımlanmaktadır. O, bu binaların ilk temsilcilerinin basit bir görünüme sahip olduğundan ve yerleşimlerin periferisinde su kenarlarının bulunduğu alanlarda inşa edildiğinden bahsetmektedir. Mumford (1961) bu binaların su kenarlarında kurulmasının sebebini pamuk, demir sanayi ve kimya sanayi gibi fabrikaların üretim için gerek duyulan su miktarının karşılanması ve üretim sonrası ortaya çıkan suyun boşaltılması olduğunu ifade etmektedir.

Su depoları, ambarlar ve değirmenler fabrika yapıları içerisindeki ilk örneklerdir. Bu yapılar sonraki zamanlarda tekstilde ve madencilikte ortaya çıkan gelişmeler ile birlikte hem içerik hem de ölçek yönünden farklılaşmışlardır. İngiltere'de bulunan ipek fabrikaları ve yün fabrikaları mimari, malzeme, ölçek, konum ve yapım tekniği açısından değerlendirildiğinde rastlanan en erken örnekler biçiminde örnek gösterilebilmektedir. Bunlar arasında 1717 yılında kurulmuş ve su gücüne dayalı olarak çalışmakta olan Derby'de bulunan Lumbe'ye ait beş kat yüksekliğinde ve tuğladan yapılan ipek fabrikası, yıllar boyu yapısı bakımından en ileri seviyedeki sanayi yapılarından biri olarak gösterilmiştir (Resim 1) (Pevsner, 1976).

Resim 1.Derby, Lumbe'nin ipek fabrikası, 1717 ve 1910 yılındaki yangından önceki hali (Pevsner, 1976)

Ortaya çıkan yeniliklerin tümü; üretim hızını, üretimin verimli bir biçimde daha fazla gerçekleşmesi adına fabrika yapıları üzerinde çeşitli yönlerde etki sahibi olmuştur. Fabrika yapılarında ahşap kullanmak yerine demir kolonların kullanılması ile fabrikalarda sıkça rastlanan yangınların en aza indirilebilmesi bu duruma bir örnek oluşturmaktadır. Aynı zamanda üretimin doğasında var olan mantık yapılarının yarar sağlayacak şekilde biçimlenmesi ve sadeleşmesine neden olmuştur. Bina yapım tekniği ve dili yönünden yeni malzemelerin tanıtımı, eski malzemelerin de çeşitli teknikler ile kullanılabilmesi önemli bir kırılma noktasıdır. Cam, betonarme, dökme demir ve çelik gibi malzemeler bu kırılım noktası malzemeleri arasında gösterilmektedir. Özellikle 1790 yılının ardından İngiltere'de strüktürel sistem biçiminde kullanmaya başlanmış olan demir kolonlar yapılarda dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur (Resim 2) (Pevsner, 1976).

Resim 2.İlk demir kolon uygulanan fabrika yapısı, Ditherington'daki, Marshall un fabrikası 1976-1797 ve tamamı demir iskeletten yapılmış Menier çikolata fabrikası 1871-1872 (Pevsner, 1976).

Ortaya ilk çıkmış olduğu hali ile fabrikalar, ilerleyen zamanlarda yeni bir kent organizmasının çekirdeği konumuna gelmiştir. Yerleşim alanlarının dışında bulunmalarına karşın, üretim adına gerekli olan nüfusun toplanması sonucunda fabrikalar etrafında kentlerdeki yoğun konut dokuları oluşmuştur.

Resim 3.Manchester, Amoskeag fabrika dokusu, fabrikaların kenti şekillendiriciliği, 1838 (Pevsner, 1976).

Bu doğrultuda Doğan (2009), sanayi sonrası ortaya çıkmış olan sınıfsal yapıdan itibaren iş yerinde kurulmuş olan ilişkilere kadar toplumsal alandaki dönüşümlerin ortak mekanın fabrikalar olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple fabrika yapılarının değerlendirilmesinde yalnızca salt mimarlık ölçütlerinin değil, oluşmuş ya da oluşmakta olan çevre ile birlikte toplumsal açıdan ve kültürel açıdan yaşanan dönüşümlerin de ele alınması gerekmektedir.

2.2. Endüstri Yapıları ve Endüstri Mirası Yapılar

2.2.1. Endüstri Yapıları ve Özellikleri

Her türlü ürünün yapılmakta olduğu fabrika, montaj, temizleme, paketleme, dağıtım, onarım, işleme, karıştırma, yıkama, depolama gibi işlemlere mahsus olan binalar ve yapılar endüstri yapıları olarak adlandırılmaktadır (Ayaz, 2017: 7). Yapılan literatür çalışmalarında endüstri, endüstri yapıları ve endüstrileşme gibi konularda bu yapıların türlerinin tespit edilmesi ve sınıflandırılmasında, ülkelerin kendilerine has olan niteliklerinin ve barındırmış oldukları sanayi kolları ile yaşamış oldukları endüstrileşme sürelerinin birbirinden farklı olması gibi nedenlerden dolayı birtakım farklılıklar görülmektedir.

Üretimin yapılmakta olduğu tesisler, endüstri yapılarının başında gelmektedir. Bu tesisler; gıda, tekstil, cam, tuğla, rüzgar ve su sayesinde enerji üretimine kadar gereksinim duyulmakta olan her şeyin üretilmekte olduğu yerler olarak ifade edilmektedir. Üretim yapıları; belirli alan ve bölgelerde, belirli sayılardaki işçilerin teknik araçlar ve makineler aracılığı ile iş bölümünün oluşturularak ticari yönden üretimin yapılmakta olduğu yerler olarak tanımlanmaktadır (Emre, 2008: 31). Üretim yapıları Endüstri Devrimi'nden önce küçük atölyeler şeklinde iken zaman içinde değişen üretim tekniği, ortaya çıkan çeşitli endüstri kolları ve üretilmekte olan ürünlerin sayısında gözlenen artış gibi nedenler ile çok daha büyük yapılara dönüşmüştür. Üretim yapılarının biçimlenişinin temelini üretimde kullanılan makineler, üretim biçimi, araç gereçler ile enerji kaynakları oluşturmaktadır. Endüstri yapılarında ortaya çıkan değişiklik üretim sürecinde meydana gelen değişimlerden kaynaklanmaktadır. Ürünlerin elde edilmekte olduğu üretim yapılarının yanında, ulaşım öğeleriyle ilgili olan yapılar (yol, kanal, demiryolu, köprü, liman gibi), üretim yapılarına yakın olan yerlerde çalışmakta olanlar için oluşturulan destek yapılar (lojman ve sosyal tesis gibi), ürünlerin istiflenmiş olduğu depolar, ürünlerin satış mekanları ve ürünlerin sergi mekanları gibi alanlar da endüstriyel yapıların örneklerindendir.

Endüstri Devrimiyle birlikte başlamış olan süreç içerisinde inşa edilmiş üretim yapılarının ilk olarak kurulduğu yerler kent merkezleri ve su kıyıları olmuştur. Zaman içerisinde yaşanmış olan teknolojik gelişmelere paralel olarak yapıların inşa edildiği sınırlamalar ortadan kalkmıştır. Kent içinde endüstri yapılarının konumlarında olan

değişikliğin; endüstrinin gelişmesi ile beraber endüstri yapılarının konumları, kent sınırları büyüdükçe ve geliştikçe değişmiş olmasıdır. Örneğin kent sınırları içerisinde kurulan endüstri yapısı, kent gelişip büyüdükçe kent merkezi konumunda olmuştur. Yapısal olarak örneklendirdiğimizde ise İstanbul Zeytinburnu sur dışında kalan kesimde kurulmuş olan Fabrika-i Hümayun Fişek Fabrikası başlangıçta kent merkezinde uzakta kurulmuştur. Fişek fabrikası olmasından kaynaklı olarak, tehlikeli yapı statüsünde olduğundan kent çeperinden uzakta iken kentin gelişmesi ve kent sınırlarının değişmesi ile günümüzde kent merkezinde bulunmaktadır. Fişekhane günümüzde yeniden işlevlendirilmiş ve kültür sanat merkezi, restoran ve kafelerin olduğu karma bir kullanım ile yeniden işlevlendirilerek hayata geçirilmiştir (Şekil 5).

Şekil 5.Fabrika-ı Hümayun 1946 Hava Fotoğrafı (İBB Şehir haritası altlık olarak kullanılarak hazırlanmıştır) (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020))

Aynı zamanda kent büyüyüp geliştikçe de toplu taşıma ağları ortaya çıkmış, ihtiyaçları karşılamaya çalışmıştır. Endüstri yapıları kurulurken özellikle kent merkezlerinden uzak, su kenarı olması, ulaşımın kolay sağlanması için belli yerlerde toplanmıştır.

Şekil 6.Su kıyılarında konumlanan endüstri yapılarına örnek: Haliç'in iki kıyısındaki endüstri mirası (Köksal, 2005).

Mimari ve mekansal özellikleri yönünden endüstri yapıları incelendiğinde; ilk olarak öne çıkan nokta, endüstri yapılarının geniş açıklıklı ve büyük hacimli olmasıdır. Endüstride makineleşmeye geçilmeden önceki dönemde sanayi yapılarının 18.yüzyılın sonlarına kadar yüzyılın getirdiği mimari çözümlere göre doğal taş veya tuğladan, yığma, ahşap döşemeli az katlı yapılar yapılmaktadır (Köksal, 2012). Mevcut yapılara makinelerin getirilmesinin ardından oluşmuş olan ilk endüstri yapılarının, işlev ve yapı bakımından uyum sağlanamayan aynı üretim biçimine de uygun olmayan mekanlar olduğu görülmüştür. İlk fabrika yapılarının biçimini, mekana Endüstri Devrimini başlatmış olan buhar makinesinin nasıl yerleşiminin sağlanacağı belirlemiştir. O dönemde yaygın bir biçimde bulunan tekstil sanayi için buhar makineleri enerji kaynağı olmaktadır. Genel olarak fabrikaların her birinde yalnızca bir buhar makinesi bulunmaktadır. Bu sebeple fabrikada kullanılmakta olan araçların tamamı bu makineye bağlanmaktadır. Makineden sağlanan güç bugünkü fabrikaların bant sistemine benzemektedir. Bu güç boylu boyunca bir bant üzerinden kullanılmaktadır. Bu nedenle üretimin devamlı, kolonsuz bir açıklıkla geçilen geniş mekanlarda yapılma ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Kona, 2015: 7). Dolayısıyla yapılar genel olarak dar-uzun, düşey değil yatay olarak genişlemeye elverişli şekillerde biçimlendirilmiştir. Üretimin sebep olduğu

teknik detaylar sebebi ile geniş hacimli olan iç mekanlar, gerek duyulduğunda değişikliğe gidilebilecek bir avantaja sahip konuma gelmiştir.

Erken dönemdeki endüstri yapılarının sahip olduğu mimari özellikler bütün olarak incelendiğinde; estetik kaygı güdülmeyen, işlevlere yönelik, ihtişamdan uzak yapılar olarak üretildiği tespit edilmiştir. Le Corbusier bu sebeple mimarlık rolünün en az olduğu yapıları, endüstri yapıları olarak değerlendirmektedir (Ayaz, 2017: 7). Fakat bugün mimarlık için, kent içerisinde bulunan ve yeniden işlevlendirme açısından elverişli olan yapı türleri arasında endüstri yapıları önemli bir konumdadır.

Teknolojinin gelişmesiyle beraber hem endüstri yapılarının biçimlerinde hem de bu yapılarda kullanılmakta olan malzemelerde değişiklikler ortaya çıkmıştır. 1700 yıllarında yapılar klasik yöntem ile yığma ve ahşap strüktürlü yapılardan oluşturulmuştur. Fakat demir- çelik endüstrisinin hız kazanmasıyla birlikte yeni yapı malzemeleri olarak demir ve çelik kullanımı ön plana çıkmıştır. Bu sayede, endüstri yapılarında bu malzemelerin kullanılmasıyla yapılar daha hafif, ince kesitli hale gelmiştir. Aynı zamanda kullanılan malzeme sayesinde yapıların inşası çok daha kısa sürede tamamlanmıştır. Strüktür olarak dökme demir tercih edilirken, yangın ihtimaline karşılık ahşap malzemelerin kullanımı azaltılmıştır. Binanın çevresinde ise kagir duvarlar kullanılmıştır. (Piran, 2016: 59).

Resim 4.Çatıda çelik konstrüksiyon kullanılmış bir fabrika iç mekanı (URL-1)

Resim 4’te görüldüğü üzere, endüstri yapılarında yüksek tavanın kullanılması ortak bir özellik olarak gözlenmektedir.

Endüstri yapıları mimari veya mühendislik yapıları olmakla birlikte, inşa edildikleri dönemlerdeki toplumun sahip olduğu üretim teknolojisini, üretim tarihini, sosyal, politik ve ekonomik yapısını yansıtan yapılar olarak da değerlendirilmektedir (Özen ve Sert 2006: 499). İnşa edildikleri döneme dair izler barındıran bu yapılar, toplumun hafızasında önemli bir yer edinen yapılar olarak görülmektedir. Endüstri yapıları dönemin özelliklerini karşılayamadığı durumlarda atıl hale gelmektedir. Bu yapıların geleceğe aktarılması, kültürel mirasın korunması yönünden üzerinde önemle durulması gereken bir konudur.

2.2.2. Endüstri Mirasın Tanım, Kapsamı ve Korunması

TDK'ye göre "miras" kelimesi üç farklı biçimde tanımlanmaktadır. İlk olarak; ölen birinden yakınlarına kalan bırakıt, para, mal, servet veya mülk, kalıt, tereke biçiminde tanımlanmaktayken ikinci olarak; kalıtım yolu ile geçen herhangi bir özellik, üçüncü olarak ise; neslin kendinden sonra gelecek olan nesle bırakmış olduğu şey olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan hareketle, insanlığın yıllar boyunca tecrübesi doğrultusunda bugüne kadar aktarabilmiş olduğu soyut/somut tüm ürünler ve tüm kalıntılar "kültür mirası" olarak adlandırılmaktadır. Bu kavram geniş bir kapsama sahiptir. Uzun birikimler sonrası, toplumların aralarında kurmuş oldukları etkileşimler ile insan yaratıcılığı sonucu ortaya çıkmış olan nesillerden nesillere aktarımı sağlanan tüm kültürel değerler, kültürel miras kapsamındadır (Beyhan ve Gürkan 2015: 80).

Miras ve kültürel mirasın tanımı, sınıflandırılması ve kapsamına dair literatürde birçok çalışma mevcuttur. İnsanlık için ortak miras kabul edilmekte olan evrensel değerlere sahip olan kültürel sitlerin ve doğal sitlerin dünyaya tanıtılması, toplum içerisinde evrensel miraslara sahip çıkılması için gerekli bilincin oluşturulması, birtakım sebepler nedeniyle bozulmuş olan veya yok olan doğal değerlerin yaşatılabilmesi için gereken iş birliğinin sağlanabilmesi adına UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) kurulmuş, ve UNESCO'nun 1972 tarihli olan *"Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Konvansiyonu"* sözleşmesinde de kültürel miras kavramı ilk kez kullanılmıştır. Sözleşme içerisinde kültürel mirasın sınıflandırılması şu şekilde yer almaktadır: (UNESCO, 1972)

• Anıtlar: Anıtsal heykeller, resimler, mimari eserler, yazıtlar, arkeolojik özellik barındıran yapılar, mağara resimleri,

• Bina Grupları: Mimari açıdan, bilimsel, tarihi ve sanatsal yönden evrensel bir değere sahip olan ayrı veya bitişik binalar,

• Sitler: İnsan ya da doğayla insanın beraber yaratmış olduğu eserler, arkeolojik bölümler,

Miras kavramı sınıflandırılmak istendiğinde ise;

- Doğal miras (doğal parklar, tabiat parkları, yeşil alanlar vb.)
- Somut olmayan kültürel miras (moda, yiyecekler, gelenekler, törenler, değerler vb.)
- Yapısal Miras (tarihi şehirler, anıtlar, katedraller, kaleler vb.)
- Endüstriyel miras (madenler, atölye, fabrikalar vb.)
- Bireysel miras (mezarlıklar, kutsal topraklar vb.)
- Dark miras (geçmişte yaşanmış olumsuz an ve anılar, ölümler, terör anıları ve bunlara ait anıtlar vb.) şeklindedir.

Yukarıda yer verilen miras ve kültürel miras sınıflandırılması kapsamına dahil edilen yapılar; bina grubu, endüstriyel miras ve taşınmaz somut varlıklar gibi alt başlıklar altında kendilerine yer bulmuşlardır. Buradan da görüldüğü gibi, mimarlık disiplini tarih boyunca kültürel mimarın beslenmesinde her daim önemli bir kaynak olarak var olmuştur. Bu doğrultuda endüstri yapıları, toplumda yaşanmış olan değişimlere şahit olmuş olan aynı zamanda kentsel bellek niteliğinde olan yapılar olması sebebiyle kültürel miras içinde yer alan bir parça olarak değerlendirilmektedir (Beyhan, Gürkan 2015: 79).

Endüstriyel kültürel miras Edwards ve Llurdes (1996) tarafından, insanlarca oluşturulan binalar, bir önceki döneme ait olan endüstriyel süreçten geçmiş olan görünümler, alanlar olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda endüstriyel kültürel miras için önemli bulunan noktalar şöyle sınıflandırılmıştır:

- Üretim Odağı: Maden içeren araziler
- Süreç Odaklı Yapılar: Hammaddelerin işlendiği üretim yapılan alanlar atölye ve fabrikalar

- Ulaşım Odağı: Endüstriyel ulaşımda kullanılmakta olan araçlar (demir yolları, kanallar vb.).
- Sosyo-kültürel Odak: Endüstriyel alanların oluşması ile beraber mecburi olarak ortaya sosyal yapılar (işçi barınakları vb.)

Tüm bu "mimari değer", "endüstriyel kültürel miras", "anıt" ve "mimari eser" şeklinde nitelendirmelerin ardından, kültürel mirasın bir parçası olarak "endüstriyel miras" olarak bilinen kavram, karşımıza en sık kullanılmakta olan ifadelerden biri olarak çıkmaktadır. Bazı çalışmacılar endüstriyel mirası şu şekilde tanımlamaktadır:

Endüstri mirası; sanayinin gelişmesi ile beraber oluşan sanayi kültürünün tarihsel, teknolojik, mimari ve bilimsel değerler içeren; imalathane, fabrika, atölye, madenler ve bunlar için kullanılmış olan makineler, maden ve enerji işleme-iletme tesisleri, demiryolu, denizyolu gibi ulaşım alanları ve ayrıca sanayi yapıları ile beraber oluşan hizmet yapıları olarak tanımlanmaktadır (Köksal, 2012: 18).

TICCIH Tüzüğü'nde (2003) ise endüstri mirası; Endüstriye ait kültürün, tarihi, teknolojik, mimarı, sosyal ve kültürel, bilimsellik taşıyan her kalıntı olarak tanımlanmaktadır. Tüzüğe göre, endüstriyel miras olarak tanımlanabilecek nesneler ise (Köksal 2012) deki gibi anlatılmaktadır. İmalathane, fabrika, atölyeler, maden ve enerji işleme-iletme alan ve tesisleri, depolar, sanayi yapıları ile beraberinde gelen hizmet yapılarıdır.

Endüstri mirasının türleri ile kapsamına dair ülkemizde yapılmış olan çalışmalardan hareketle TMMOB (Türk Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği) endüstriyel miras temasının kapsamını 2008 tarihinde şöyle listelemektedir:

- Madencilik
- Enerji kaynakları
- Üretim tesisleri
- Yapı malzemesi üretimi
- Destek tesisleri-sosyal yapılar
- Altyapı hizmetleri için oluşturulmuş olan sistemler

Üç ana başlık altında ise endüstri mirasının sınıflandırılması yapılabilmektedir. Bunlar:

- Taşınmaz Miraslar: Dönemin teknolojisiyle üretilmiş olan endüstri yapılarının tümü.
- Taşınır Miraslar: Endüstri yapısının içerisinde bulunan, üretim için hizmet sağlayan makineler ve aletlerin tümü.
- Endüstriyel Peyzajlar: Üretimi gerçekleştirmekte olan iş gücünün ikametgahı (Kariptaş, 2010: 37).

Endüstri Devriminde inşa edilmiş olan endüstri yapılarının tümü endüstriyel miras biçiminde nitelendirilmektedir. Ancak bu yapıların tümünün korunması elbette mümkün olmamaktadır. Fakat sahip olduğu mimari özellikler veya teknik özellikleriyle beraber, sosyo-kültürel değerleri bünyesinde barındıran, endüstriyel bellekte bir yere sahip olan yapıların değerlendirilerek gelecek nesillere aktarılması, kültürel mirasa karşı insanların bir vazifesi olmaktadır.

2.2.3.Endüstriyel Mirası Koruma Yaklaşımları

Dilimizde İngilizce "preservation", "protection" ve "conservation" terimlerini karşılayacak biçimde "koruma" kavramı kullanılmaktadır. Bu terimler birbirlerine çok yakın anlamlar taşıyan, özünde farklı terimlerdir (Hasol, 2005). Burada Türkçe terim karşılıklarının aslında yetersiz olduğu görülmektedir.

- **Conservation:**

Bir yapının tahrip olmasını, terk edilmiş olmasını, kötü amaçlar için kullanılmasını engellemek amaçlı olarak, yapının geçmişini, yapıya ait belgeleri ve kayıtları koruma önemlerini içeren uygulamadır.

- **Preservation:**

Miras olarak değerlendirilen yapının mevcut form ve kütlesinin, kullanılan malzeme ve strüktürel yapının, çevresinin ve istemsizce oluşan mevcut kabuğun desteklenmesidir.

- **Protection:**

Literatürde koruma kavramının kapsamı ile tanımına dair birçok çalışma mevcuttur. Hasol "Mimarlık Sözlüğü"nde koruma kavramını; tarih ya da sanat değeri

olan, kentin parçası olan ya da doğal yapıların yaşamlarına devam edebilmeleri için korunması, bakım ve onarımı için gerekli önemlerin alınmasıdır (Hasol, 2005).

Koruma kavramı KVTTK (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu)'da Miras yapının korunması, bakım ve onarımın yapılması, restorasyon ve yeniden işlevlendirme işlemleridir.

Yukarıda yapılan tanımlardan hareketle çeşitli koruma tekniklerinin var olduğundan söz etmek mümkündür.

Koruma teknikleri; yapı ihtiyaç analizi, sağlamlaştırma, bütünleme, yenileme, yeniden yapım, temizleme ve taşıma olmak üzere sıralanabilir (Yıldırım, 2016: 9).

Endüstri mirası dahilindeki yapılar ya da yapı toplulukları, bünyesinde değerli özellikler barındırdığı için korumaya değer yapıların örnekleri arasında yer almaktadır. 1974 tarihinde Paris'te dünyanın ilk teknik müzesinin açılması ile endüstri yapılarının korunması ve yeniden kullanılması konusu önem kazanmıştır. Fakat yoğun şekilde 1970 yıllarında endüstri arkeolojisinin bir kavram olarak koruma tarihçesine girmesinin ardından kullanılmaya başlamıştır (Ay, 2013: 6). 20. yy.'ın ikinci yarısından sonra; işlevini kaybetmiş olan endüstri yapıları, bir kültür mirası şeklinde değerlendirilmiş, böylece kent yaşamına dahil olmuştur.

Endüstri yapıları içerinde özellikle büyük ölçekte yapıların incelenmesi ile endüstri yapılarının korunmasının gerekliliği için birtakım özelliklerin yer aldığı görülmüştür. Uçar (Uçar, 2013: 8-9) yapmış olduğu çalışmada Marcus'tan yaptığı aktarım ile söz konusu özellikleri üç ana başlıkta ele almıştır. Bu özellikler şunlardır:

- Bulunduğu konumda mimari ve teknik özellikler anlamında ve büyüklüğü sebebi ile imgesel yapı olması
- Uzun ömürlü malzeme ile inşa edilmiş yapılar olması
- Mimari oranlara sahip olması ve iç mekan değişikliği yapılmasına elverişli olmasıdır (Uçar, 2013: 8-9).

Endüstriyel miras olarak değerlendirilmekte olan yapıların tespit edilmesi ve bu yapıların korunarak işlev dönüşümünün gerçekleştirilmesi ile ilgili izlenebilecek birçok yol bulunmaktadır. Cartier, Fransa'da bulunan endüstriyel mirasın korunabilmesi konusunda tartışmaları başlatan ilk isim olmuştur. Cartier'den Kapritaş'ın (Kariptaş,

2010: 41) aktarmış olduğuna göre; herhangi bir yapı veya anıtın korunmadan öncesinde bilimsel çalışmaya bir temel oluşturabilmek için Fabrikanın adı, konumu, enerji kaynakları, mevcut makineler, yapı kayıtları, değersiz eklentiler, mimari üslup gibi belli sorulara cevap aranması gerekmektedir (Kariptaş, 2010: 41).

Endüstriyel mirasın tespiti ve yapıların korunmasına dair Cherry ise izlenebilecek yolları şu başlıklar altına toplamıştır:

- Endüstriyel yapının saptanması ve tanımı
- Bilgi belge toplama
- Yapı analizi
- Koruma seçimi
- Koruma seçimin kararlaştırılması, onaylanması
- Tartışmaya açıp, karar verme
- Koruma" (Kariptaş, 2010: 42) dir.

Ayaz (Ayaz, 2017: 10-11) ise gerçekleştirmiş olduğu çalışmada korumaya dair izlenecek yöntemleri iki başlık altında Restorasyon ve Yeniden Yapım olarak belirleyerek sınırlı tutmuştur (Ayaz, 2017: 10-11).

Görüldüğü üzere tüm bu yollardan hangisi izlenmiş olursa olsun ilk olarak yapının sahip olduğu mevcut durum detaylı bir biçimde analiz edilmeli ardından uygun olacak yeni işlevin seçilerek öncelikle koruma sonrasında yenileme biçiminde bir yol izlenmesinin gerekli olduğu görülmektedir. Yenileme işleminin yapıldığı esnada gerekli olan müdahaleler uygulanırken; yapının özgünlüğünün mümkün olduğunca korunması herhangi bir eklenti yapılacak ise bu eklentilerin istenildiği durumlarda geri dönülebilir bir biçimde gerçekleştirilmesine dikkat edilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda yapının yeni işlevi, kentin ihtiyaçları ile yapının bulunmakta olduğu çevrenin sahip olduğu özelliklere uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Bu doğrultuda; üst ölçekten (kentsel ölçek) koruma çalışmalarına başlanması gerekir. Yapı ve yapının bulunmuş olduğu bölgenin çevresel analizleri yapılarak bu analizler çerçevesinde kent hafızasında yapının yerinin incelenmesi, ilişkilerin kuvvetlenmesi ve yapıların etkin olarak kullanılmasını sağlayacak önerilerin getirilmesi gerekmektedir. Üst ölçekte getirilmekte olan koruma önerileri; çevre halkınca bölgenin kullanımının ve kentin tamamı için çekim merkezi

konumuna getirilmesinin, geniş kitlelere hitap edecek olan aktif alanın oluşmasının sağlaması amacındadır (Beyhan ve Gürkan, 2015: 98).

2.2.4. Endüstriyel Mirasın Korunması ile İlgili Örgütler ve Çalışmalar

Tarihsel süreçte ülkelerin çeşitli dönemlerinde birbirinden farklı korumacılık anlayışları mevcut olmuştur. Endüstri mirası koruma yaklaşımlarını ülkelerin sahip oldukları sosyo-kültürel yapıların farklılıkları, Endüstri Devrimini yaşama süreçleri, sürece dair taşımış oldukları izler şekillendirmektedir.

Devrimin başlamış olduğu İngiltere, endüstriyel mirası koruma çabalarında da öncü olan ülke olmuştur. *"The Industrial Monuments Survey" / "Endüstriyel Anıtları İnceleme Kurulu"* 1963 tarihinde kurulmuş böylece endüstriyel miraslar kayda alınmaya başlamıştır. Fransa da 1970 yıllarında İngiltere'yi takip etmiş, *"Inventaire Generale" /"Genel Envanter"* adlı kuruluşun faaliyetleri başlamıştır. Avrupa ülkeleri de bu gelişmelerden etkilenerek kendi politikalarını oluşturmuş ve bu çerçevede çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. 1986 yılında Hollanda'da kurulan ulusal endüstriyel bilgi toplama merkezi ile su ve yel değirmenleri üzerine yoğunlaşarak çalışmalar gerçekleştiren Belçika Avrupalı ülkelerin gerçekleştirdiği çalışmalara örnek verilebilmektedir (Uçar, 2013: 9).

Cumhuriyetle beraber Türkiye'de de koruma eylemleri önem kazanmaya başlamıştır. Kültür varlıklarının korunmasında, 1950 yıllarının başında çok partili hayata geçilmesiyle birlikte yeni kurumların oluşturularak yeni yasaların çıkarılması, Avrupa ve Türkiye arasındaki ilişkilerde artış olması gibi hususlar dönüm noktasıdır (Piran, 2016: 14). Madran'dan Piran'ın aktarımına göre; 1951 tarihinde *"Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Kurulu"*'nun kurulması ile birlikte ilk önemli adım atılmıştır. Bu kurul, 1956 tarihine kadar yalnızca kendi yasasından yetki alırken 1956 ile 1973 tarihleri arasındaki yetkisini imar yasalarından, 1973 ile 1983 yılları arasındaki yetkilerini ise imar ve koruma yasalarından almıştır (Piran, 2016: 14).

Endüstriyel mirasın korunmasına dair uluslarası yasalar ve açılımlarının aşağıdaki gibi listelenebilmektedir:

- ICOMOS, Atina Tüzüğü

- ICOMOS, Restorasyon Tüzüğü
- ICOMOS, Venedik Tüzüğü
- ICOMOS, Burra Tüzüğü
- ICOMOS, Nara Özgünlük Belgesi
- ICOMOS, Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü
- ICOMOS, Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu İçin İlkeler
- ICOMOS, Washington Tüzüğü
- ICOMOS, Somut Olmayan Miras, Anıtlar ve Sitler ile İlgili Bildirge
- ICOMOS, Xi'an Bildirgesi
- ICOMOS, Quebec Bildirgesi
- ICOMOS, Paris Bildirgesi
- CIAM, Atina Kartası
- COE, Avrupa Mimari Miras Tüzüğü
- COE, Amsterdam Bildirgesi
- COE, Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi
- UNESCO, Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolleri Konusunda Tavsiyeler
- UNESCO, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi
- UNESCO, Yamato Bildirgesi
- UNESCO, Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi
- TICCIH, Nizhny Tagil Tüzüğü *(*Kandemir, 2013: 43-58)

Endüstri mirasının korunması adına yayımlanmış olan bildiri, kitap, dergi, akademik çalışma ve kurulmuş olan kurumların ortak noktası, konuya dair gelişmelerin her daim takip edilebilmesi ve yapılacak olan koruma çalışmalarının en uygun biçimde gerçekleşmesini sağlamaktır (Kona, 2015: 14). Dünya kültür mirası listesindeki her bir yüz yapıdan beşi endüstri mirası yapıları arasında yer almaktadır. Dolayısıyla kurum ve kuruluşların sahip olduğu önem, daha net olarak anlaşılmaktadır.

2.3. Değerlendirme

Sanayi devriminin olumlu ve olumsuz etkilerinin yanı sıra devrimin etkisi ile sanayi kentleri oluşmuştur. Bu kentleri oluşturan öğeler küçük atölyeler iken ardından büyük fabrika ve mekanlara dönüşmüştür.

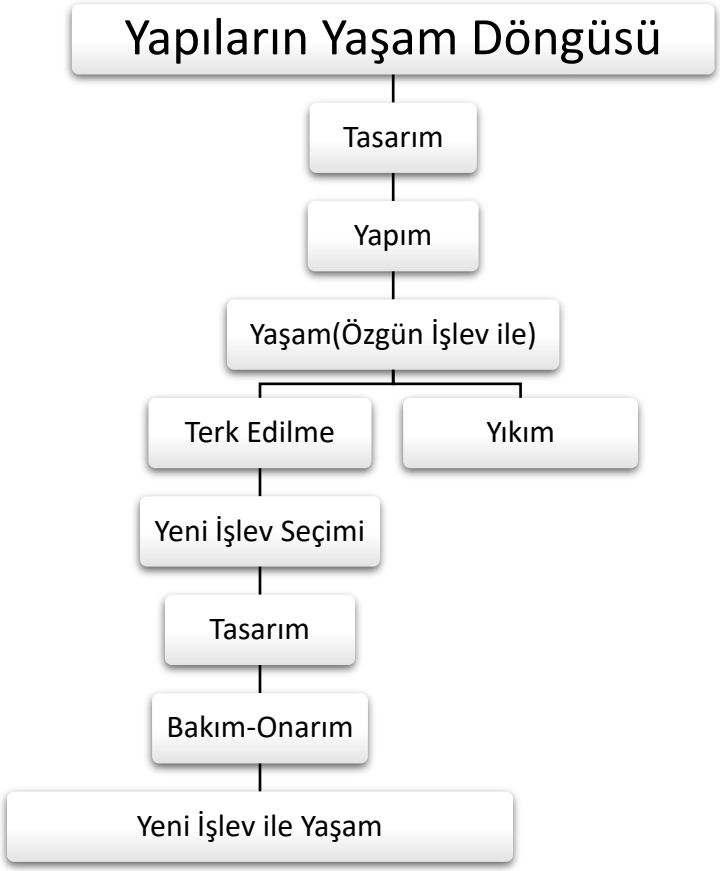
Zaman ile bu fabrikalar, mekanlar kullanılmamaya yetersiz gelmeye başlamıştır. Böylece atıl kalmış ya da terk edilmişlerdir. Geçmişe tanıklık etmiş bu mekanlar endüstri mirası olarak adlandırılmış ve korunamaya değer miras olarak hayata yeniden kazandırılmak adına birçok koruma yaklaşımı geliştirilmiş, örgütler ve koruma çalışmaları oluşturulmuştur.

BÖLÜM 3. KENTSEL MEKANLARDA YENİDEN İŞLEVLENDİRME

Bu başlık altında yeniden işlevlendirmenin etkileri, kent ve çevre kavramı, yeniden işlevlendirme, uygun işlev seçimi, işlev seçimini etkileyen faktörler, işlev sonrası yapılan müdahaleler ve endüstri mirası yapıların yeniden İşlevlendirilmesi ele alınmaktadır.

3.1. Yeniden İşlevlendirme

Tarihi açıdan değerli görülen, tarihe tanıklık eden yapıların gelecek nesillere aktarılabilmesi ve kültürel sürekliliğin sağlanabilmesi adına endüstri yapılarının korunması gerekmektedir. Koruma düşüncesinin temelini zamanı durdurma fikri oluştursa da koruma kavramının günümüzde kapsamı daha geniş bir hal almıştır. Bu doğrultuda geçmiş ile geleceğin bağdaşlaşmasını sağlayarak, geçmiş ile toplumun bir uyum içinde olabildiği, çağdaş koşullar çerçevesinde faaliyetlerde bulunulabildiği mekanların korunmasının da var olabildiği düşünülmektedir.

Şekil 7.Yapıların yaşam döngüsü (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020))

Geçmişte, farklı birtakım işlevlerin gerçekleştirilmesi adına yapılmış olan yapıların, insanların değişmiş olan yaşam koşulları ve ihtiyaçlarından dolayı kullanılmayarak zamanla terk edildiği görülmektedir. Fiziki açıdan ömrü devam etmekte olup işlevini kaybetmiş olan yapıların yeniden işlevlendirme ile tekrar kullanılabilir hale getirilmesine olanak tanınmakta, bu yapılar yok olma tehlikesinden kurtulmaktadır. Birtakım çeşitli müdahaleler sonucu işlevini kaybetmiş fakat fiziki olarak ömrünü sürdüren yapıların günümüzdeki ihtiyaçlar doğrultusunda yeni işlev kazandırılarak ömrünü devam ettirebilmesi yeniden işlevlendirme olarak tanımlanmaktadır. Geçmişi dondurup, hiçbir müdahalede bulunmadan korumak günümüzün ihtiyaçlarına cevap vermeyecektir. Bu nedenle çağın getirdiği koşullarda korunacak alanları belirlemek gerekmektedir. Yapıların yaşam döngüsünde, kullanılmayan terk edilen yapılar ve yıkılan yapılar olarak ayrılarak yaşamdaki yerlerini belirlemektedirler.

3.1.1. Yeniden İşlevlendirmeyi Gerektiren Nedenler

Tarihi yapılar yeniden kullanılmak istediğinde birtakım problemler ortaya çıkmaktadır. Kültürel dönüşüm ve kültürel değişim kavramıyla sosyal veya mekansal olarak sürekliliğin devam edebilmesi bu problemlerin başında gelmektedir. Sosyal süreklilik; toplum yapısının ortaya konmasına olanak tanıyan sosyal, kültürel, demografik ve ekonomik yapının gelişimi/değişiminin yanı sıra yerel kimlikler ve yöresel kimliklerin de korunması biçiminde ifade edilebilmektedir (Engin, 2009).

Toplumsal yapıların her biri, içerisinde bulunmuş olduğu sisteme uygun olacak biçimde fiziksel çevre oluşturmaktadır. Sonraki süreçte oluşturmuş olduğu eski fiziksel mekanı değiştirmeyi ve geliştirmeyi amaçlayacak bu amaç doğrultusunda eylem gerçekleştirilecektir (Sarıcı, 1990).

Yeniden işlevlendirilmek istenen yapıların bu durum için gerektirdiği nedenler dört başlıkta toplanarak Şekil 8'de belirtilmiştir.

Tarihsel ve Kültürel Nedenler	• Tarihsel Süreklilik • Kültürel Devamlılık • Toplumların Tarih Bilinci Kazanması
Yapısal Nedenler	• Fiziksel Eskimeler • Fonksiyonel Eskimeler
Çevresel Nedenler	• Sosyal Çevre ile Yapı Arasındaki Bağ • Sosyal Çevredeki Değişimler
Ekonomik Nedenler	• İş Gücü Tasarrufu • Malzeme Ve Enerji Açısında Tasarruf • Düşük Maliyet

Şekil 8.Yeniden işlevlendirmeyi gerektiren nedenler (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020))

Yeniden işlevlendirmenin gereklilikleri tarihi ve kültürel nedenler, yapısal nedenler, çevresel nedenler ve ekonomik nedenler olarak gruplandırılmıştır.

3.1.1.1. Tarihsel ve Kültürel Nedenler

Yapılar inşa edilmiş oldukları dönemin ekonomik, sosyal, mimari ve kültürel verilerini üzerinde taşımakta bununla birlikte toplumun içinde bulunduğu yaşam tarzını ve ihtiyaçlarını yansıtmaktadır.

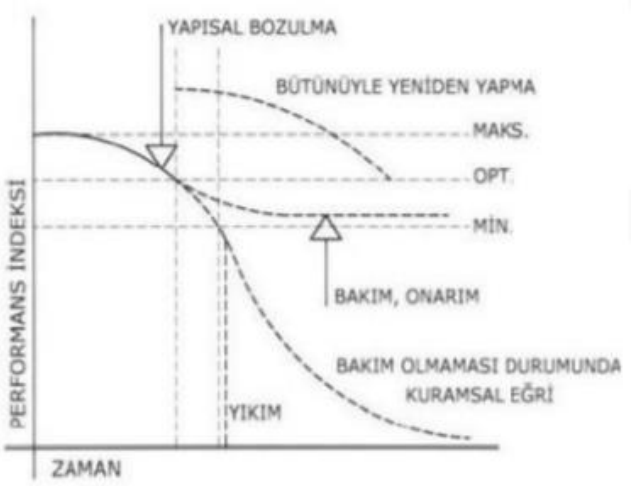
Tarihsel değer 2013 tarihindeki *"ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi'nde* iki ölçüte dayalı olarak değerlendirilmektedir. Bunlardan birincisi yapıların ya da yapı gruplarının önemli kişi, kurum veya olay ile bir bağlantısının olması iken diğeri, kırsal veya kentsel endüstriyel miras öğesinin ne kadar eski olduğudur.

Yaşam şartlarının ve ihtiyaçların değişmesine paralel olarak toplumsal yapıda da farklı düzenlemeler gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede bakıldığında, tarihsel sürekliliğin, kültürel devamlılığın sağlanabilmesi, toplumların tarih bilinci kazanabilmesi açısından tarihi veya kültürel bir değere sahip olan yapılar yeniden işlevlendirilerek kullanılmalıdır.

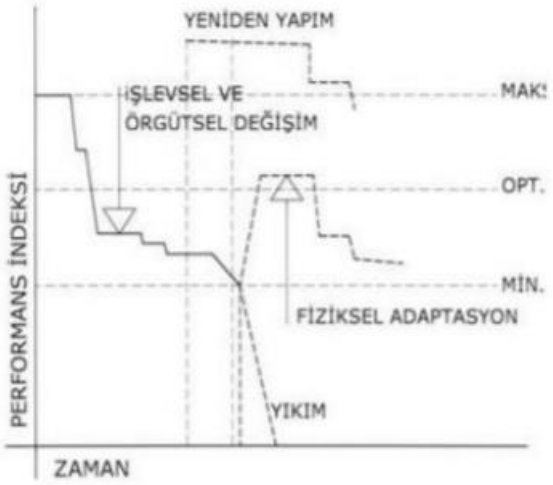
3.1.1.2. Yapısal Nedenler

İşlevini kaybetmiş olan bir başka ifadeyle eskimiş, etkinliğini yitirmiş fakat fiziki olarak ömrünü sürdürmekte olan yapıların yeniden işlevlendirilerek kullanılabilmesi mümkündür. Yapıların eskimesi iki şekilde incelenebilmektedir. Bunlardan ilki fiziksel eskime ikincisi ise fonksiyonel eskimedir.

Dış etkiler nedeniyle yapının tümünde veya yalnızca belli bir kısmında görülmekte olan kimyasal bozulmalar, yıpranmalar ve fiziksel bozulmalar fiziksel eskime olarak adlandırılmaktadır (Akı, 1980; Engin, 2009).

Şekil 9.Fiziksel eskime grafiği (Engin, 2009).

Şekil 10.Fonksiyonel eskime grafiği (Engin, 2009).

Şekil 9’ da görüldüğü üzere, yapının inşasının bitmesi ile birlikte fiziksel performans başlamakta herhangi bir bakım ya da onarım yapılmadığı takdirde sürekli olarak yavaş yavaş düşmektedir. Bakım ve onarım çalışmaları ile bu durum önlenebilmekte, yapının eskimesi bir süre daha ötelenebilmektedir. Fakat elbette yapıdan yapılmış olduğu ilk günkü performans beklenmemelidir. Yapımı sona ermiş olan yapıların tümü, yıkılana kadar fiziksel ömrünü tamamlayacak olduğu sürece kadar fiziksel eskime yaşamaktadır.

3.1.1.3.Çevresel Nedenler

Sosyal çevrede meydana gelen değişimler, yapıların konumunda yer almakta olan kullanıcı ihtiyacında gözlenen değişimler biçiminde tanımlanabilmektedir. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler sürekli, kaçınılamaz ve sınırlandırılamazdır. Dolayısıyla, yapının tekrar kullanılmasını gerektiren nedenlerin başında sosyal çevre ile yapı arasında kurulmuş olan bağ gelmektedir. Yapı çevresinde meydana gelen değişimlere karşı yapı yeni ihtiyaçlara cevap veremediği takdirde terk edilmektedir. Terk edilmiş olan yapıların ömrünü devam ettirebilmesi veya korunabilmesi adına sosyal çevrede neye ihtiyaç duyulduğu analiz edilmeli ve analizler sonrası yeni işlevlerle yapılar donatılmalıdır.

Resim 5.Turistik işletmelere ve konaklama mekanlarına dönüşen tarihi Antalya Kaleiçi evleri (URL-2)

Yeniden işlevlendirilmiş yapı biçimine, geçmiş dönemlerde Antalya'nın kent merkezinde bulunan ve konut yerleşimi olarak kullanılan Kaleiçi bölgesinin, otel, turistik işletme, ticari faaliyetler ve restoran olarak kullanılması örnek gösterilebilmektedir (Resim 5).

3.1.1.4.Ekonomik Nedenler

Çağdaş fonksiyonlar ile birlikte eski yapıların tekrar düzenlenerek yeniden kullanılması hem tarihe hem de kültüre hürmet etmek olarak kabul edilmekle birlikte bu durum aynı zamanda da ekonomiktir. Yeni binaların yapılmasından ziyade var olan yapıların değerlendirilerek onlara yeni kullanım alanları oluşturmak iş gücü, ekonomik, malzeme ve enerji açısında tasarruf elde edilmesine olanak tanımaktadır. Dünyada var olan malzemeler ile enerji kaynaklarındaki sınırlılık ve bu kaynakların hızlı bir biçimde tüketilmekte olduğu göz önünde bulundurulduğunda, elde bulunan kaynakların çok iyi bir biçimde değerlendirilerek kullanılmasının çok daha anlamlı olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla yapıların korunması ile hem yapıların kültürel değerleri korunmakta hem de enerji koruması sağlanmaktadır. Enerjinin korunumu ele alındığında, eski yapının değerlendirilmesi yeni bir yapı inşa edilmesinden daha az enerji gerektirmektedir. Bu bağlamda, eski yapının korunarak ihtiyaç duyulan fonksiyon doğrultusunda yeniden düzenlenmesi, tekrar hayata kazandırılması ekonomik yönden de olumlu bir davranış olmaktadır (Emre, 2008).

3.1.2. Uygun İşlev Seçimini Etkileyen Faktörler

Yapıların konumuna, sahip oldukları mimari değerlere, mekansal hacimlerine, işlevsel kurgularına ve hacimsel boyutlarına bakılıp, bu faktörlere bağlı kalınarak yapıya uygun olan yeni bir işlev seçimi gerçekleştirilmektedir.

Farklı işlevler kazandırılarak yeniden kullanabilme fikri, tarihi özelliğe sahip olan yapıların, gelecek nesillere kültürel miras olarak aktarılma şeklidir. Yapıya yapılmış olan müdahalelerin yapının barındırdığı detayları yok etmemesi ve tarihi değerine saygılı olması gerekmektedir.

İşlev seçimi için yapının sahip olduğu yasal statü, koruma altında olup olmadığı eğer koruma altına alınmış ise yer olduğu grup müdahaleyi belirlemektedir. Bu sebeple ilk olarak bu faktörlerin analiz edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla müdahale oranının belirlenmesinde yapının sahip olduğu yasal statü etkili olduğu işlev türünün seçiminde önemli bir roldedir.

İhtiyaçlar doğrultusunda tarihi yapılara verilecek olan yeni işlevine dair uygulanması gereken değişikliklerin hangi miktarda olacağı, tarihi yapının sahip olduğu

eskilik değeri ve estetik bütünlüğü ile birlikte ilerlemektedir. Yeniden işlevlendirmeyi tarihi yapıların estetik değerleri ve tarihi belge niteliği sınırlandırmakta ve bu doğrultuda bir biçimlendirmek gerçekleşmektedir (Ersen, 1992).

Yapının bulunmakta olduğu bölgenin sahip olduğu ekonomik koşulların da işlev seçimi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Bu durumu bir örnek vermek gerekirse; düşük seviyede bir gelir grubuna sahip bireylerin yaşamakta olduğu bölgede açılan alışveriş merkezi veya lüks restoranlar beklenen performansı sağlayamayacağı için kazandırılan yeni işlev performansını gerçekleştiremeyecektir. Dolayısıyla bölgede yaşamakta olan bireylerin ekonomik şartları göz önünde bulundurulmalı, doğru bir biçimde analiz edilmelidir.

Tüm bunlarla birlikte kültürel yapı ve toplumsal durumlar da işlev seçimi üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Yapının Mekansal Kurgusu

Yapılara verilmesi düşünülen yeni işlevleri ile yakından ilgili bir diğer önemli faktör ise yapının mekansal oluşumudur. Tek bir hacimden ve tekrarlanan hacimlerden oluşmakta olan yapılar mevcuttur. Bununla birlikte yapılar kompleks bir plan şemasına da sahip olabilmektedir.

Tek hacimli olan veya birbirini tekrarlamakta olan hacimlerden meydana gelen ya da kompleks plan şeması olan yapı adına planlanacak olan işlevlerin birbirlerinden farklı olması gerekmektedir. Yapılardaki bu farklılıklar yapıya kazandırılacak olan yeni işlevlerin müdahale miktarında belirleyici bir kriterdir. Tekrarlanan mekanlardan oluşan yapılar, tek bir mekan gerektirmekte olan tiyatro, konser salonu ve sinema gibi yalnızca bir hacme gereksinim duyan işlevlere dönüştürülürken yapı üzerinde yapılacak olan müdahaleler artmaktadır. Bu doğrultuda büyük oranda yapının sahip olduğu kimlik kaybolmaktadır.

Mekansal oluşumların özelliği doğrultusunda karşılanabilmekte olan işlevler, işleve uygun bir mekan boyutunun olmaması sebebi ile karşılanmayabilmektedir. Bu sebeple, mekanın ilk olarak detaylı bir biçimde doğru analiz edilmesi gerekmektedir (Altınoluk, 1998). Kullanıcıların ihtiyaçları doğrultusunda gereken boyutların ve işlevin ihtiyaç duyduğu boyutların belirlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla tasarımların çok

boyutluluğu göz önüne alınmalıdır. Mekansal kurguya yapılacak olan müdahaleler ile oranların tümünde bir değişim yaşanacağının bilinmesi gerekmektedir.

Yeniden işlevlendirme yapılırken tarihi yapıların sahip olduğu özgün işlev ve yeni işlevlerinde benzerliklerin bulunması istenmektedir. Yapıların sahip oldukları özgün işlevler ile kazandırılacak olan yeni işlevler arasında bir bağlantı olmadığında farklı problemlerle karşılaşılabilmektedir.

İşlevini kaybetmiş olan yapıların tekrar kullanılabilmesi adına strüktürel sistem, yapıların yeniden işlevlendirilmesinde önemli bir konumdadır. Seçilmiş olan yeni işlevin ihtiyaçları doğrultusunda eklenmiş olan asma katlar veya bölücü elemanlar gibi birtakım elemanlardan iç mekanın sahip olduğu niteliklerle birlikte strüktürel sistem zarara uğramaktadır. Dolayısıyla var olan strüktürel sisteme yapılacak olan müdahalelerin aşırı yük bindirmemesi ve strüktüre mekanik sistemlerin verecek olduğu zararın önüne geçilmesi gerekmektedir.

3.1.3. Yeniden İşlevlendirmede Seçilen İşlev Sonrası Yapılabilen Müdahaleler

Seçilmiş olan yeni işlevle yapının kullanılabilir hale getirebilmesi adına birtakım müdahalelerin yapılması gerekebilmektedir. Yeniden işlevlendirmede seçilmiş olan işlevlendirme sonrası yapılabilen müdahaleler şunlardır:

1. Mekansal Kurguya Yapılabilen Müdahaleler
2. Bölücü ek müdahalesi
3. Dolaşım ekleri müdahalesi
4. Yeni mekan ekleri müdahalesi
5. Strüktürel Sisteme Yapılabilen Müdahaleler
6. Yakın Çevreye Yapılabilen Müdahaleler

3.1.3.1.Mekansal Kurguya Yapılabilen Müdahaleler

Zaman içerisinde değişmiş olan hayat koşulları, teknolojinin gelişmesi ile birlikte gelen birtakım yeni gereksinimler sebebiyle işlevsel olarak ömrünü tamamlayan yapıların yeniden işlevlendirilerek yapılmış olduğu amaçlar dışında farklı bir işlevle

yeniden kullanılabilmesi mümkündür. Böyle bir süreçte mekansal kurguda yapılacak olan değişiklikler sayesinde yeni işlevin mekana olan adaptasyonu sağlanabilmektedir.

Mekansal kurgu üzerinde yapılacak olan müdahaleler; dolaşım ekleri müdahalesi, yeni mekan ekleri müdahalesi ve bölücü ek müdahalesi biçiminde gruplara ayrılabilmektedir.

3.1.3.2.Bölücü Ek Müdahalesi

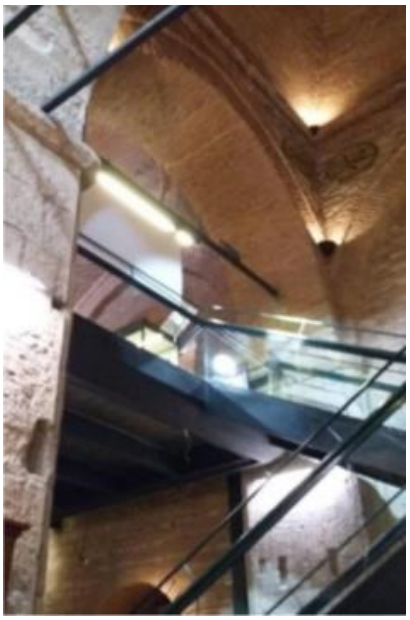
Yapılarda özgün olmayan, herhangi bir taşıyıcı özelliğe de sahip olmayan bölücü duvarların yıkılması, yeni bölmeler aracılığı ile yeni mekanların kurulması, asma tavan veya asma kat uygulanması, tavan seviyesini düşürme işleminin gerçekleştirilmesi, döşemelerde kot farklı uygulaması farklı bölücü eleman müdahaleleri arasında yer almaktadır. Bu uygulamalar ile mekansal kurgu ve hacim boyutları bozulmaktadır. Dolayısıyla bu durum olumsuz müdahaleler olarak görülmektedir. Aynı zamanda bazı şartlarda da işlev doğrultusunda bölücü eklerin yapılması kaçınılmaz bir durum haline gelmektedir.

Resim 6.Etkinlik mekanına dönüşen, Alicante'deki eski tren garından iç mekan görünümleri (URL-3)

Resim 7.Lengerhane yapısının restorasyondan önceki hali (URL-4)

Resim 8.Lengerhane'ye restorasyonla eklenen ara kat (URL-4)

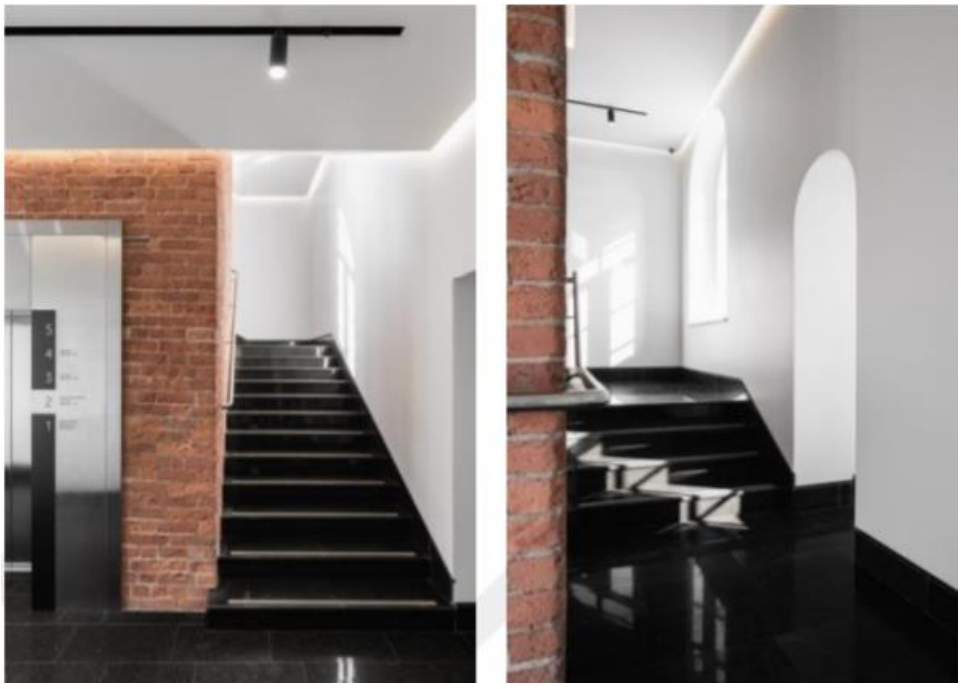
Bölücü eklerin yapıldığı durumlarda, yapının sahip olduğu özgün hacim boyutlarının komple değiştirilmemesi, mekan kurgusunun da tamamen değişmeyecek şekilde uygulamaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

3.1.3.3.Dolaşım ekleri müdahalesi

Yapı içerisinde bulunan dolaşım elemanları düşeyde asansör ve merdiven iken yatayda köprü, geçit ve rampalardır. Yapılara kazandırılan yeni işlevlerle eski işleve bağlı olan mekanların bazılarında kopukluklar oluşabilmektedir. Böyle bir durum söz konusu ise yatay ya da düşey dolaşım elemanları kullanılabilmektedir. Dolaşım eklerinin yapının özgün yapısına zarar vermeden aynı zaman özgün malzeme ile

ayrımının kolay bir biçimde yapılabileceği çağdaş malzeme kullanılması üzerinde önemle durulması gereken bir husustur.

Rusya Sankt-Petersburg'da bulunan eski pamuk değirmeninin bir iş merkezi biçiminde (Nevka) tekrar işlevlendirilmesi örneğinde (Resim 9), yapının işlevinin getirisi olarak asansör eklemeleri ve merdiven eklemeleri ilave edilmiştir. Asansörün kapı kenarlarında ve merdivenin korkuluklarında paslanmaz çelik kullanılmış, merdivende ise kullanılmış olan siyah renkli parlak granit döşeme ile yeni malzeme ve özgün malzeme arasında ayrım yapılması kolaylaşmıştır.

Resim 9.İş merkezi (Nevka) olarak yeniden kullanılan Sankt-Petersburg'daki eski pamuk değirmeninin iç mekanda sirkülasyon elemanlarından görünümler (URL-5)

3.1.3.4.Yeni Mekan Ekleri Müdahalesi

Yeniden işlevlendirmesi yapılacak olan yapıların mekansal özellikleri yetersiz kaldığında, yapının sahip olduğu strüktürün uygun olması şartı ile ek mekanlar yapıya eklenebilmektedir. Tarihi yapılarda teknik alanlar, tuvaletler ve danışma gibi birimler ek yapı olarak yapılabilmektedir.

3.1.3.5.Strüktürel Sisteme Yapılabilen Müdahaleler

Yeniden işlevlendirmenin yapılacağı yapılarda strüktür ile özgün malzeme yapısının analiz edilmesi ve özellikler hakkında bilgi edilmesi gerekmektedir. Yapının

ilk inşasında kullanışmış olan yapı tekniklerin, yapının o günkü durumu ve geçirmiş olduğu değişimlere dair arşiv kayıtlarının, fotoğrafların, elde bulunan dokümanların titizce incelenmesi gerekmektedir.

Resim 10.Çok amaçlı kültür merkezi olarak yeniden işlevlendirilen Koldinghus şatosu mekanlarından görünümler (URL-6)

Resim 11.Lister Mills dokuma fabrikasının restorasyon öncesi hali (URL-7)

Resim 12.Lister Mills dokuma fabrikasının restorasyon sonrası hali (URL-7)

Yapıya yeniden işlevlendirme ile eklenecek olan aska kat ya da tavan, asansör veya merdiven gibi yapıların da sahip olduğu yükler göz önünde bulundurularak, var olun strüktürün bakımı ile onarımının gerçekleştirilmesi, gerekirse yapı üzerinde zarara sebep olmayacak şekilde yeni strüktür yapılması gerekmektedir (Resim 10). Yapıya yeni eklenecek olan strüktürün gerektiğinde sökülebilen sistemle olması, yapının eski haline getirilme düşüncesi doğduğunda sökülebilmesi mümkün olmalıdır.

3.1.3.6.Yakın Çevreye Yapılabilen Müdahaleler

Yapılar ve yapı grupları çevresiyle bir bütünlük içerisindedir. Yeniden işlevlendirilmiş olan tarihi yapıların çevresi ile olan ilişkisinin düzenlenerek canlandırılması gerekmektedir. Yakın çevre ile yapı arasında olan bağ şu şekilde kuvvetlenebilmektedir:

1. Giriş alanları düzenlenebilir,
2. Yeşil alanlar düzenlenebilir,
3. Park düzenlemesi yapılabilir,
4. Kent mobilyaları ve aydınlatma elemanları yerleştirilebilir,
5. Otopark alanı oluşturulabilir,
6. Altyapı çalışmalarının yapılmasına dair düzenlemeler yapılabilir.

Resim 13.halk kütüphanesi olarak yeniden kullanılan Almonte'deki eski şarap mahzeninin işlevlendirmeden önceki durumu (URL-8)

Resim 14.Halk kütüphanesi olarak yeniden kullanılan Almonte'deki eski şarap mahzeninin günümüzdeki durumu (URL-8)

Tüm bunlarla birlikte yakın çevrede yapılacak olan düzenlemelerin yapıda bir zarar meydana getirmemesi için çeşitli önlemlerin alınması gerekmektedir. Yakın çevreye yapılan müdahalelerde çevre ile yapı arasında bağı kuvvetlendirecek unsurlar, yakın çevreye etkisinin olumlu/olumsuz sonuçlarını belirleyecek ana unsurlardandır.

3.1.4. Endüstri Yapılarının Yeniden İşlevlendirilmesi

Yapıların tasarımları ve mimarı özelliklerinden yola çıkarak endüstri yapılarının ortaya çıkışında, formların işlevi izlemiş olduğu işlevselci yaklaşım etkisi anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, işlevle şekillenmiş olan formun işlevini kaybettiği durumlarda nasıl bir yol izleneceği mimari, kültürel ve ekonomik yönleri bulunan yapı, ülke, kent ya da dünya ölçesinde cevabının bulunması gereken bir konu olmaktadır.

Çağdaş mekan kurguları, içermiş oldukları çağdaş kent imajı kapsamında, endüstrisizleşmeye bağlı kalarak atıl hale gelmiş olan alanları ve bu alanların tekrar üretilmesini öne çıkarmaktadır. Kentsel dönüşüm ve kentlerin geliştirilmesi hedefiyle yeni projelerin oluşturulmasında, kent yaşamına katılım sayısının artırılırması, tarihi yapıya zarar verilmemesi, yapıların korunması, altyapı problemlerine çözüm bulunması ve var olan dokunun iyileştirilmesi gibi konular yeniden işlevlendirmenin odak noktasını oluşturmaktadır (Ersine, 2012).

Endüstri miraslarının kamusal bir alana dönüştürülmesi, kentsel anlamda birçok çeşitlilik sağlamaktadır. Konut biçiminde yeniden işlevlendirilmesi gerçekleştirilen endüstri yapılarında da kültür, sanat ve tarihi değer sahip yaşam alanları meydana gelmektedir (Huang, 2016).

Eski bir endüstri tesisinin ya da fabrikanın korunması, yalnızca mimari mirasın korunması açısından değil aynı zamanda kentin sahip olduğu kültürel önemin ya da yaşam kalitesinin artırılması açısından da ele alınmalıdır. Yapıya uygun işlev seçimi, teknik donatıların yerinde gerçekleştirilmesi, mekansal veya strüktürel özelliklerin doğru biçimde değerlendirilmesi yapı üzerinde geri dönülebilecek değişikliklerin yapılması, başarılı şekilde uygulamaların gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu noktada yeniden kullanımın çıkış noktası ile korumacı bakış açısının tanımlanmasının önemi oldukça fazladır. Uygulama gerçekleştirilmeden önce yeteri kadar araştırmalarda bulunulmalı, izlenecek yollar bilim ışığında gerçekleştirilmelidir. Burada amaçlanan durumun endüstri yapıları veya tesislerinin kendilerine has özelliklerinin yitirilmemesi, bu özelliklerin korunması olduğu göz ardı edilmemelidir (Köksal ve Ahunbay, 2006).

İşlev değişikliği yaşamış olan, sahip olduğu yeni fonksiyonunu da başarıyla sergileyen, kente yeniden kazandırılmış olan, olumlu etkiler yaratmış kentin dokusu ve imajını yansıtmakta olan yapılar incelendiğinde, genel olarak tarihi miras değerine sahip anıtların ve endüstri yapılarının var olduğu görülmektedir.

Resim 15.Poblenou'da yer alan, kütüphane ve sanat festivali merkezi olarak yeniden işlevlendirilen eski tekstil fabrikası Ca l'Aranyo (URL-9)

Resim 16.İletişim fakültesine döndürülen eski tekstil fabrikası Ca L'aranyo, eski fabrika yapıları ve modern çağdaş mimari yapılar (URL-9)

Batı ülkelerinde gerçekleştirilen mimari dönüşümler ele alındığında, yeni fonksiyonlarına karşı endüstri miraslarının adaptasyon sağlama konusundaki gücü görülebilmektedir. Endüstri yapılarının, işletme ya da sergi alanlarına olan adaptasyonları, kamusal yapı alanında gerçekleşen dönüşümlerinin mimari ve kent ölçeğinde sahip olduğu etki oldukça büyüktür.

3.1.5.Yeniden İşlevlendirilen Yapı Örnekleri

Bu başlık altında Dünya'dan ve Türkiye'den birtakım örnekler ile somut bir biçimde konunun anlaşılabilmesi amacı ile endüstri yapılarının yeniden işlevlendirildiği örneklere yer verilmektedir.

3.1.5.1.Dünyada Yeniden İşlevlendirilen Yapı Örnekleri

Bank Side Güç İstasyonu, Tate Modern Sanat Galerisi

Bank Side elektrik istasyonun tasarımcısı Giles Gilbert Scott'tur. Yapı, 1947 ile 1963 tarihlerinde iki aşamalı biçimde İngiltere ve Londra'da Thames nehrinin kenar bölgelerinde gemilerin bakımı, onarımı ve yapımında kullanılmak için kurulmuş olan Doklar bölgesi adlı yerde inşası edilmiştir. Elektriğin üretilebilmesi için sıvı yakıtların kullanılmakta olduğu yapı, içerisinde büyük makinelerin de yer aldığı geniş hacimli bir yapıdır. 1981 yılında yetersiz kalan teknoloji ile birlikte, artan maliyet, hava kirliliği gibi birçok nedene dayalı olarak fabrikada üretim durdurulmuş ve bir yarışma düzenlenerek fabrikanın yeniden işlevlendirilmesi istenmiştir. Yapılan yarışmada Herzog & de Meuron tarafından önerilen Çağdaş Sanat Müzesi projesinin uygulanmasına karar verilmiştir (Jodidio, 2001). Tate Modern müzesi 2000 yılında kullanıma açılmıştır. Dönüşüm sırasında yapının ana karakteri korunmuş, kullanılacak yeni işlevi sebebi ile strüktürel değişiklikler yapılmıştır.2010 yılından itibaren ise Tate Modern için genişletme çalışmaları devam etmektedir.

Resim 17.Tate Modern sanat galerisi (URL-10)

Resim 18.Sergi galerisi (URL-11)

Resim 19.Camlı ışık kutusu (URL-11)

Herzog & de Meuron tarafından yapılan dönüştürülme projesinde ilk amaç yapının kentsel karakterini yapının formunda bozulmaya yol açmadan, bulunduğu alanda tarihsel bir deneme ve görsel bir eser olma karakterini bozmadan arttırmak

olmuş. En görünür müdahale, santralin koyu taş ve tuğla dış duvarından tamamıyla ayrıştırılan yarı saydam ışık demeti yaratan settir. (URL-11)

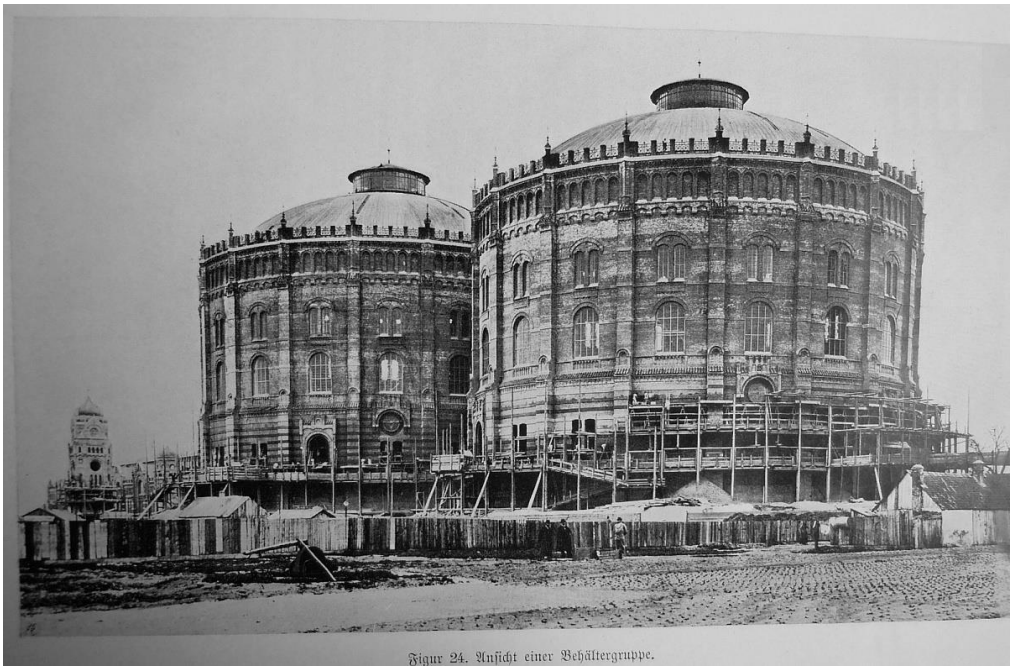

Resim 20.Sergi salonları (Önder Yılmaz, 2020)

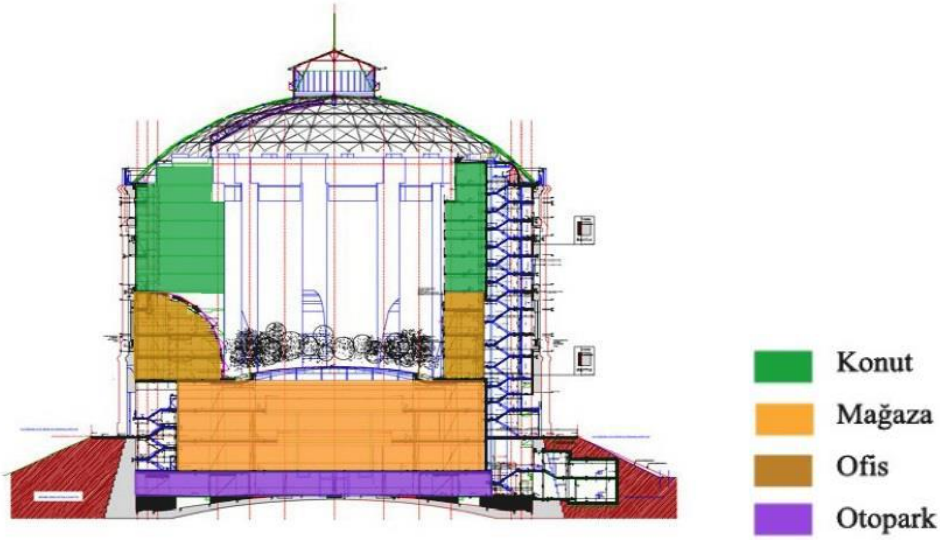
Günümüzde Tate Modern modern sanat eserlerine ev sahipliği yapan müze, dünyanın en çok ziyaret edilen müzelerinden biri olarak hayatına devam etmektedir.

Viyana Gazometreleri, Avusturya

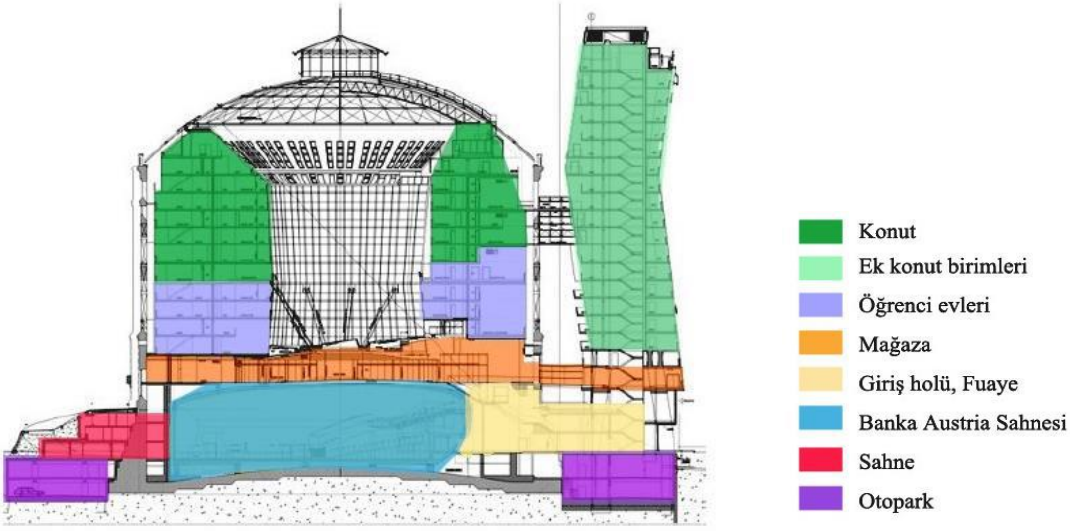
Şehrin gaz ihtiyacını karşılamak için inşa edilen dört gazometrenin strüktürel yapısı demirden oluşurken, bu strüktürü ise tuğlalar sarmaktadır.1970 sonlarına kadar işlevine devam eden bu gazometreler bu tarihten sonra ise işlevsiz hale gelmişlerdir. Yeniden İşlevlendirilmesi için ilk çalışmalar 1995 yılında başlamıştır.

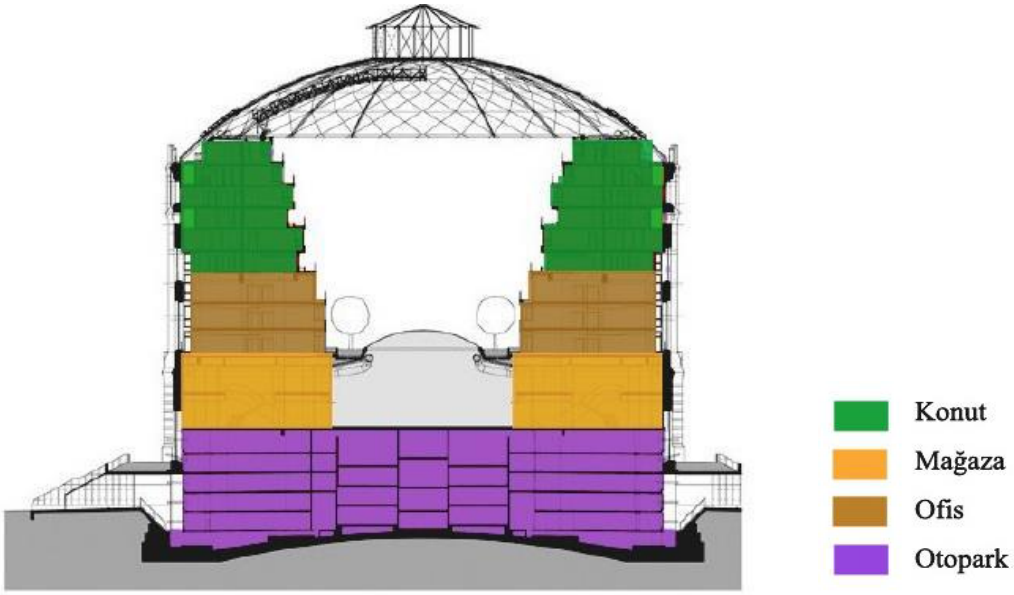
Resim 21.Viyana Gazometreleri geçmiş görüntüsü (URL-12)

Resim 22.Gazometre A fonksiyon dağılımı (Nart, 2015)

Resim 23.Gazometre B fonksiyon dağılımı (Nart, 2015)

Resim 24.Gazometre C fonksiyon dağılımı (Nart, 2015)

Resim 25.Gazometre D fonksiyon dağılımı (Nart, 2015)

1999 yılında başlayan 2001 yılında tamamlanan proje kapsamında; 844 adet yaşama ünitesi, yaklaşık 10.100 m2 ofis, 17.650 m2 alışveriş ve eğlence merkezi bulunmaktadır. Ek olarak B binasında 3.000 kişilik bir eğlence salonu mevcuttur. Giriş kotunda bulunan ve Rudiger Lainer'in tasarladığı eğlence ve alışveriş merkezi ise gazometre binalarını birbirine bağlamış ve alanı yeni bir kent merkezine çevirmiştir (Nart, 2015).

Eindhoven Üniversitesi Kazan Dairesi

Hollanda'da Eindhoven'da bulunan kampüste, kampüsün inşa edilmiş olan ilk yapıları arasında yer alan kazan dairesi, zaman içerisinde işlevini kaybetmiştir. İşlevini kaybeden bu alan bir eğitim ve ofis yapısı haline getirilmiştir. Kampüs içerisinde önemli bir yere sahip olan bu yapının özgün işlevi kompakt olarak tasarlanmıştır.

Resim 26.Yapının genel görünümü (URL-13)

Resim 27.Dönüşümden önce ve sonra (URL-13)

Bu yapının manzaraya ya da gün ışığına göre düzenlenmeyen yapı, kazandırılmak istenen yeni işlevine adapte olmak yönünden sorun teşkil etmiş, gerekli müdahalelerin yapılması ile yapı, yeni işlevine uygun bir hale dönüştürülmüştür.

3.1.5.2.Türkiye'de Yeniden İşlevlendirilen Yapı Örnekleri

Osmanlı'nın son dönemlerinde ülkemizde endüstrileşme süreci başlamıştır. İstanbul'da ilk örnekler ile beraber birçok sanayi yapısı mevcuttur. Bu yapılara ihtiyaç batılılaşma hareketleri doğrultusunda başlamıştır. Yapılar içerisinde günümüze ulaşabilmiş olanlar çeşitli işlevlerle yeniden işlevlendirilmiştir.

Feshane

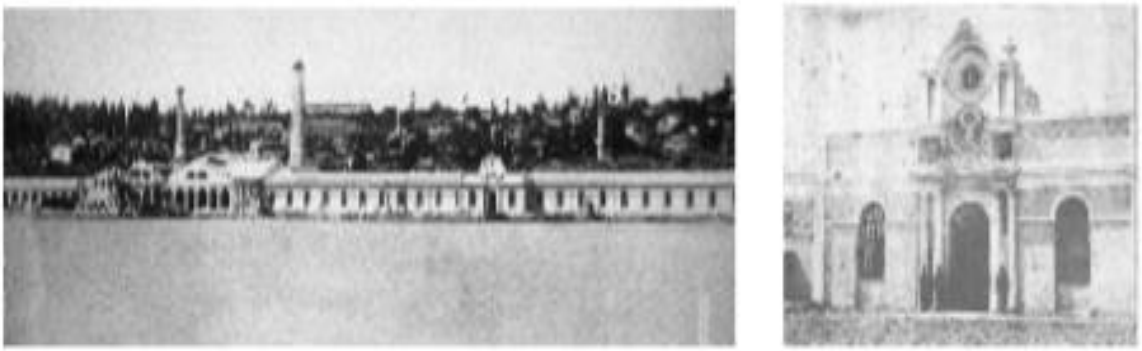
Batılılaşma çalışmaları kapsamında II. Mahmut yeniçeri ocağını kaldırmış, ocak yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye'yi kurmuştur. Askerlerin fes gereksinimlerinin karşılanması için ise 1827 ve 1833 yıllarında sırası ile İstanbul Kadırga ve Eyüp'te Feshaneler açmıştır. Feshaneler ilk etapta sadece fes üretimi yapmış, daha sonra ise başka dokuma ürünleri ile yelpazelerini genişletmiştir. Osmanlı Devleti'nin ilk tekstil kuruluşu olan bu Feshaneler aynı zamanda ilk prefabrik çelik konstrüksiyon fabrikası olarak kabul edilmektedir (Yaramış, 2004). Yapıda kullanılan çelik kolonlar Belçika'da imal edilmiş, daha sonra da İstanbul'a getirilmiştir. İngiltere, Belçika ve Fransa'da üretilmiş olan buhar makineleri İstanbul'a getirilerek teknolojik gelişmeler sağlanmıştır.

Fabrikanın yönetimi ilk olarak Darphane-i Amire 'ye ardından 1849 yılında Hazine-i Hassa'ya bağlanmıştır. Yapı 1949 yılında yanmış ve bazı bölümleri yangından zarar görmüştür. Bu bölümler daha sonra yeniden inşa edilerek düzeltilmiştir. Ancak 1966 yılında yeniden bir yangına maruz kalan fabrikanın bu defa tamamı yanmış, 1968 tarihinde de zarar gören fabrikanın yeniden inşası gerçekleştirilmiştir.

Resim 28.Yapının genel görünümü. (URL-14)

Fabrika 1894 yılında ve 1916 yılında genişletilerek yenilenmiştir. 1895 yılında ise fabrika bünyesinde Feshane'ye çırakların yetiştirilmesi için Sanayi Sıbyan Mektebi kurulmuştur. 1986 tarihine kadar isim ve mülkiyet değiştirip çeşitli eklerle genişletilmiş ve üretimine devam etmiş olan bu fabrikayı İstanbul Büyükşehir Belediyesi boşaltma kararı almış, ana dokuma binasının dışındaki tüm yapılar yıkılmıştır.

Resim 29.Yapının eski görünümü (Yaramış, 2004).

1980 yıllarının sonuna doğru yeniden işlevlendirilmesine karar verilmiştir. 1988 yılında yeniden restore edilmiş olan fabrikanın işlevi el sanatları çarşısı, konser ve fuar alanı gibi işlevlere dönüştürülmüş ve yapı yeniden işlevlendirilmiştir.

Bursa Merinos Kültür Parkı

Bursa tekstil açısından gelişmiş bir şehirdir. Cumhuriyet döneminin önemli fabrikalarından biri kabul edilen fabrika ,1938 tarihinde açılmış olan Merinos Yünlü Dokuma Fabrikasıdır. Ancak bu fabrika faaliyetlerinin azalmasının ardından 1987 yılında özelleştirilmiştir. 2004 tarihinde ise fabrikayı satın alan kurum tarafından tamamen kapatılmıştır.

Bursa Büyükşehir Belediyesi 2001 tarihinde bir tasarım yarışması gerçekleştirmiş, yarışmada fabrika, mevcut ağaç dokularının korunması sağlanarak *"Bursa Atatürk Kültür Merkezi ve Merinos Kültür Parkı"* olarak sanat, rekreasyon ve kültür alanı biçiminde yeniden işlevlendirilmiştir.

Resim 30.Yapının eski görünümü. (URL-15)

Cafer Bozkurt'un hazırlamış olduğu projede, tescilli olan İpek İşletmesi, fuar alanı ve kongre merkezi biçiminde yeniden işlevlendirilmiş, soğutma kulesi, gezi alanı ve kafeye; su kulesi ise seyir kulesine dönüştürülmüştür. Proje kapsamında tescili olmayan üç yapı da korunmuş ve yeniden kullanım için işlevlendirilmiştir. Bu yapılar arasında güç merkezi, enerji müzesi biçiminde korunurken, dokuma ve apre işletmesi olarak kullanılan bölüm de Gençlik ve Çocuk Merkezi haline getirilmiştir. Güç merkezinin yanında bulunan alanda opera salonu, tiyatro salonu ve bale salonu olmak üzeri yeni yapıların tasarımları gerçekleştirilmiştir. Sonraları eklenmiş olan ekler ise yeşil dokuya zarar verilmemesi bu dokuların korunması için yıkılmıştır.

Şekil 11.Vaziyet planı (URL-15)

Resim 31. Yapının dönüşümden sonraki durumu (URL-15)

Eğitim yapısına dönüştürülmüş olan örnekler Türkiye'de, tek yapı ölçeğinde dönüştürülmüş yapılar ve kampüs ölçeğinde dönüştürülmüş yapılar olarak iki kategoride ele alınabilmektedir.

Bu bölümde birkaç örnek seçilerek onlara yer verilmiştir. Ancak bu örnekler dışındaki örneklere bakıldığında genellikle yüksek öğretim yapılarında, prestij yapısı biçiminde kullanılmakta olan birçok tarihi yapı görülmektedir.

3.2. Yeniden İşlevlendirmenin Etkileri

Tarihi çevreler yeniden işlevlendirme ile değişime uğramaktadır. Gerçekleşen bu değişimlerin işlevlendirme nitelikleri doğrultusunda olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirilme durumu değişkenlik göstermektedir. Çevredeki somut öğeler değer kazanmakta ve fiziksel çevre güzelleşerek sosyoekonomik anlamda canlanmaktaysa yeniden işlevlendirme faaliyetleri başarı ile gerçekleşmiş demektir. Çevresel etkide ki başarı kriterlerinin en önemli noktası da burada başlamaktadır.

3.2.1.Kent Kavramı

Yönetsel, toplumsal, ekonomik ve siyasal alanların tüm vatandaşlar adına mevcut olduğu yaşam alanları kent olarak tanımlanmaktadır (Akkoyunlu, 2007). Kentli insanları çevrelemekte ve onlardan etkilenmekte olan boyutların tamamı kent kavramı içerisindedir. Bununla birlikte kent kavramının geniş bir kapsamda tanımlanması gerekmektedir. Belirli bir toprak parçası üzerinde insanların yaşamlarını sürdürmekte oldukları mekanların parçalarına kent veya köy adı verilmektedir. Kent ve köy kavramları kesin çizgilerle birbirlerinden ayrılamayan kavramlardır (Keleş, 2002). Kenti değişmiş bir fiziki çevre veya yeni ekonomik teşkilatlanma olarak tanımlamak iki mekan arasındaki farklılığın ortaya konmasında yeterli kalmamaktadır. Çünkü kent, insanların davranışlarında ve düşüncelerinde etkili olan farklı sosyal düzenlerin ifade edilmesi amacı ile de kullanılan bir kavramdır (Kavruk, 2002).

Kent kavramı, yalnızca fiziki mekan ya da nüfus tanımının olmasından ziyade farklı anlamları da barındırmaktadır. Kent, köklü yapılanmalar sürecini de ifade etmektedir. Bu yapılanmalar sebebiyle kente dair gerçekleştirilen araştırmalar ya da çalışmaların çoğunda çeşitli disiplinlerden yararlanılmaktadır. Bu sebeple kent, sınırlı kesin olmayan, çok boyutlu bir çalışma alanına sahiptir. Toplumdan topluma, farklı zaman dilimleri içerisinde değişmesi ve çok boyutlu olması sebebiyle yalnızca bir tanım ile kent kavramının açıklanması oldukça zordur. Kent kavramı üzerinde yapılan tanımlamalar bir araya getirildiğinde kentin; kontrol fonksiyonlarının toplanmakta

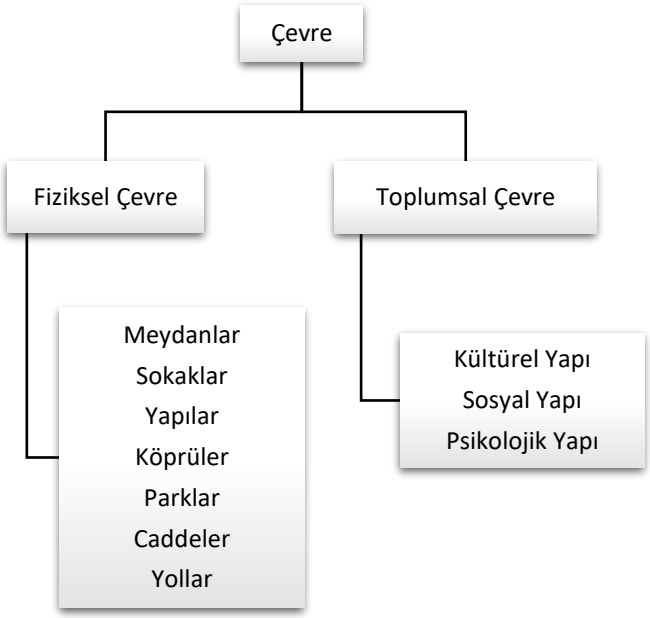
olduğu, tarımsal olmayan üretimlerin gerçekleştirildiği, belirli bir heterojenlik, bütünleşme ve büyüklük düzeylerine ulaşmış olan bir mekan olması dikkat çekmektedir.

Gül, Beyazıt ve Güneş'in tanıma göre ise kent; *"Mekan üzerine yapılaşmış ve belirli bir nüfus yoğunluğuna erişmiş, ekonomik, teknolojik, yönetsel, sosyal ve kültürel olarak örgütlenmiş, kırsal ayırt edilebilen temel kentsel hizmetlerin ve kent bilincinin oluştuğu, yerleşik ve bütünleşik bir yerleşim birimidir, bir sistemdir."* biçiminde ifade edilmektedir.

3.2.2.Çevre Kavramı

Bilim dalları tarafından farklı tanımlamaları yapılabilen çevre kavramı, mimari anlamda canlılar ve insan topluluklarının birbirleri ile bir iletişim içerisinde yaşamakta olduğu alanlar ve kent mimarisini tanımlamakta olan bir kavram olarak ifade edilebilmektedir.

Çevreyi soyut ögeler ile somut ögeler oluşturmaktadır. Meydanlar, sokaklar, yapılar, köprüler, parklar, caddeler ve yolları oluşturmakta olan fiziksel çevre somut ögeler olarak nitelendirilmektedir. Toplumsal çevre olarak tanımlanmakta olan çevreyi, toplumun kültürü ve toplumun çevre ile olan ilişkisini ise soyut ögeler oluşturmaktadır.

Şekil 12.Çevre Kavramı (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020))

Kavram ve oluşum nitelikleri bakımından çevre, kültür kavramına benzemektedir. Toplum yaşantısında kültürün var olan etkisi, çevrenin oluşmasını sağlayan somut olgular üzerinde karşımıza çıkmakta ve toplumu etkilemektedir. Toplumların yaşam tarzlarının ve kültürlerinin somut göstergelerini, çevrede bulunmakta olan ögelerin kullanımları ve bu ögelerin hayat bulma biçimleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla çevrenin oluşmasını sağlayan fiziksel ve toplumsal çevrenin her daim birbirleri ile etkileştileşim halinde olmak durumundadırlar.

3.2.2.1.Fiziksel Çevre

Doğal ve yapay çevre biçiminde iki başlıkta incelenebilen fiziksel çevrenin doğal çevresini su, sıcaklık, rüzgar, yeşil, iklim, nem ve topoğrafya gibi insan eli ile yapılmamış olan etmenler oluşturmaktadır. Yollar, meydanlar ve yapılar gibi somut ögeler ise yapma çevreyi oluşturmaktadır. Fiziksel çevrenin koşulları ile kültür kent oluşumlarında etkili olmaktadır. Yapıların hem birbirleri ile hem de çevre ile kurmuş oldukları ilişkiler bölgede yaşamakta olan toplumların sosyokültürel durumlarına dair bilgiler elde edilmesine olanak tanımaktadır (Erdönmez, 2005).

Fiziksel çevre, kentlerin gelişmiş düzeylerinin somut göstergelerini ortaya koymaktadır. Çevre iyileştirme organizasyonları günümüzde yerel yönetimlerce uygulanmakta olan marka kent modellerinde, kentsel kalkınma modellerinde ve çevre canlandırma faaliyetlerinde kullanılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Efektif olarak tasarlanmış olan açık kamusal alanlar, kullanıcıların vakitlerini geçirerek sosyalleşebilecekleri alan olarak nitelendirilebilmektedir. Bütünsellik, bakımlı olmak ve işlevsellik fiziksel çevrede mutlaka olması gereken özellikler olarak belirtilmektedir.

İşlevsellik: Toplumun gereksinimlerine çevrenin yeteri kadar cevap verebilmesi işlevsellik olarak ifade edilmektedir. Bir çevrenin işlevsel bir çevre olabilmesi için iyi bir kentsel planlama yapılması bu planlamada kapalı alanlar ile açık alanların birbirleri ile olan ilişkilerinin iyi bir biçimde tasarlanmış olması gerekmektedir. Bir fiziksel çevre eğer şehircilik esaslarına göre tasarlanmamışsa bu çevre toplumsal çevrenin gereksinimlerini karşılayamaması sebebi ile işlevsel bir çevreye dönüşmektedir.

Bütünsellik: Çevrenin bulunmuş olduğu bölge ile etrafında bulunan alanların dil ve mimari üslup yönünden birbirleri ile olan uyumudur.

Bakımlı olması: Çevreyi kullanmakta olan halkın ve yerel yönetimlerin çevrenin durumunun iyileştirilmesi ve iyi durumda kalması adına gereken özeni göstermesidir.

3.2.2.2.Toplumsal Çevre

Çevreyi paylaşmakta olan toplumun sosyal, kültürel ve psikolojik yapısı toplumsal çevre olarak nitelendirilmektedir. Sosyal bir olgu olan çevre, kendisini kullanan ve yaşayan bir toplum ile var olmaktadır. Çevrede yaşamını sürdüren insan topluluklarının hem birbirleri hem de çevre ile kurulan ilişkileri toplumsal çevre olarak tanımlanmaktadır.

Fiziksel çevrenin iyiliği doğrultusunda toplumsal çevrenin iyiliği ve refahı sağlanabilmektedir. Çevrelerin korunmamış olduğu bakımsız durumdaki alanlar toplumların tercih edebilecekleri bir çevre olmamaktadır. İnsanların mutlulukları ve refah seviyeler ile toplumsal çevrenin iyiliği bütünlenmektedir. Toplumların sahip oldukları mutluluk ve refah seviyesi yaşamakta oldukları çevrede insanlar ile kurmuş oldukları sosyal diyaloglar ve ekonomik açıdan rahat olmaları ile mümkün olmaktadır.

Çevrede yer alan somu olgularda toplum yaşantısında kültürün etkisi kendini göstermektedir. Çevredeki mekanların kullanımları ve bu mekanların hayat bulma biçimleri toplumların kültürü ve yaşam tarzlarının somut göstergesi durumundadır. Bu doğrultuda kültür kavramı ile çevrenin kavram ve oluşum kriterleri birbirleri ile benzerlik göstermektedir. Toplumların tanınması noktasında çevreler bir belge niteliğindedir (Erdönmez, 2005).

3.2.3.Yeniden İşlevlendirmenin Çevresel Etkileri

3.2.3.1.Fiziksel Çevre Etkileri

Koruma yönergelerine uygun bir biçimde tarihi çevrelerde yeniden işlevlendirmenin yapılması fiziksel çevre üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Özgün kimliği doğrultusunda işlevlendirilmiş olan çevrelerde fiziksel çevre ögelerinin değer kazandığı bilinmektedir. Fiziksel çevrede uygulanacak olan onarımlar ile tarihi çevrelerde yeniden işlevlendirme müdahaleleri gerçekleşmektedir.

Fiziksel çevrede gerçekleştirilmiş olan yeniden işlevlendirme uygulamaları, fiziksel çevrede yer alan öğelerin değerlenmesi noktasında büyük bir öneme sahiptir. Yapma çevre üzerinde yeniden işlevlendirme müdahaleleri gerçekleştirilmektedir. Yeniden işlevlendirilmenin başarılı bir biçimde gerçekleştirilmesi durumunda fiziksel çevre ve toplumsal çevre bu durumdan olumlu olarak etkilenmektedir. Dolayısıyla fiziksel çevrede uygulanacak olan disiplinli bir koruma müdahalesi ile tarihi çevrenin kalkınması sağlanabilmektedir. Tarihi çevrelerdeki mimari üslupların göz önünde bulundurularak özgün malzemeler ile özgün yapım teknikleri doğrultusunda gerçekleştirilen uygulamalar ile yapılacak olan yeniden işlevlendirmelere müdahalede bulunulabilmektedir.

Çevredeki yapıların ve sokakların yeniden işlevlendirilmesi bölgeyi tercih edilen bir çevreye dönüştürerek toplumsal çevrenin, ekonominin ve turizm faaliyetlerinin olumlu yönlerde etkilenmesini sağlar. Yeniden işlevlendirme sayesinde canlandırılan tarihi çevrede turizmi canlanır ve bölgedeki fiziksel çevre unsurları da değer kazanır. (Gedik, 2015).

3.2.3.2.Toplumsal Çevre Etkileri

Ülkemizde tarihin ve kültürün yansıtılmakta olduğu tarihi çevreler çok uzun bir süre hak ettiği değeri görememiştir. Dolayısıyla tarihi çevrelerdeki bazı yapılar tahribe uğramış bazıları bakımsızlık sonucu yıkılmış ve bu çevreler kendi hallerine bırakılmıştır. Tarihi çevrelerde ortaya çıkan bu durum toplumsal çevre üzerinde de etkili olmuştur. Bu doğrultuda tarihi çevreler hem refah düzeyinin düşük olduğu bölgelere hem de hırsızlık ve gasp olaylarının sıkça görüldüğü alanlara dönüşmüştür. Toplumsal çevre üzerinde yeniden işlevlendirme bu noktada hem tarihi çevrelerdeki toplumsal düzen üzerinde olumlu gelişmeler yaratmış hem de tarihi çevrelerin güvenli bir alan haline gelmesine katkıda bulunmuştur. Yeniden işlevlendirme uygulamalarının gerçekleştirilmiş olduğu toplumsal çevrelerde gerçekleşen gelişmeler olumlu yönde ilerlemektedir.

Tarihi çevreler barındırmakta oldukları kültürel değerler ve mimari değerler doğrultusunda turizm faaliyetlerinin de gerçekleşebileceği alanlar halini almaktadır. Yeniden işlevlendirme uygulamaları sonrası değerlenen veya değeri artan çevreler bölge

halkının refah düzeyinde artış sağlanması ve topluma iş alanı oluşturması açısından de büyük bir öneme sahiptir.

3.3. Yeniden İşlevlendirmenin Çevresel Etki Başarı Kriterlerinin Belirlenmesi

Yeniden işlevlendirme ve yeni işlev sonrası oluşan çevre ve yapıya olan etkiler, yapıya ve çevreye olan müdahaleler konuları incelendiğinde güvenlik, kamusallık, özgün kimliğin korunması, çevre halkının yeniden işlevlendirmenin parçası olması ve yeni işleve dahil olabilmesi, somut öğelerin değer kazanması gibi unsurların önem arz ettiği görülmektedir. Bu doğrultuda yeniden işlevlendirilen kültürel miras yapılarının çevreye olan etkilerini belirlemek için bazı kriterler belirlenmiştir.

Çalışma kapsamında Cibali Tütün ve Sigara Fabrikasının yeniden işlevlendirilmesinin çevresel etkisindeki başarı kriterleri aşağıdaki gibidir.

- Yapının günümüze katılım sürecinde çevresel kirlilik yaratmamış olması
- Kentsel hafızadaki yerini güçsüzleştirmemesi, özgün kimliğini koruması
- Toplumsal refahın artmış olması-Güvenlik
- Çevrede yaşayan halkın yeniden işlevlendirmenin bir parçası olması, Fiziksel çevrenin sosyo-ekonomik anlamda canlanması
- Endüstri mirası çevresinde oluşturulan dönüşüm alanındaki sokak iyileştirme, yapı iyileştirme çalışmalarının öz kimliğe hitap edilecek şekilde yapılıyor olması
- Çevredeki somut öğelerin fiziksel çevrenin değer kazanması (meydan, sokak, yollar vb.)
- Kamusal alan oluşturabilmesi
- Bölgeyi tercih edilen bir alan olarak değiştirmiş olması
- Ekonomi ve turizmi olumlu yönde etkilemiş olması
- Topluma iş alanı oluşturması olarak belirlenmiştir.

Bu kriterleri incelemek için ise kullana bilinecek bir kontrol ve analiz formu oluşturulmuştur. Bu liste yeniden İşlevlendirilmiş olan yapıların çevresel etkideki başarı sonuçlarını ile analiz ede bilinir ve sonuçlar değerlendirile bilinir.

Çevresel Etki Başarı Değerlendirme Kriterleri	**Olumlu**	**Olumsuz**
Dönüşümün Çevresel kirlilik yaratmamış olması		
Yapıların kütseler formalarının korunması		
Kentsel hafızanın korunması		
Çevre güvenliğinin artması		
Halkın dönüşüme katılımı-yapının halk tarafından kullanımı		
Sülietin korunması		
Cadde, sokak gibi unsurların değer kazanması		
Kamusal alan oluşturması		
Bölgeyi tercih edilir duruma getirmesi		
Ekonomi ve turizmi canlandırması		
Topluma iş alanı oluşturması		

Şekil 13.Yeniden işlevlendirmenin çevresel etki başarı kriterleri analizi formu (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020))

Oluşturulan bu analiz formu ana kriterlerin yalınlaştırılmış halini içermektedir. Formda sorulan bu sorulara sahada yapılan mekansal incelemeler sonucunda aldığımız cevaplar Olumlu-Olumsuz olarak değerlendirildiğinde, çevresel etkide ki başarıyı analiz ederek, yeniden işlevlendirmenin Cibali Semti'ne olan etkileri tartışılabilir.

BÖLÜM 4. ÇALIŞMA ALANI-İSTANBUL-HALİÇ-CİBALİ ÇEVRESİ İNCELENMESİ

4.1. İstanbul-Haliç

İstanbul'un tarih ve kültürel açıdan önemli birikimlere sahip olan bölgelerinden biri Haliç bölgesidir. Haliç bölgesi hem tarihsel, işlevsel ve çağdaş olmasıyla birlikte günübirlik yaşantılara ait katmanlaşmasının okunabiliyor olması hem de bünyesinde çok sayıda tarihi ve kültürel yapı, kent dokusu barındırmakta olması hususunda önemli bir konuma sahiptir (Tayyare, 2007).

Kentin tarihsel gelişimi noktasında hem doğal hem de güvenli bir liman oluşturması sebebiyle Haliç özel bir alan haline gelmiş ve kentin omurgasını oluşturmakta olan bir bölge haline gelmiştir. Haliç'in silueti kentin ön yüzü kabul edilmektedir. Haliç silueti geçmiş dönemlerde genellikle yeşil içerisinde kaybolan konutlar ile odak anıtsal yapıların oluşturmakta olduğu bir bölge olarak görülmektedir. Fakat bu siluet günümüzde yapıların artışı ile betonlaşmaya dayalı olarak değişmektedir. Ortaya çıkan bu fiziksel değişimlere son yüzyılda İstanbul'un yaşamış olduğu ekonomik, sosyal ve fiziksel değişimlerin neden olduğu bilinmektedir (Öztaş, 2005).

Şekil 14.Haliç sınırlarının gösterimi (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020), İstanbul Şehir Haritaları)

İstanbul Boğazı'nın girişinde olan Haliç, karaya sokulabilen bir yapıya sahip olması nedeniyle doğal liman özelliğini de kazanmış, etrafında uzanmakta olan doğal yükseltiler doğal etmenlerden Haliç'in en düşük oranda etkilenmesini sağlamıştır. Tarihin birçok dönemlerinde burada kurulmuş olan medeniyetler de topoğrafyanın bu bölgeye sağlamış olduğu avantajlardan faydalanmıştır (Biçer, 1999).

Şekil 15.Fatih, Eminönü ilçelerinin konumu ve Tarihi Yarımada'nın gösterimi (Google Earth, 2019-Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020))

Eyüp, Beyoğlu, Fatih ve Kağıthane ilçeleri Haliç bölgesini oluşturmaktadır. Eminönü ile Fatih Sur içini, Kağıthane ile Eyüp Sur dışını, Beyoğlu Galata Bölgesini ve Üsküdar ile bu ilçelerin tamamı eski İstanbul'u meydana getirmektedir (Şekil 15).

4.1.3.Haliç Endüstri Gelişimi ve Dönüşümü

İstanbul'un endüstri tarihi üzerinde 19-20. yy.'lar da dahil olmak üzere Haliç'in önemi oldukça büyüktür. Kent merkezindeki konumuna rağmen Haliç, devirler boyunca iki yanında bulunan bağlar, sakin sular, bahçeler, ağaçlar, koylar, yamaçlar ve kıyılarındaki mesire alanları, temiz havanın alınabildiği balık tutabilen alanları sebebiyle bir doğa harikası konumunda yer almaktadır. Bilhassa 19. yy. 'da batılılaşma hareketleri doğrultusunda sanayi kuruluşlarının inşaatlarının hız kazanması ile birlikte Haliç'in bahsedilen doğal güzellikleri yok olmaya başlamıştır. Henry Prost'un 1940 yıllarında hazırlamış olduğu planlar çerçevesinde Haliç'in sanayiye açılmış olması, Haliç'in sahip olduğu doğal ve kültürel yaşamın zarar görmesine neden olmuştur (Brangar, 2004). 1960 yıllarının ardından deniz taşımacılığının önemini hızlı bir biçimde kaybetmesi sonucu 1966 tarihinde onaylanmış olan *"İstanbul Sanayi Sahaları Planı'*na değin sanayi için dere havuzları ile Haliç kıyıları teşvik edilmiştir. Bu durumun akabinde gecekondu alanları oluşmuştur (Karaman, 1987). Silahtarağa Elektrik Santrali ile kolay bir biçimde ucuz enerjinin elde edilebilir oluşu ve karayolu

ulaşımının çevrede hızlı bir şekilde gelişmesine paralel olarak sanayi hareketleri hız kazanmıştır (Brangar, 2004).

"Sanayi Bölge Planlaması" temel ilkeleri arasında yer alan maddelerden "şehrin dışında gelişme ilkesi" ne 1980 yıllarına kadar Haliç sanayi bölgesinin şehir içinde kalması aykırı bir durum oluşturmaktadır. Bu duruma bağlı olarak şehir kirlenmesi kaçınılmaz bir sonuç olarak gün yüzüne çıkmaktadır (Karaman, 1987). 1980 yıllarında Haliç'i temizlemeye yönelik çalışmalar başlamış, bu çalışmalar 1990 yıllarının ortalarında hız kazanmıştır. Günümüzde Haliç'in rekreasyon olma yolundaki gelişimlerini desteklemekte olan ve sanat, eğitim, kültür merkezi olarak kullanılabilen birçok yapı yer almaktadır (Akbelege, 2004).

1880 yıllarının ardından gerçekleşmiş olan ikinci aşamadaysa Boğaz, Marmara ve Haliç kıyılarında endüstri yapılarının konumlanmış olduğu görülmektedir. Gemicilik faaliyetleri (Lengerhane, Haliç Tersaneleri ve Şirket-i Hayriye gibi), tuğla üretim yerleri (Sütlüce ve Kağıthane) gibi fabrikalar Haliç'in kuzey kıyısında; gıda sektörü ile giyim sektörüne hizmet etmekte olan büyük fabrikalar ise Haliç'in güney kıyısında kurulmuştur. Cibali Tütün Fabrikası ile Feshane-i Amire bu fabrikalar arasında yer almaktadır (Köksal ve Ahunbay, 2006).

4.2. Tarihi Yarımada Cibali Mahallesi

Cibali mahallesi, İstanbul il sınırları içerisinde Fatih ilçesinin Zeyrek, Yavuz Sinan ve Yavuz Sultan Selim mahallelerinin merkezi konumunda, Haliç'in de batı kıyısında yer almaktadır. Cibali mahallesi aynı zamanda Kasımpaşa semti ile karşılıklı bir konumda yer almaktadır (Şekil 16,17).

Şekil 16.İstanbul ili Tarihi Yarımada Fatih ilçesi (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020), İstanbul Şehir Haritaları)

Şekil 17.Tarihi Yarımada Fatih ilçesi Cibali mahallesi (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020), İstanbul Şehir Haritaları)

Bugün Cibali kapı olarak bilinmekte olan ve Bizans döneminde Haliç'te bir limana açılmakta olan bu kapı, semtteki sur içinde Cibali mahallesine ulaşım için kullanılan tek ulaşım noktası durumundadır.

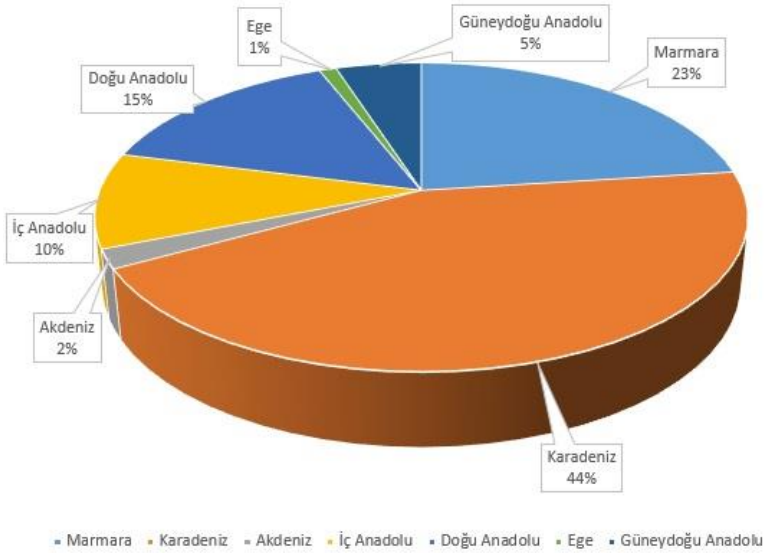

Resim 32.“Porta Puteae” veya “Porta del Pozzo” Cibali Kapı (Artamanoff,1938); (Alper, 2019)

Bizans döneminde Cibali mahallesinde yaşamakta olan İspanya kökenli Yahudiler bu kapıyı, “Porta Puteae” veya “Porta del Pozzo” olarak adlandırmışlardır. (Resim 32.“Porta Puteae” veya “Porta del Pozzo” Cibali Kapı (Artamanoff,1938); (Alper, 2019)Cibali Kapı’nın sur dışında kalan cephesindeki mermer bir levha üstünde Sultan Mahmut’a ait tuğra yer almaktadır (Artamanoff,1938); (Alper, 2019).

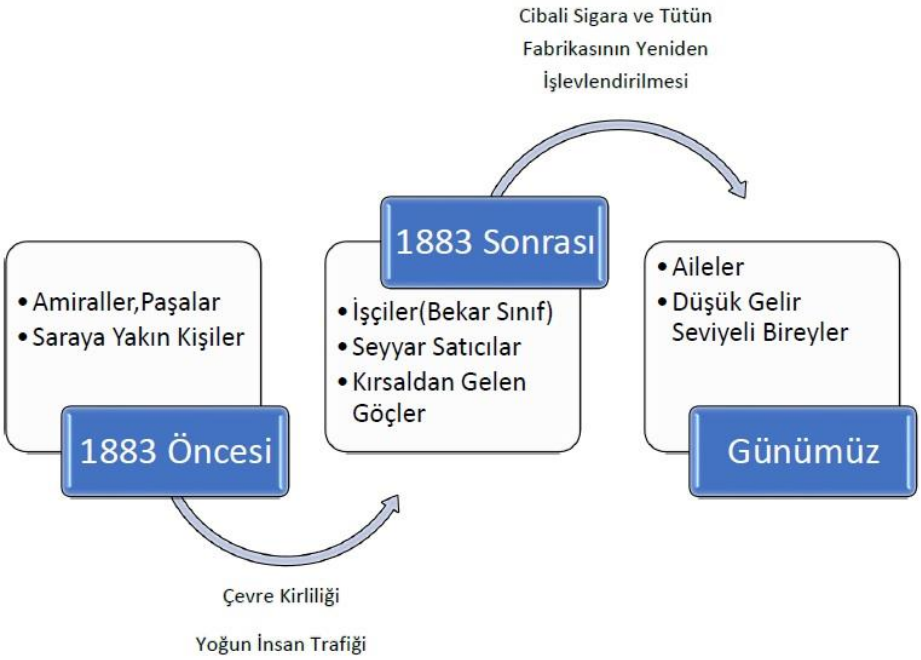
4.2.1. Cibali Mahallesi Demografik Yapının İncelenmesi

Cibali Mahallesi 1998 nüfus sayımına göre ve çevrede yapılan gözlemler sonucunda Cibali Halkının, demografik yapısının en belirgin özelliğinin, Türkiye’nin dört bir yanından gelen insanlardan oluşturduğudur. Öğrenilen tarihte, Haliç’in kıyı semtlerinin hemen hemen tamamında olduğu gibi, Cibalide de İstanbul’un fethi ile başlayan bu göçler Sanayii Devrimiyle de devam etmiştir (Kayan, 1999).

Tablo 1.1998 Nüfus sayımına göre Cibali nüfusunun bölgelere göre dağılımı (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020) (Kayan, 1999'dan esinlenerek hazırlanmıştır.))

Sanayi devriminden daha önce Cibali Mahallesinde saraya yakın seçkin kişiler, deniz amiralleri ve zengin kişiler yaşam sürmektelerdi. Cibali Sigara ve Tütün Fabrikasının çalışmaya başlaması mahallenin çehresini değiştirmiş ve mahalle halkı bölgeyi terk etmiştir. Bunun başlıca sebebi Cibali'nin sanayiden kaynaklı olarak çok yoğun göç alması ve çevre kirliliğidir (Kayan, 1999). Cibali'nin bekarların yoğunlukta olduğu bir bölge olduğu, Yahudi nüfusun yerini Karadeniz kıyı bölgelerinden özellikle Rizelilerin aldığını bilinmektedir. Fabrikanın çalışmaya başlamasının ardından ise mahallede yaşayan halk fabrikada çalışan aileler, kişiler olarak değişmiştir. Ayrıca fabrika yeri olarak Cibali'nin seçilme sebeplerinden biri olarak işçi olarak çalışabilecek kesimin bu mahallede yaşıyor olmasıdır (Alper, 2019).

Tablo 2.Cibali mahallesi yaşayan halk değişimi (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020))

Cibali Mahallesinde sosyal yapıyı inceleyebilmek için, eğitim durumu, kadın-erkek çalışan sayısına bakıla bilinir. Bu kriterler araştırıldığında ise eğitim seviyesinin düşük olduğu (Tablo 3) ve erkek nüfusun çalışma oranın daha çok olduğu ortaya çıkmaktadır. Kadınların daha çok ev hanımın olduğu bu yaklaşım ile doğru orantılı olarak da komşuluk ilişkilerinin yaşatıldığı gözlemlenmektedir. Aslında bu sebep ile de mahalle kültürü canlı kalmaktadır. Resim 33 ve 34'te görüldüğü gibi Türk mahalle kültürünün bir parçası olan kahvehaneler de Cibali de geçmişten beri varlığını hep sürdürmektedir.

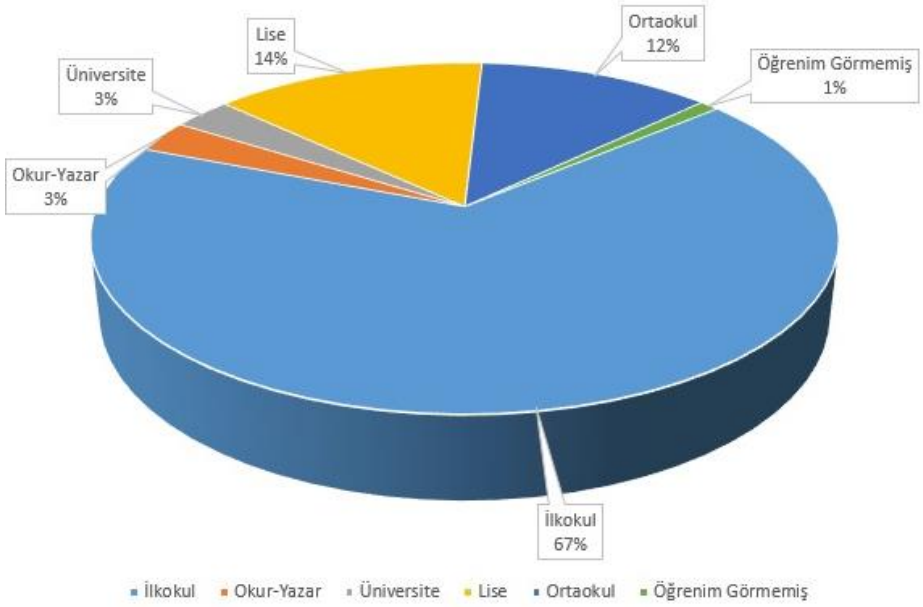

Resim 33.Cibalide bulunan kahvelerden 2014 yılları (Google Maps Street View)

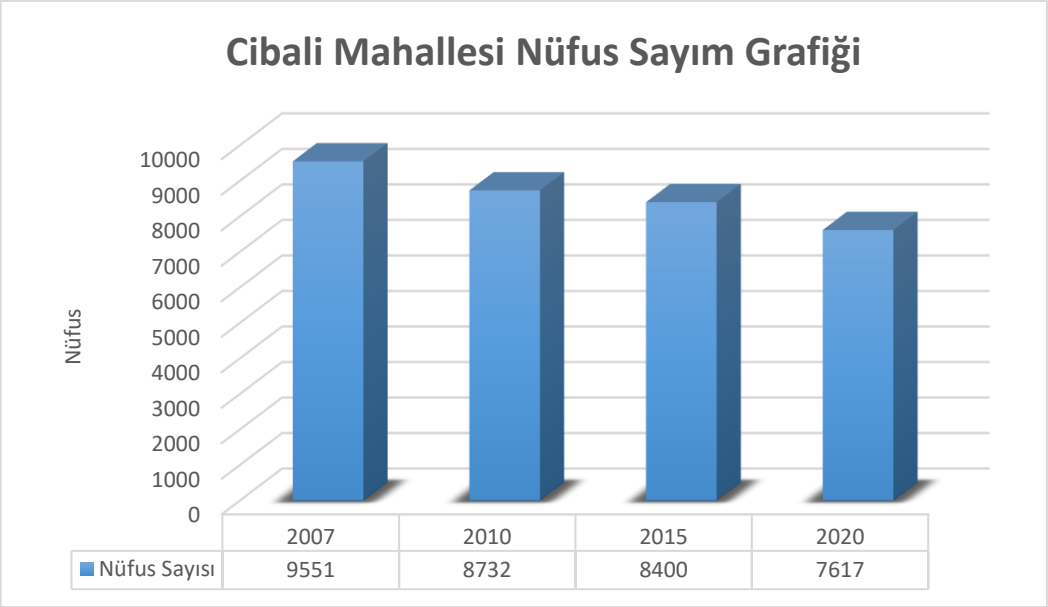

Resim 34.Cibalide bulunan kahveler (Önder Yılmaz, 2020)

Cibali Mahallesi 1998 nüfus sayımına göre eğitim seviyesine bakıldığında semtin kuzeyine gidildikçe % olarak farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir. Buradan yola çıkarak Cibali Sigara ve Tütün Fabrikasının özel bir üniversite olarak semtin halkına doğrudan eğitim anlamında hizmet vermediği/veremeyeceği de belirlenmiştir. (Kayan, 1999)

Tablo 3.1998 yılında yapılan nüfus sayımına göre Cibali mahallesinin eğitim seviyesi (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020), Kayan,1999 tablosundan esinlenerek hazırlanmıştır.))

Tablo 4.Cibali mahallesi nüfus sayım grafiği (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020), TUİK verileri üzerinden hazırlanmıştır.)

Cibali mahallesinde Tütün ve Sigara Fabrikasının yeniden işlevlendirilmesinin ardından nüfus değişim oranlarına bakıldığında ise mahalleden çeşitli sebepler ile göç eden uzaklaşan bir halkın olduğu görülmektedir. (Tablo 4)

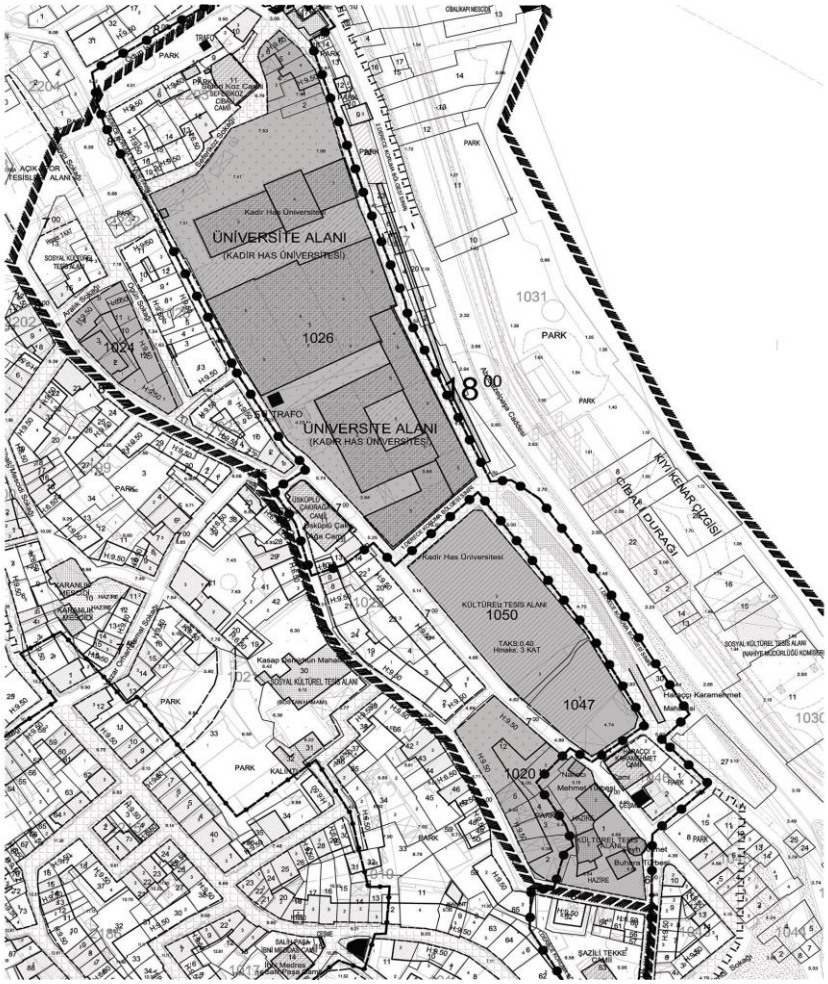
4.2.2. Tarihi Yarımada Cibali Mahallesi Yenileme Alanı Değişimi ve Gelişimi

Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası yeni işlevini yaşatmaya başlaması ile beraber Osmanlı endüstrisinin en önemli temsillerinden biri olan yapı ve çevresi Bakanlar Kurulu'nun 13.09.2006 gün ve 2006/10961 sayılı kararı ile 5366 sayılı yasa kapsamında "Cibali Yenileme Alanı" olarak ilan edilir (Şekil 18). (Alper, Mehmet (Tures Ofis Dökümanları)) Bu bölümde yenileme alanı ilan edilmesi ve Cibali Tütün ve Sigara Fabrikasının yeniden işlevlendirilerek Kadir Has Üniversitesine dönüşümünün çevresel değişimleri ve gelişimlerinden bahsedilecektir.

İstanbul Cibali Yenileme Alanında 1020-1026 Adalarının Gelişimi ve Değişimi;

Cibali yenileme alanının oluşturulmasının başlıca sebepleri;

- Toprak altı kent arkeolojisine sahip olması
- Alanın mimari ve kültürel yapısı
- Alanın fiziki yapısıdır.

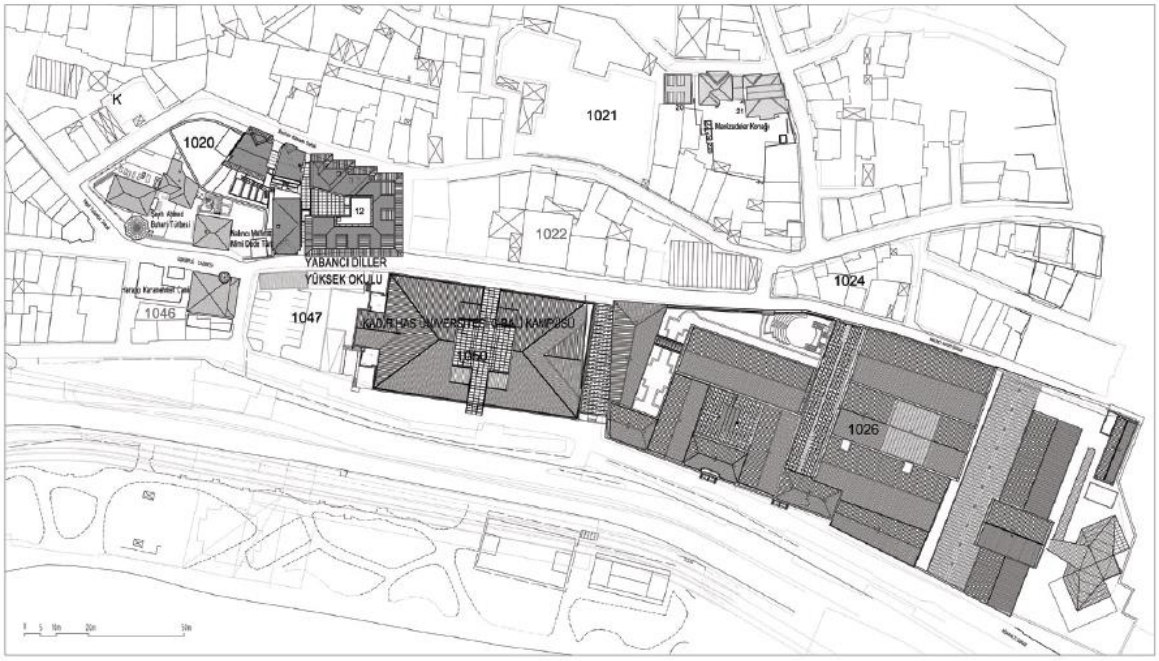

Şekil 18.Cibali mahallesi yenileme alanı sınırları (Alper, 2018)

Yenilenme Alanlarında planlama aşamalarında projelerin incelenmesi ve onaylanması aşamaları ile Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ilgilenmektedir. Kurul tarafından talep edilen unsurlar ise tescilli kültür varlıkları yapıların kütle oranları ve inşaat oranları aynı kalmak koşulu ile alanın siluetine olumsuz perspektif vermeyecek şekilde uygulama projeleri hazırlanır ve Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na sunulur. Koruma Bölge Kurulu'nca onaylanan mimari uygulama projeleri İlçe Belediyesince değerlendirilir, ekleri diğer teknik projeler, bilgi ve belgelerle birlikte ruhsat verilmek üzere onaylanır. Projeler, uygulama sürecinde İstanbul Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, Fatih Belediyesi teknik elemanları tarafından sürekli denetlenmektedir (Alper, 2018).

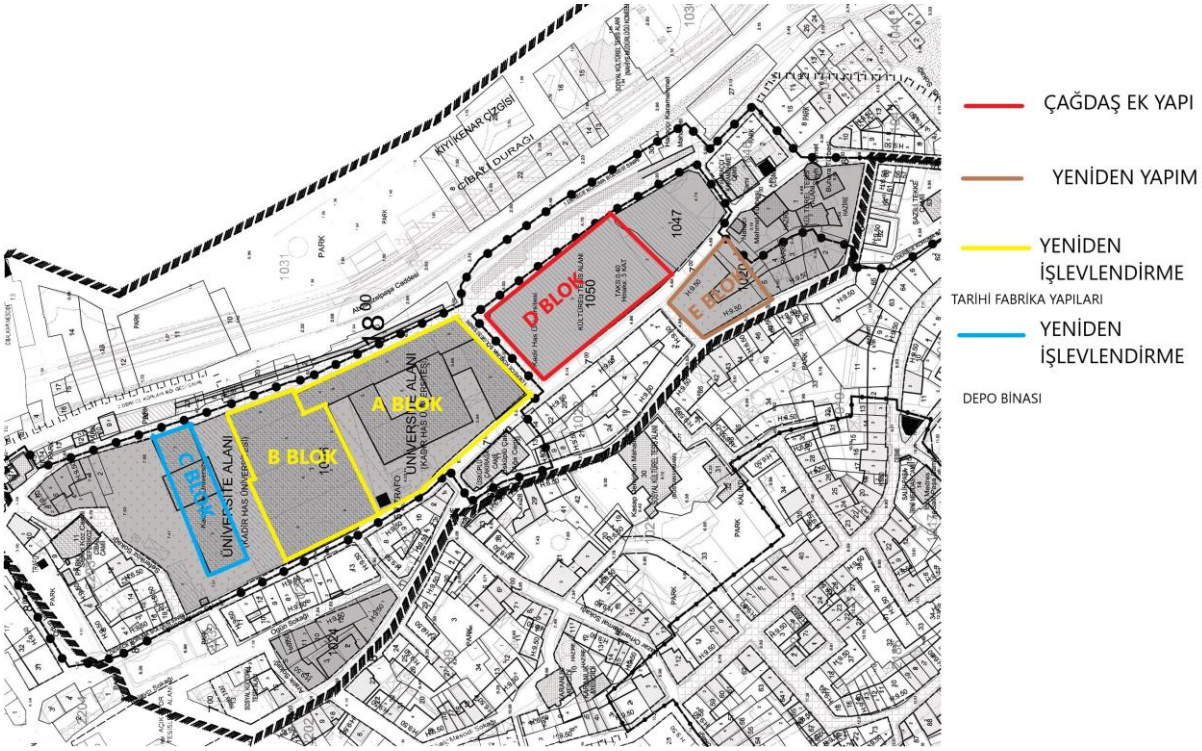
Cibali Yenileme alanın tamamı bu koşullar altında planlanırken uygulama süreci tamamlanan, 1020 ada ve 1026 adalardaki yapılanmayı inceleyerek yakın çevrede oluşan değişimlerinin ve gelişmelerinin incelenmesi, yakın çevreye sağladığı olumlu olumsuz sonuçların tespiti açısından önemlidir.

Kadir Has Üniversitesi tarafından hazırlanan "Koruma ve Dönüşüm Projesi" nde, Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası ve batı yönünde fabrikada çalışan işçilerin yaşadığı yapılar (eski Haraççı Kara Mehmet Mahallesi) yeni Cibali Mahallesi üniversitenin Cibali Kampüsü olarak planlanmıştır.

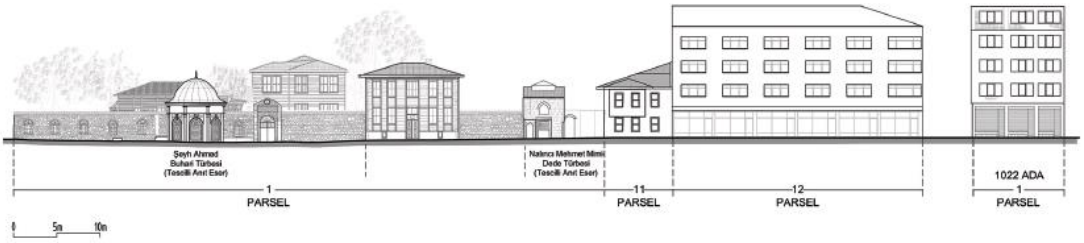
Şekil 19.Cibali kampüsü vaziyet planı (Alper, 2018)

1020 ada, kuzeyde Üsküplü Caddesi, güneyde Bostan Hamamı Sokak, doğuda Cemal Efendi Sokak ile sınırlanır. Adanın doğusu 2. derece koruma bölgesinde Kültürel Tesis Alanına, batısı yenileme alanı bölgesi içinde park ve konut alanına girer. 1020 adada 1,2, 3, 4, 5, 11 ve 12 no'lu parseller olmak üzere toplam 7 adet parselden oluşur. 1numaralı parsel, 1. derece koruma bölgesinde yer alır ve proje kapsamı dışındadır. Fatih Belediyesi 24.01.2017 tarih ve 122 sayılı encümen kararı ile 3, 4, 5, 11 ve 12 no'lu parseller tevhid edilir. Yeni parsel numarası 13 olur (Alper, 2018).

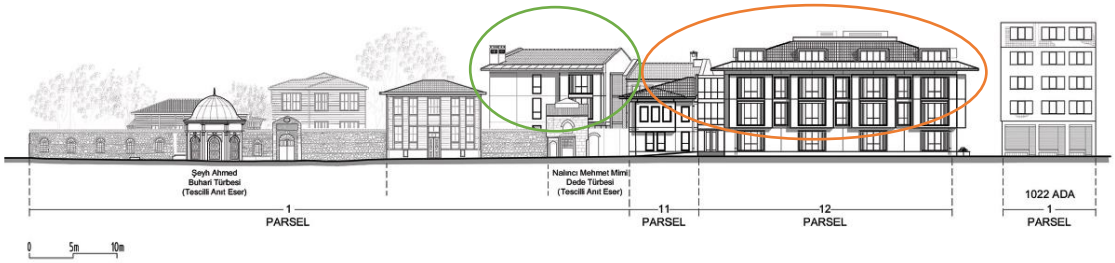

Şekil 20.Cibali mahallesi yenileme alanı yeniden işlevlendirme analizi (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020); Alper, 2018 altlık olarak kullanılmıştır.)

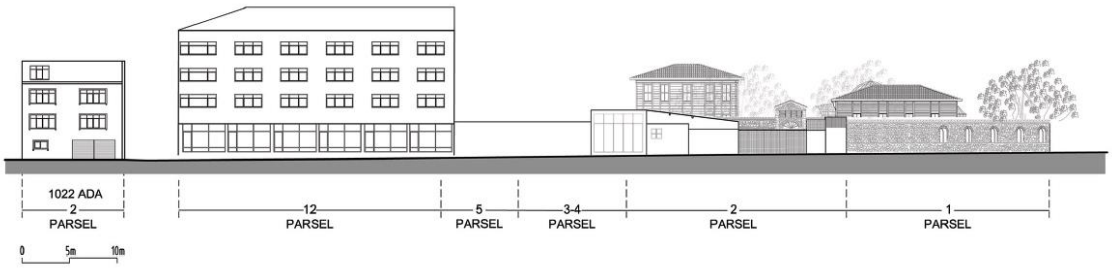
Cibali mahallesi için belirlenen yenileme sınırı içerisinde kalan yapıların gelişimleri incelendiğinde ise çağdaş ek yapı, yeniden yapım ve yeniden işlevlendirme yapıldığı görülmektedir (Şekil 20).

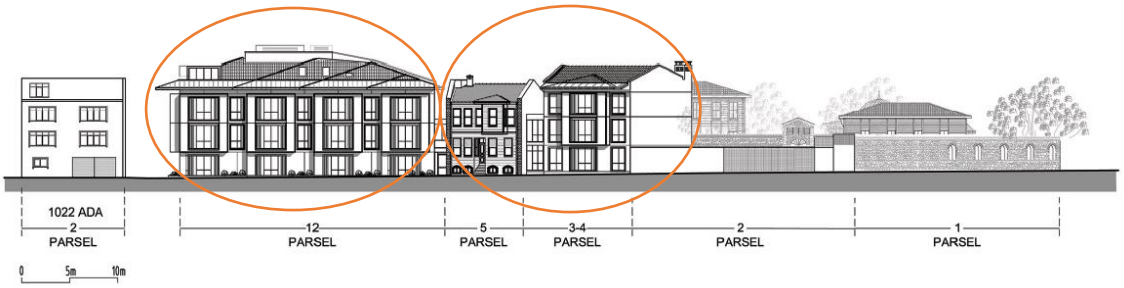
Şekil 21.Üsküplü Caddesi Silueti

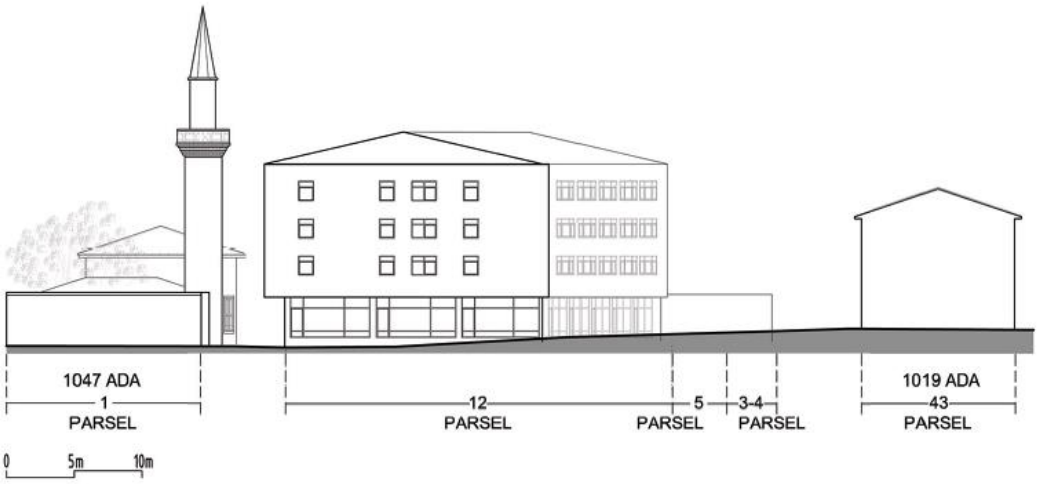
Şekil 22.Üsküplü Caddesi Silueti-Yenileme Sonrası (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020); Alper, 2018 Üzerinden Hazırlanmıştır.)

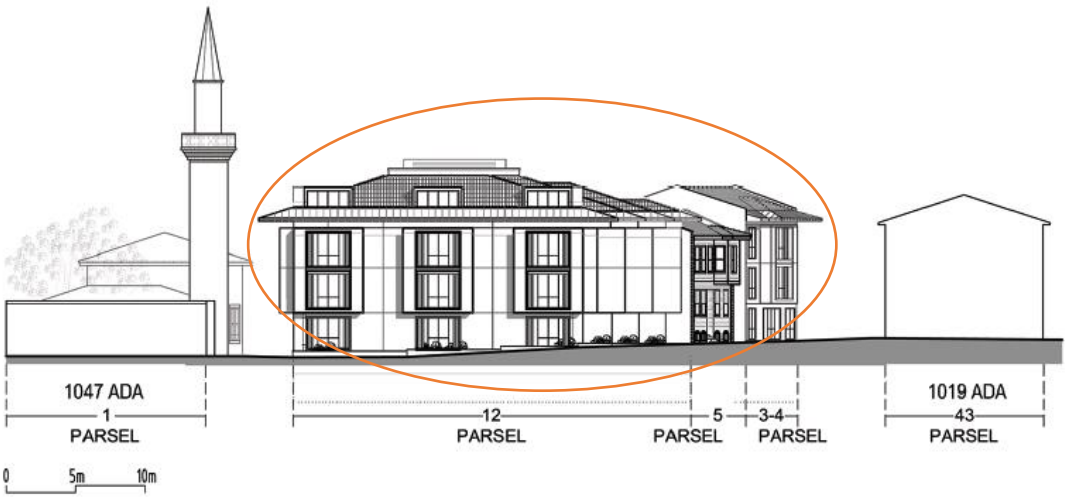
Şekil 23.Bostan Hamamı Sokak Silueti

Şekil 24.Bostan Hamamı Sokak Silueti-Yenileme Sonrası (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020); Alper, 2018 Üzerinden Hazırlanmıştır.)

Şekil 25.Bostan Hamamı Çıkmazı Silueti

Şekil 26.Bostan Hamamı Çıkmazı Silueti-Yenileme Sonrası (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020); Alper, 2018 Üzerinden Hazırlanmıştır.)

Şekil 21/22/23/24/25/26'da görüldüğü gibi sokak siluetlerine dikkat edilerek, yapı kütle oranları korunmaktadır. Yeni eklenen yapılar ise bir önceki yapının kütle izlenir taşımakta ve genel görüntüde kirliliğe sebep vermemektedir.

1 No'lu parsel: Parsel, 1. derece koruma bölgesinde Kültürel Tesis Alanı'nda olup, üzerinde mülkiyeti Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne ait Şeyh Ahmet Buhari Türbesi, Nalıncı Mehmed Mimi Dede Türbesi ve bu türbelerin hizmetleriyle ilgilenenlere ait 3 ahşap konutla birlikte toplam 5 adet tescilli yapı, hazireler, hamam ve mutfak kalıntıları

yer alır (Alper, 2018).Bu sebeple 1 No'lu parselde hiçbir yenileme oluşturulmamıştır ve proje kapsamı dışındadır.

4.3. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası

Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası, Cibali/Fatihte 1884 yılında kurulmuştur. Mülkiyeti başlarda reji idaresinde olup, 1925'ten itibaren Tekel Genel Müdürlüğüne geçmiştir. Yapının işlevi ise tütün işlemek ve sigara-puro üretmektir.

Yapı ile ilgili alınan koruma kararı ise; *"İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 16.09.1997 gün ve 3618 sayılı karar ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir."* (Köksal, 2005).

Cibali Tütün ve Sigara Fabrikasının yeni işlevi ise Üniversite ve Kamusal kullanımdır.

Alexanddre Vallaury'nin tasarlamış olduğu Hovsep Aznavur'un da inşa ettiği bu fabrika 1884'te üretime geçmiştir (Alper, 2004). İşletme, 10.385 m²'lik bir arsa üzerine kurulmuştur. Kapalı alanı ise 40.000 m²'lik bir alandır. İlk kurulmuş olan ana binada 1900 yılına kadar yalnızca tütün işlenmiştir. 1900 yılının ardından ise bu binada sigara imalatı yapılmaya başlamıştır (Anonim, 1994). Yaklaşık olarak fabrikada çalışmakta olan kişi sayısı 2500'dür. Eugene Bottazi 20. yy. başlarında fabrikaya ekler yapmıştır (Alioğlu ve Alper, 1998).

İşletme 10.385 m²'lik arsa üzerinde kurulmuş olup, 40.000 m²'lik kapalı alana sahipti. İlk kurulan büyük ana binada başlarda sadece tütün işlenmiş, 1900'den itibaren de sigara imalatına başlanmıştır (Anonim, 1994). Fabrikada yaklaşık 2500 kişi çalışıyordu. 20. yüzyıl başlarında Eugene Bottazi tarafından fabrikaya ekler yapılmıştır (Resim 34) (Alioğlu ve Alper, 1998).

Fabrikanın yeniden işlevlendirme sürecinin tamamlanmasının ardından,2003 yılında Avrupa Birliği'nin Nostra Avrupa Kültür Mirası çerçevesi içinde en iyi korunmuş tarihi bina ve çevreye olan başarılı katkıları sebebi ile ödül almıştır.

Fransız Reji İdaresince işletilmekte olan fabrika, 1925 tarihinde Türk Tekel İdaresine dahil edilmiştir (Doğruel, 2000). 1946 yılında fabrikada puro, 1959 yılında ise filtreli ve aromalı sigaralar üretilmeye başlamıştır. Burada 662 erkek ve 1500 kadın olmak üzere toplamda 2162 çalışanın olduğu bilinmektedir. TEKEL Cibali Tütün

Fabrikası'nın sosyal görevlileri, sosyal tesisi, okulları, lokantaları, kendi polisleri, hastaneleri, bakkalları, yangın birimleri ve sendikalarıyla başlı başına kendisi küçük bir şehir görünümündedir. Yurt dışından fabrikaya 1984 yılında yeni makineler getirtilmiştir. 1988 yılında da fabrikaya pipo tütün tesisi kurulmuştur. Tekel tarafından 22 Mart 1985 tarihinde müze olarak fabrikanın bir bölümü kullanılmaya başlamıştır. Fakat Tekel binanın mülkiyetine sahip olmadığı, mülkiyetin Maliye Bakanlığına ait olduğu anlaşıldığını müzenin boşaltılmasına karar verilmiştir (Doğruel, 2000). 1995 tarihine kadar fabrika kısmen kullanılmaya devam edilmiştir. 1995 yılında ise tamamen terk edilen fabrikanın, Maliye Bakanlığının 15.12.1997 tarihli 75044 s. kararı doğrultusunda 29 yıl süreyle Kadir Has Üniversitesine devredilmesine karar verilmiştir.

4.3.1. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikasının Yeniden İşlevlendirilmesi

3 Temmuz 2000 tarihinde restorasyon çalışmaları başlamıştır. Bu çalışmalar 16 ay boyunca devam etmiştir. Yıkım ile temizli süresi 3 ay, güçlendirme süresi de 4 ay boyunca sürmüştür. Tüm bu çalışmaların ardından 2002 tarihinde bina Kadir Has Üniversitesi olarak faaliyetini sürdürmüştür (Kalkan, 2002). Avlu ya da geçitler ile birbirine bağlanmış olan yapılar tuğla, demir, pik döküm kolonlar, cam, döküm taşıyıcı kolonlar ve çelik putrellerden oluşan yapım malzemeleri ile oluşturulmuştur. Makinelerin oluşturmuş olduğu rezonans döküm kolonları sayesinde emilmektedir (Kalkan, 2002). İlk inşa edilmiş olan yapıların sahip olduğu taşıyıcı sistem, ağırlıklı olarak metal ve yığma duvardan oluşurken ahşap taşıyıcı elemanlar da kimi mekanlarda kullanılmıştır. Bodrum katın dışında kalan tüm katlardaki döşemeler ahşap parkedir. Binanın tavanları ise ahşap çıtalıdır. Ancak daha sonra inşa edilmiş olan yapıların hepsi betonarme strüktürlüdür. Binaların birbirine bağlanmasını sağlayan geçitin üst bölümü iki tarafında bulunan binalara taşıtılmakta olan çelik ve cam asma çatı sisteminden oluşmaktadır (Alioğlu ve Alper, 1998).

Binaların üniversite kampüsüne dönüştürülmesi adına gerekli restorasyonun sağlanması için sorumlu olan mimar Dr. Mehmet Alper'dir. Restorasyon çalışmaları öncesi Tekel Genel Müdürlüğü tarafından fabrikanın üretmiş olduğu ürünlerin, bilgilerin sergilenmekte olduğu müze Maltepe Sigara Fabrikasına taşınmış fakat restorasyonun tamamlanmasına rağmen taşınan hiçbir malzeme ait olduğu yere geri

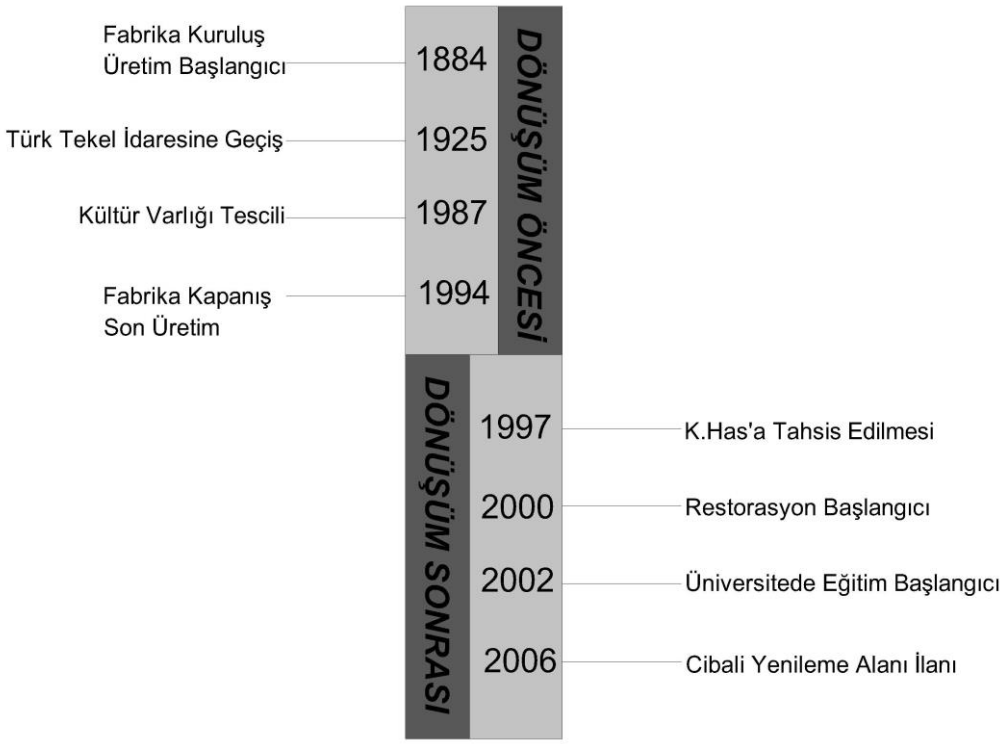
getirilememiştir. 13 Şubat 2002 tarihinde fabrika artık Kadir Has Üniversitesi olarak yeniden açılmıştır.

Resim 35.Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası, 20. yüzyıl başları (Alper, 2019)

Resim 36.Cibali Tütün Fabrikası geçmişteki görünümü (Alper, 2019)

Tablo 5.Yapının tarihsel gelişim süreci (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020))

Cibali Tütün ve sigara fabrikasının gelişim sürecindeki dönüm noktaları belirlenmiştir. Fabrika tam 110 yıl boyunca aktif olarak hizmet vermiş,6 sene boyunca da terkedilmiş durumda kalmıştır. Ardından yeni işlevine uygun olarak özenli yapılan restorasyon çalışmaları başlamıştır. Yapı yeni işlevi olan eğitim fonksiyonu ile hayata devam etmektedir.

4.4. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikasının Yeniden İşlevledirilmesinin Çevresel Etki Başarı Kriterleri Çerçevesinde İncelenmesi

Cibali Tütün ve Sigara Fabrikasının yeniden işlevlendirilmesinin çevresel etkisindeki başarı kriterleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

- Yapının günümüze katılım sürecinde çevresel kirlilik yaratmamış olması
- Kentsel hafızadaki yerini güçsüzleştirmemesi, özgün kimliğini koruması
- Toplumsal refahın artmış olması-Güvenlik

- Çevrede yaşayan halkın yeniden işlevlendirmenin bir parçası olması, Fiziksel çevrenin sosyo-ekonomik anlamda canlanması
- Endüstri mirası çevresinde oluşturulan dönüşüm alanındaki sokak iyileştirme, yapı iyileştirme çalışmalarının öz kimliğe hitap edilecek şekilde yapılıyor olması
- Çevredeki somut öğelerin fiziksel çevrenin değer kazanması (meydan, sokak, yollar vb.)
- Kamusal alan oluşturabilmesi
- Bölgeyi tercih edilen bir alan olarak değiştirmiş olması
- Ekonomi ve turizmi olumlu yönde etkilemiş olması
- Topluma iş alanı oluşturması olarak belirlenmiştir.

Bu kriterler doğrultusunda yapı örneğimiz incelenmiştir.

Çevresel Kirlilik Yaratmamış Olması:

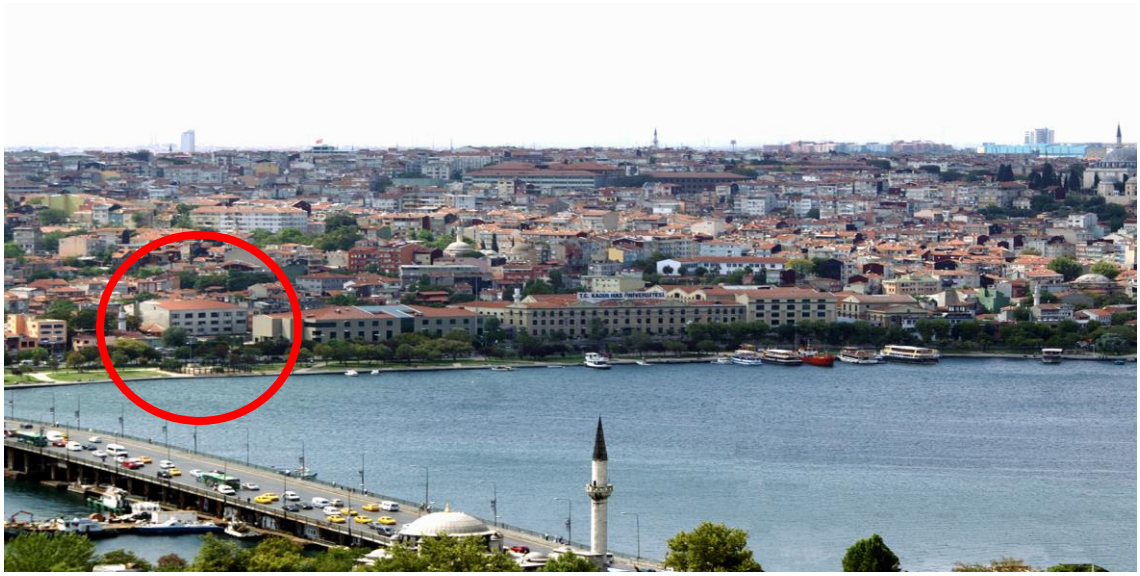
Yapının günümüze katılım sürecinde çevresel kirlilik yaratmamış olmasını değerlendirmek amacı ile Haliç Siluetleri incelenmiş, mevcut ve yeni yapılan yapılar incelenmiştir. Bu başlık altında değerlendirilecek unsurlar, siluetlerin korunmuş olması, yapı kütlelerinin sabit kalması ve yapıların günümüzdeki mevcut durumudur. Yapının yeniden işlevlendirilmesi için yapılan restorasyon çalışmalarında kütseler formlar korunmuştur. Bölgedeki mevcut yapıların kat adetleri sabit tutularak yeni kütleler oluşturulmuştur. Böyle hem Haliç siluetinde hem de yenileme alanı sınırları içerisindeki sokak siluetlerinde bozulmalara sebep vermemiştir. Bunun yanı sıra en etkili siluet olan Haliç siluetinde etkisi olan yapı formu cephe değişiklikleri olmasına rağmen ana kütle korunmuştur. Kütle ve kat oranlarının korunmasına sokak siluetlerindedir dikkat edilmiş, projeler ve dönüşüm taslakları bu yaklaşım üzerinden hazırlanmıştır.

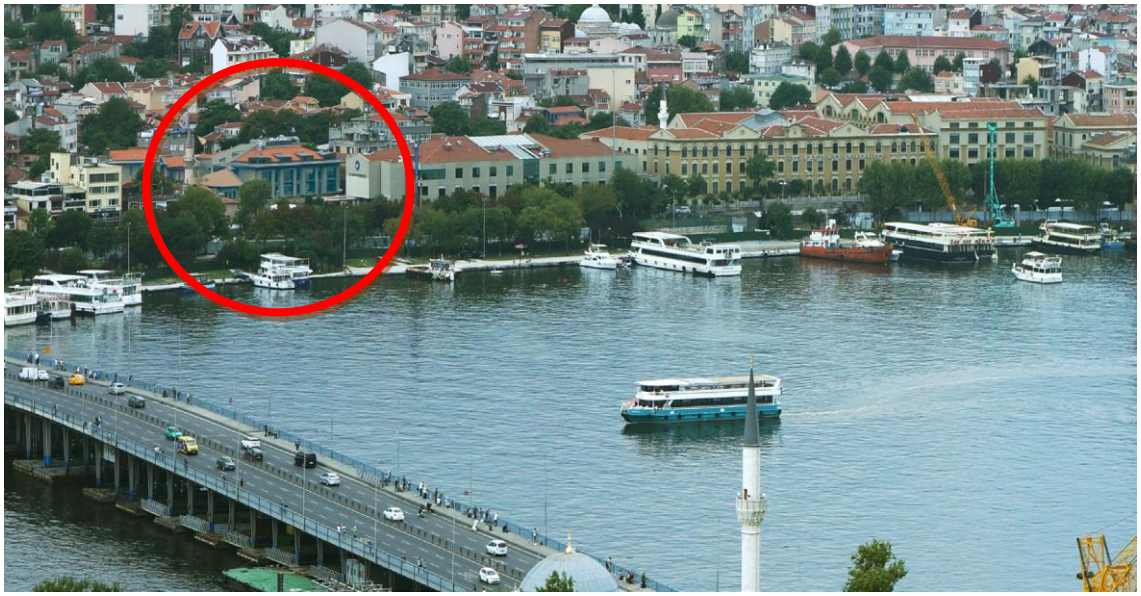
Resim 37.Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası Haliç cephesi restorasyon öncesi N blok ve Haliç cephesinde restorasyon sonrası kaldırılan N blok. (Alper, 2019)

Resim 38.Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası Haliç Silueti, 1998 (Alper, 2018)

Resim 39.Kadir Has Üniversitesi Haliç Silueti, 2013 (Alper, 2018)

Resim 40.Yabancı Diller Yüksek Okulu eklendikten Sonra Haliç Silüeti, 2018 (Alper, 2018)

Cibali mahallesinden fabrikanın yeniden işlevlendirilmesinin ardından oluşturulan yenileme sınırı içerisinde kalan yapıların, sınır dışında kalan yapılara göre daha iyi durumda olduğu alan çalışmasında tespit edilmektedir. Kadir Has Üniversitesinin yenileme alanı sınırı içerisinde birçok çalışmasının olduğu görülmüş ve bunlarında yapı ıslahlarında etkili olduğu anlaşılmıştır.

Resim 41.Manizadeler Konağı Restorasyon Öncesi (Önder Yılmaz, 2020)

Resim 42.Manizadeler Konağı Restorasyon Sonrası (Önder Yılmaz, 2020)

Yapıların ıslah edilerek günümüze katılmış olmasına örnek olarak restorasyon çalışması 1021 Ada 20 ve 21 parsellerde bulunan Manizadeler Konağının restore edilerek dönüşüme katılmış olması gösterilebilir.

Resim 43.Yenileme Alanı Sınır Dışında Kalan Betonarme Yapı Örneği, Haydar Cad. (Önder Yılmaz, 2020)

Resim 44.Yenileme Alanı Sınır Dışında Kalan Terkedilmiş Yapı Örneği,Haydar Cad. (Önder Yılmaz, 2020)

Yenileme alanı sınırları içerisinde olmayan ve üniversitenin yakın çevresinden uzaklaşan bölgelerde ise yapı cinslerinin betonarmeye dönüştüğü, mevcuttaki yapıların ise bakımsız kaldığı görülmektedir.

Yapının Kentsel Hafızadaki Yerinin Korunması:

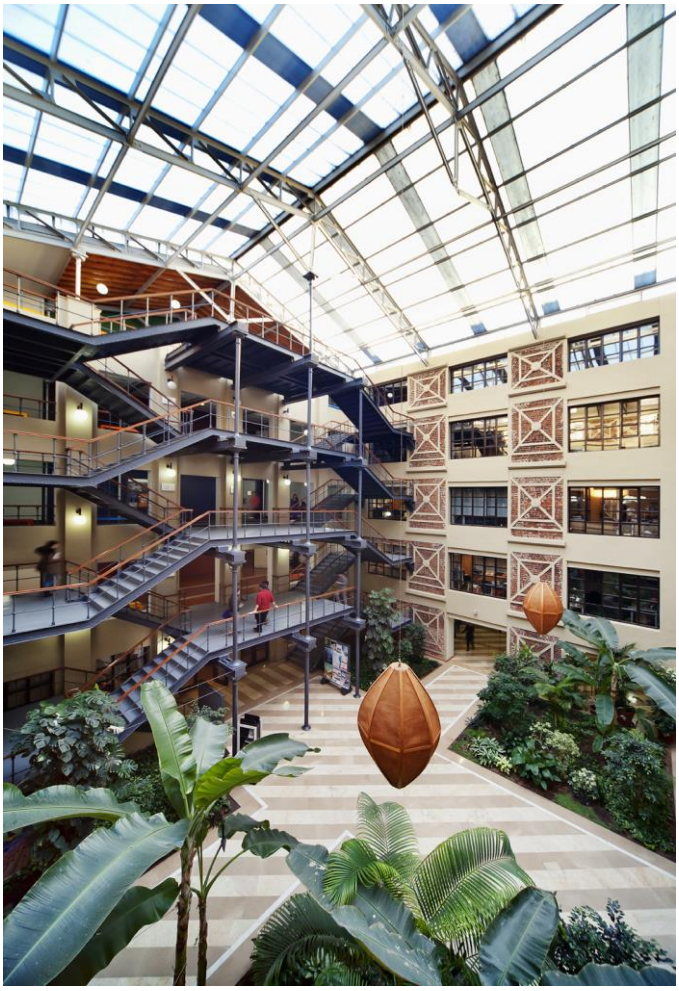
Mekan ve zaman bir bütün oluşturmaktadırlar. Yeniden işlevlendirilen yapılar ise işlevini yitirdiği zamana ve işlevine göre izler bırakmış durumdalardır. Bu izleri kaybetmeden ve günümüz malzeme, üslup ve teknik özellikleri de kullanılarak yapılarda geçmiş ve günümüzün harmanlanması beklenmektedir. Böylece yeniden işlevlendirilen yapılarda geçmişin ve günümüzün izlerini bir arada görebiliyor olmak kentsel hafızayı güçlü tutmak, hafızadaki yerini korumak anlamına gelmektedir. Yeniden işlevlendirilen yapılarda zamanın katmanları görmek bu noktada önem arz etmektedir. Cibali Sigara ve Tütün Fabrikasının yeniden işlevlendirilmesi aşamalarında ise buna önem verilmiş, bu durumlar ilke olarak kabul edilmiştir.

Yeniden işlevlendirilmiş Kadir Has üniversitesinin yapısını ele almak gerekirse;

Resim 45.Kadir Has Üniversitesi, dersliklerin bulunduğu koridorlardan bir görünüm (Özdemir, 2015).

Bodrum katta bulunan makine idare panosu, ray izleri ve duvarda yer alan fotoğraflar eski kimliğine dair tütün fabrikasının barındırdığı izlerdir (Alioğlu ve Alper, 1998: 48). Yapılmış olan incelemelerde binaların bir bölümünde kolonlar ve kirişlerin tutularak volta döşemelerin de kaldırıldığı tespit edilmiştir. Çelik destekler ile bina içerisinde bulunan bütün kolonların ve kirişlerin güçlendirildiği görülmektedir (Kalkan, 2002). Tarihi yapıların ayrıntıları ile direkt olarak yarışmayan ancak kat planlarındaki doluluk-boşluk düzeniyle bünyesinde bir önceki yapıdan izler barındıran fakat yapılmış oldukları dönemin teknolojilerini ön plana çıkaracak şekilde mekan örgütlenmesi, malzeme kullanımı ve çelik taşıyıcı sistemi önde tutmakta olan bir yapının inşa edilmiş olduğundan söz edilebilmektedir.

Resim 46.Kadir Has Üniversitesi, bir orta avlu görünümü (URL-16)

Yapının bahçesinde bulunan Bizanslara ait olan sarnıç yeniden işlevlendirilerek müze olarak tasarlanmıştır. Süreli olarak müze içerisinde çeşitli dönemlere ait olan eserlerin sergisi yapılmaktadır.

Resim 47.Rezan Has Müzesi'nden bir görünüm (Özdemir, 2015).

Resim 48.Rezan Has Müzesi iç mekanından bir görünüm (Özdemir, 2015).

Projenin mimarı olan Mehmet Alper (Alper, 2019), tütün fabrikasının restorasyon süreci ile yeniden işlevlendirilme sürecindeki dönüşüm ilkelerini şöyle özetlemektedir:

- Yapının ait olduğu döneme dair taşımış olduğu izlerin (üslup, teknik özellik ve malzeme) yıkılmadan kullanılması,
- Özgün biçimde olmayan, yapıya sonradan eklenmiş olan niteliksiz durumdaki eklerin temizlenmesi ve çeşitli önerilerin getirilmesi,

- En az yapılacak müdahale ve donatıyla yeni işlevin sağlanabilmesi,
- Geleceğe sağlıklı bir yapı taşınması ve herhangi bir deprem tehlikesine karşı yapı için güçlendirme çalışmalarının gerçekleştirilmesi,
- Teknolojik destek sağlanarak yapının günümüz ve gelecek için hazırlanması,
- Kullanılan detaylarla yapının orijinal haline atıf yapılması (globe lambalar, tütün rengi duvarlar vb.) olarak özetlenmiştir.

Resim 49.Kadir Has Üniversitesi cephe görünüşü (Önder Yılmaz, 2020)

Resim 50.Cibali Tütün Fabrikası İç Mekan Dönüşümü (URL-17)

Toplumsal Refahta Artmış Olması-Güvenlik Unsuru

Cibali Sigara ve Tütün Fabrikasının eğitim yapısı olarak kullanılmasının getirdiği gereklilikler sebebi ile belirli güvenlik önlemleri alınmıştır. Güvenlik kameraları ile alt yapı sistemi dış cephede de oluşturulmuş ayrıca yapıya dışardan

ulaşılan her noktada güvenlik noktaları oluşturulmuştur. Güvenlik önlemlerinin alınmış olması sebebi ile üniversitenin yakın çevresinde suç ve benzeri rahatsız edici unsurların oluşması adına caydırıcı sebep olmuştur. Üniversiteye ait, yenileme alanı içerisinde bulunan yapılarda da aynı şekilde güvenlik önlemleri alınmıştır. Fakat kampüs ve üniversiteye ait yapılardan uzaklaşıldığında güvenlik etkisi görülmemiştir.

Şekil 27.Üniversite güvenlik noktaları (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020), İBB CBS 2020 uydu görüntüsü altlık olarak kullanılmıştır.)

Şekil 26 da görüldüğü gibi kampüs etrafında oluşturulmuş olan kırmızı çember içine alınmış güvenlik noktalarının işlev halinde olmasından kaynaklı olarak kampüs çevresinde güvenlik unsuru değer kazanmıştır.

Çevre Halkının Yeniden İşlevlendirmenin Parçası Olması:

Yeniden işlevlendirilen yapıların yakın çevresinde yaşayan halkın belirli noktalarda işlevlendirmenin parçası olması beklenmektedir. Örneğimizin yeni işlevinin seçilmiş fonksiyonunun eğitim yapısı olması durumunda ilk olarak mahallede yaşayan öğrencilerin okulu tercih etmesi beklenmektedir. Fakat Cibali Mahallesinin demografik

yapısının incelendiği bölümde de ortaya çıktığı üzere mahallenin gelir seviyesi buna el vermemektedir. Bu sebeple mahalle halkı Üniversitenin vakıfa ait olmasından dolayı bu anlamda işlevlendirmenin parçası olamamıştır.

Mahalledeki mevcut/yerel işletmelerin, market, özel otopark, oto yıkama gibi işletmelerin üniversite sebebi ile daha aktif hale gelmiş olması çevrede yaşayan halkın kısmen yeniden işlevlendirmenin parçası olduğunu göstermektedir.

Kadir Has Üniversitesinin eğitime başlaması ile beraber öğrenciler Cibali Mahallesinde yakın çevrede yemek yemek istemiş, dışarıda ki alanlarda vakit geçirmek istemişlerdir (Resim51/52). Böylece yakın alanlarda küçük işletmeler oluşmuş, mevcut işletmeler ise öğrenciler tarafından benimsenerek zamanla kullanmaya başlamışlardır.

Resim 51.Ev yemekleri yapan işletme örneği (Önder Yılmaz, 2020)

Resim 52.Yakın çevre işletme kafe örneği (Önder Yılmaz, 2020)

Çevrede Oluşan Dönüşümlerin Öz Kimliğe Hitap Ediyor Olması:

Endüstri mirası yapıların yeniden işlevlendirilmesi ile beraber çevresinde de oluşan dönüşüm alanında sokak/cadde iyileştirme, yapı iyileştirme çalışmalarının yapılıyor olması ve yapılan müdahalelerin öz kimliğe hitap edecek şekilde yapılıyor olması beklenmektedir.

Yapılan alan incelenmesinde 4.2.2. Tarihi Yarımada Cibali Mahallesi Yenileme Alanı Değişimi ve Gelişimi bölümünde de değinildiği gibi 1020 adada yeniden yapımlarda sokakların siluetlerinde değişiklikler olmadığı, yapı kütle oranlarının korunduğu ve sadık kalındığı görülmektedir. Yeniden işlevlendirilen yapılarda da gösterilen özen ve kriterlerin yeni yapımlarda da sahip olduğunu görmekteyiz.1020 ada 13 parselde yapılan yeniden yapımlarda yapılan arkeolojik kazıda bulunan su dolabının özen ile sergilenerek yapıya katılmış olması ise bu durumu destekler niteliktedir (Resim 53/54). Hem tarihsel kimliği korumak hem de kütlesek bütünlüğü koruyarak yakın çevrede yapılan çalışmalar tamamlanmıştır. Yakın çevre ve yenileme alanı sınırları içerisinde karşılaştığımız bu yapıların, alan dışına çıkıldığında benzerleri ile karşılaşılmamıştır.

Resim 53.1020 ada 13 parseldeki su dolabı (Alper, 2018)

Resim 54.1020 ada 13 parseldeki su dolabının yapıya katılması için oluşturulan cam döşeme (Alper, 2018)

Alan içerisinde bulunan arkeolojik yapıların gün yüzüne çıkarılarak, öz kimliklerini yok etmeden, tarihi yaşatacak şekilde hayata katılması çevresel etkideki başarıyı arttırmaktadır.

Çevredeki Somut Öğelerin Değer Kazanması:

Çevre kavramı içerisinde de anlatıldığı gibi fiziksel çevredeki somut öğeler;

- Meydanlar

- Sokaklar
- Yapılar
- Köprüler
- Parklar
- Caddeler
- Yollar olarak detaylandırabilir.

Yenileme alanı içerisinde kalan bölgede yapılarda olduğu gibi fiziksel çevre öğeleride yapılar ile beraber değer kazanmış durumdadır. Fiziksel çevre unsurlarının ana sorumluluğu ve temel yüklenicisi İlçe Belediyesidir. Üniversite ve çevresinde üst yapı çalışmaları devam ederken, İlçe Belediyesi de alt yapı çalışmalarına ve somut öğelerin yenilenmesi/yapılması konusunda destek vermektedir. Nüfus yoğunluğuna göre, artan ihtiyaçlar doğrultusunda alt yapı çalışmaları ilçe belediyesi tarafından takip edilerek yapılmaktadır. Bu alt yapı çalışmalarının sonucunda ise caddeler, sokaklar da bakım onarım görmektedir. Alan çalışması yapılırken bunun dışındaki somut öğelerde yeniden işlevlendirmenin etkisi olarak değişiklik görülmemiştir.

Kamusal Alan Oluşturulması:

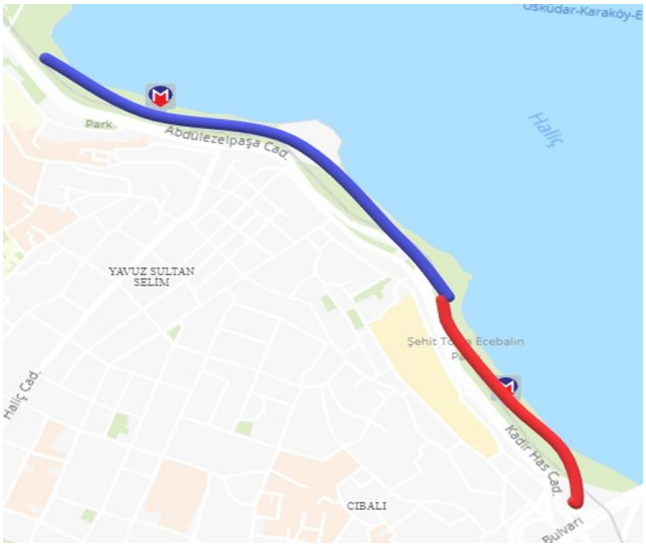
Kamusal alanı kısaca kültür, dil, din, statü fark etmeksizin her bireye sunulan ve açılmış ortak alanlar olarak tanımlanabilir. Ev dışındaki, halkın karşılaştığı ve vakit geçirebildiği ortak dünyadır. Kentsel kamusal alanlar ise rekreasyon alanları, park, bahçe, yol, meydan, avlu, sokak, cadde gibi tüm bireylerin kullanımına açık mekanlardır. Kamusal alan oluşturabilmek adına;

- Giriş alanları düzenlenebilir,
- Yeşil alanlar düzenlenebilir,
- Park düzenlemesi yapılabilir,
- Kent mobilyaları ve aydınlatma elemanları yerleştirilebilir,
- Otopark alanı oluşturulabilir,

Yapılan alan incelemesinde;

i. Balat-Fener Mahallesi sınırına kadar devam eden Abdülezelpaşa Caddesi'nin Kadir Has Üniversitenin önünde kalan bölümü Kadir Has

Caddesi olarak isimlendirilmiştir. Üniversitenin adı caddenin adı değiştirilerek, çevre halkının benimsemesi adına değişiklik yapılmıştır.

Şekil 28.Abdülezelpaşa-Kadir Has Caddesi ayırımı İBB CBS 2020 uydu görüntüsü altlık olarak kullanılmıştır. (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020))

ii. Cibali Sigara ve Tütün Fabrikası aktif iken B Blokta 22 Mart 1985 tarihinde fabrikanın bir kısmı Tekel tarafından müze olarak kullanılmaya başlamıştır. Fakat sonradan binanın mülkiyetinin Tekel'e değil Maliye Bakanlığı'na ait olduğu ortaya çıkınca müze boşaltılmıştır. Restorasyon çalışmaları sırasında fabrikanın bahçesinde bulunan Bizans Sarnıcıda müze olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Günümüzde Rezzan Has müzesi olarak hizmet vermeye devam etmektedir. Rezzan Has müzesinde de fabrikaya ait eşyalar bulunmaktadır.

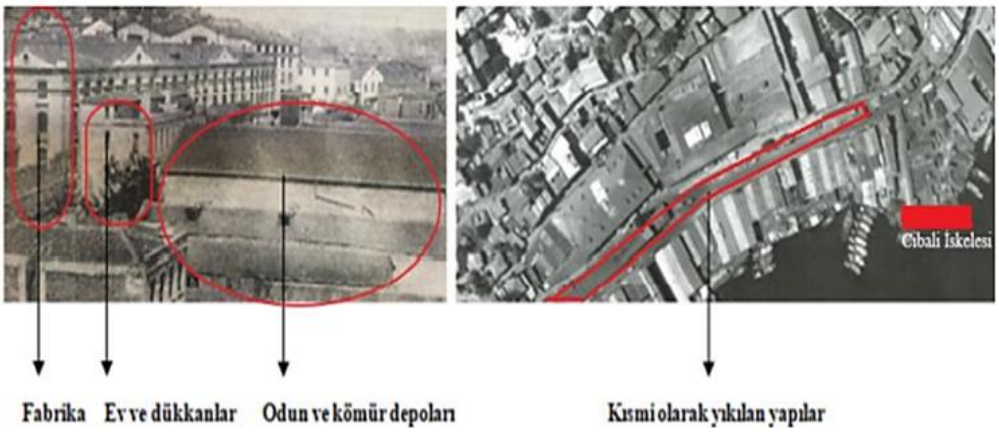
Resim 55.Rezan Has Müzesi giriş (Google Street View Uygulaması,2022)

iii. Abdülezelpaşa Caddesi'nin paralelinde bulunan Hisaraltı Caddesi ile Seferikoz Sokağının kesiştiği alana hareketli pistonlar takılarak araç trafiği özel kullanım haline getirilmiştir.

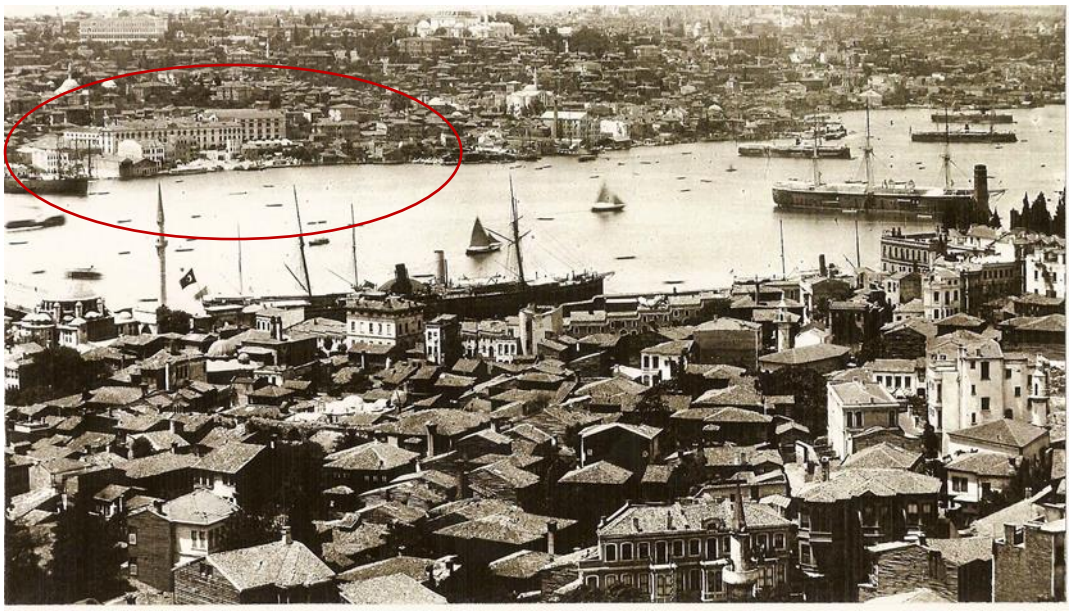

Resim 56.Araç trafiğine kapatılmadan önce 2013, kapatıldıktan sonra 2018 cadde girişi, (İBB Şehir Haritası)

iv.Yeniden işlevlendirme projesi hazırlanırken Haliç kıyısında bulunan ve fabrikanın ek yapılarının bulunduğu alan yeniden projelendirilmiş ve kıyı yeşil kamusal alan oluşturulmuştur. Burada bulunan fabrika ek yapıları yıkılmıştır.

Resim 57.1966 yılına ait hava fotoğrafına göre fabrika ve fabrika çevresinin durumu

Resim 58.20 yy. ın ilk çeyreği Cibali silueti (Alman Arkeoloji Enstitüsü fotoğraf arşivi)

Fabrikaya ait Haliç kıyısında bulunan yapılar yıkılmıştır. Yerine günümüzde de kullanılan yeşil kamusal alan oluşturulmuştur.

Resim 59.2002 yılında üniversite ve üniversite çevresinin durumu (Alper, 2019)

Yukarıdaki görselden hareketle fabrikanın kurulmuş olduğu yıllarda yapılmış olan ev ile dükkanlar ve odun ile kömür depolarına ait olan yapıların günümüze ulaşmamış olduğu görülmektedir. Bu yapılar yıkılarak bölgede yeşil alan oluşturulmuştur.

v.Üsküplü Caddesi'nden Hisaraltı Caddesine geçiş yapılabilen sokak kullanıma kapatılarak, üniversitenin A ve D Blokları arasında bir avlu oluşturulmuş ve bu alan bir kafe işletmesine dönüştürülmüştür. Kıyı kamusal alana ulaşım engellenmiştir. (Şekil 30-B Aksı)

vi.C blok yanında açık otopark olarak kullanılan alan 2019 yılında yeniden projelendirilerek Amfi Bahçe olarak düzenlenmiştir. Açık otopark iken yaya kullanımına açıkken şu an ki durumda yaya kullanımı güvenlik ile sınırlandırılmıştır. Kıyı kamusal alana ulaşım engellenmiştir. (Şekil 30-A Aksı)

Üniversite ve üniversite çevresine genel bir bakış yapıldığında Cibali ve çevresinin tek yön akışlı ve dar sokaklardan oluşan bir semt olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda otopark problemi yapı çevresinde var olan bir problemdir. Fakat yapının D bloğu yanında bulunan açık alanlar açık otopark, D blok bodrum katı ise kapalı otopark olarak kullanılmıştır.

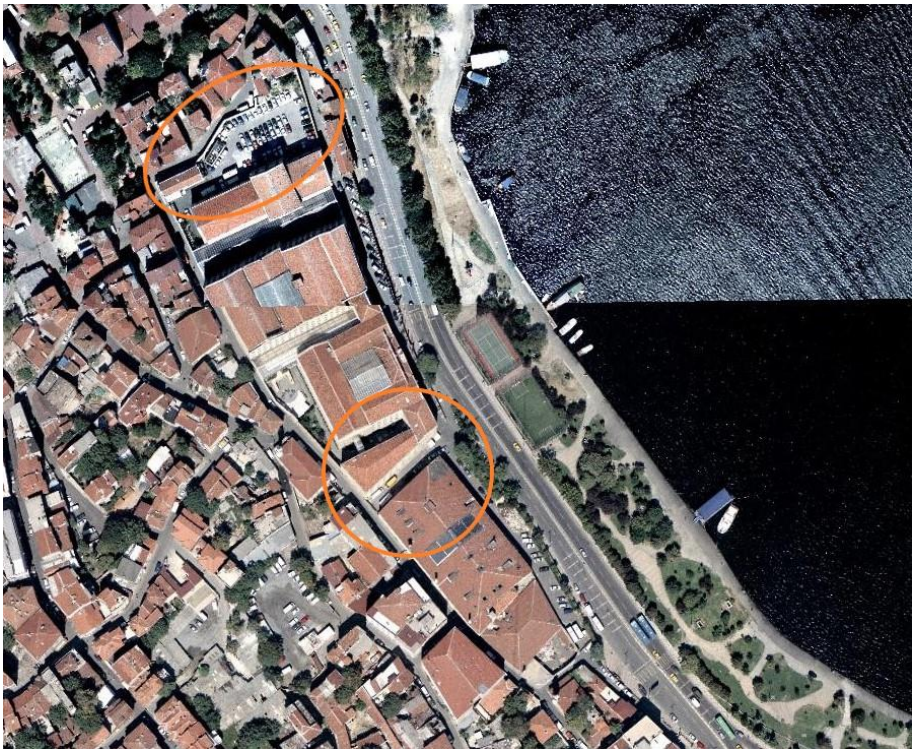
vii.D Blok otopark alanından Kadir Has Caddesine ulaşım sağlanabilirken günümüzde bu noktada güvenlik kapıları bulunmaktadır. (Şekil 30-C Aksı)

Şekil 29.Kıyı kamusal alan ulaşım aksları öncesi (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020))

Şekil 30.Kıyı kamusal alan ulaşım aksları günümüzdeki durumu (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020))

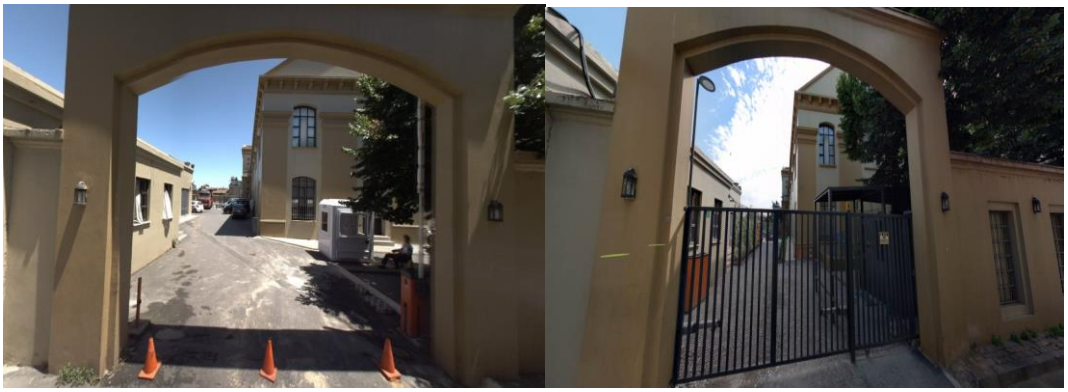

Şekil 31.A ve B AKSI geçişleri,2006 (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020) CBS uydu görüntüsü altık olarak kullanılmıştır.)

Şekil 32.Kıyı kamusal alan ulaşım aksları (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020), Google Earth,2020)

Şekil 31 ve 32'e göre,2006 yılında kullanılan geçiş aksları (A ve B) alana yapılan müdahaleler sonucunda kapanmış ve farklı amaçlar için kullanılmaya başlanmıştır.

Resim 60.A Aksı,2013 ve 2020 (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020), CBS sokak görüntüsü kullanılmıştır.)

A aksı Amfi Bahçe olarak düzenlenmeden önce yaya girişine açık kamusal alanlara ulaşım sağlayan geçiş güzergahı iken günümüzde güvenlik önemleri alınmış sadece öğrencilere hitap eden bir alan oluşturulmuştur.

Resim 61.Amfi bahçe olarak hazırlanan açık otopark alanı (Önder Yılmaz, 2020)

A, B, C geçiş aksları kullanıma açık iken kıyı kamusal alan ile mahalle arasında katalizör görevi görmekte iken mevcut durumda bu durum değişmiş ve pasif duruma geçmiştir.

4.5.Değerlendirme

Yeniden işlevlendirilen endüstri yapılarının yakın çevreleri üzerindeki etkileri Kadir Has Üniversitesi Cibali Semt örneği üzerinden analiz edilerek tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesine dair birtakım sonuçlara ulaşılmış ve öneriler geliştirilmiştir.

Yeniden işlevlendirilmesi ve korunması gereken değerli yapılara olan mimari yaklaşımlar ve gerçekleştirilen müdahaleler tartışma konusudur. Yapının mevcut kimliğini oluşturmakta olan değerlerin zarar görmemesi ve bununla birlikte yeniden işlevlendirme ile kazandırılaran miras yapılarının insanların yaşamlarına uyum sağlamakta olan ihtiyaçları doğrultusunda hizmet edecek müdahalelerde bulunulması gerekmektedir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda bir değere sahip olan yapıların yeniden işlevlendirilmesine doğru ya da yanlış bir müdahale yönteminin mevcut olmadığı ancak her bir problemin kendine has zayıf veya güçlü yönünün olduğu belirlenmiştir. Buna karşın, yeniden işlevlendirilmesi yapılacak olan korumaya değer yapılarda uygulanması gereken müdahalelerinin, belirli kriterler ve yöntemler belirlenerek bu doğrultuda ele alınması gerekmektedir. Bu şekilde ilerleyen bir süreçte yapılar taşımış oldukları tarihi, sosyal ve kültürel değerleri gerek hasarsız gerekse en az hasar ile geleceğe aktarmış olacaktır.

Elde edilen bulguların, bir değere sahip olan endüstriyel yapıların veya yeniden işlevlendirilen yapıların hem yapısal hem de mekansal önemleri değerlendirilerek bu konuda yapılacak olan çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir. Yeniden işlevlendirilen yapıların çevresel etki kriterleri oluşturulmuş ve yapılacak olan çalışmalarda bu kriterlerin kullanılması, çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir.

Tarihi bir değere sahip olan, kültürel miras kapsamında değerlendirilebilen ve tarihe öykünmekte olan mekanlarda gerçekleştirilen çalışmalar sonrası elde edilen bulgular dahilinde tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi konusunda farklı öneriler de ileri sürülmektedir.

Söz konusu yapıların yeniden kullanımından kaynaklanan, uğramış oldukları müdahaleler tespit edilmiş ve gerçekleştirilen müdahalelerin bu yapılar üzerine yapmış oldukları etkiler, kabul edilmiş olan genel ilkeler ve yöntemler dahilinde değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında ele alınan yapının bulunmuş olduğu konumu doğrultusunda şehirde denize yakın bir alanda konumlandırılmış olması, projeye yeni ekler yapılarak büyütülebilme ihtimali zaman içerisinde konumun ve şehirde bulunduğu önemli noktalardan dolayı projeye ve yakın çevreye değer kazandırmıştır.

4.5.1.Yeniden İşlevlendirmenin Çevresel Etki Başarı Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi

Endüstri mirası yapıların yeniden İşlevlendirilmesi için çalışma kapsamında eski Cibali Sigara ve Tütün Fabrikası'ndan yeniden işlevlendirilen Kadir Has Üniversitesi'nin yakın çevresine olan etkilerinin tartışılması için; Cibali semti genelinde yapılan saha çalışmaları, analizler ve bu çalışma kapsamında belirlenen yeniden işlevlendirme çevresel etki başarı kriterleri açısından incelenerek, olumlu ve olumsuz sonuçlar oluşturularak değerlendirilmiştir.

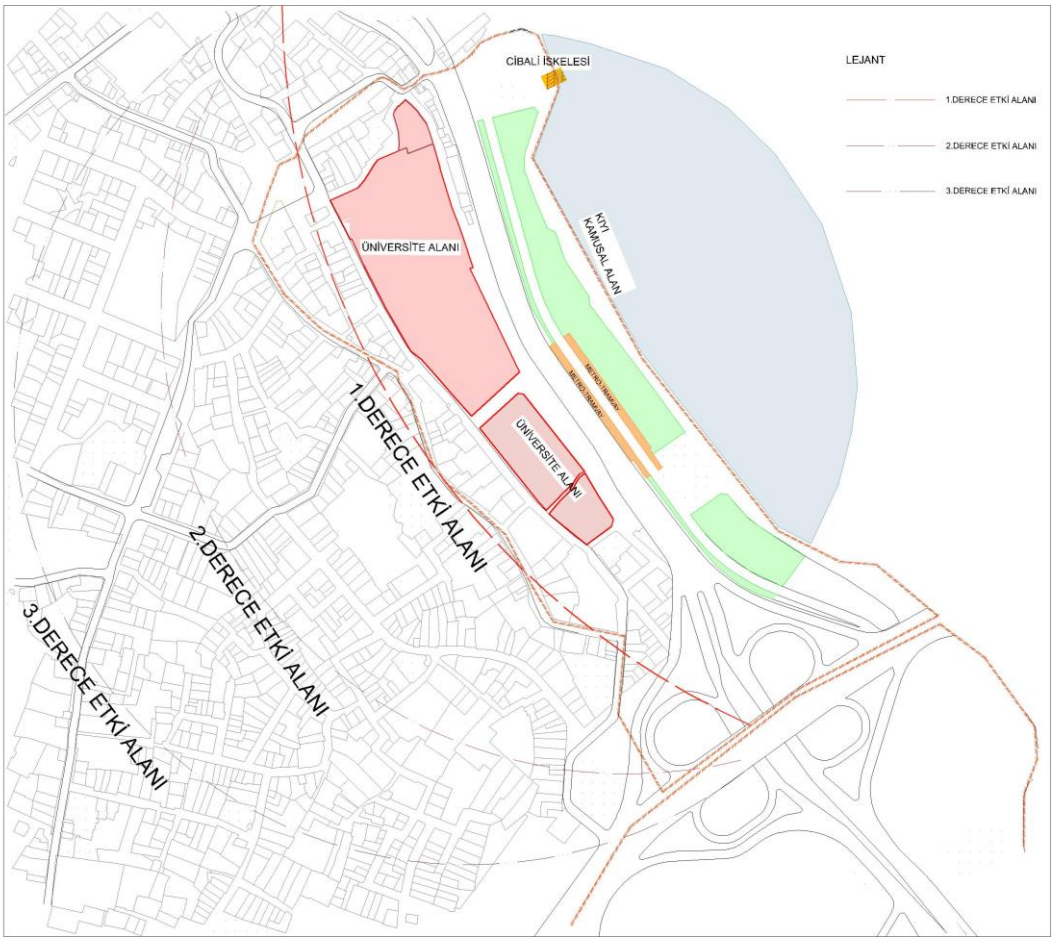
Başarı Kriterleri	***Olumlu Sonuçları***	***Olumsuz Sonuçları***
Yapının Günümüze Katılım Sürecinde Çevresel Kirlilik Yaratmamış Olması	• Haliç Siluetinde bozulmalara sebep vermemiş, kütlesel formlar korunmuştur.	• Yenileme Alanı oluşturulması ile alan içerisinde kalan yapıların özen ile restore edilmesi/yeniden yapılması sağlanmıştır. Yenileme alanı sınırlarından uzaklaşıldığında ise yapılar ve çevre üzerinde etkisi görülmemiştir.
Kentsel Hafızadaki Yerini Güçsüzleştirmemesi, Özgün Kimliğini Koruması	• Yeni işlev doğrultusunda özgün yapıya en az müdahaleler yapılarak, üslup malzeme ve teknik özellikler korunmuştur. Böylece kentsel hafızadaki yerine zarar verilmemiştir, yapı korunmaya özen gösterilmiştir.	

Toplumsal Refahın Artmış Olması (Güvenlik Vb..)	• Kampüste bulunan öğrencilerin güvenliği amacı ile oluşturulan güvenlik sistemi sebebi ile yakın çevrede güvenlik etkileri görülmektedir.	• Kampüs yakın çevresi dışında ki alanlarda güvenliğe etkisi gözlenmemiştir.
Çevrede Gürültü ve Kirlilik Gibi Sorunlar Yaratmamış Olması	• Çevrede gürültü ve kirlilik yaratacak herhangi bir unsur görülmemektedir.	
Çevrede Yaşayan Halkın Yeniden İşlevlendirmenin Parçası Olması	• Yeni işlev ile mahallede oluşan canlılık ile beraber halk işlevlendirmenin kısmen parçası olmaktadır. • Yakın çevrede küçük işletmeler oluşmuştur. (Kafe/restoran) • Mevcut işletmeler ise öğrenciler tarafından benimsenerek kullanılmaktadır.	
Endüstri Mirası Çevresinde Oluşturulan Dönüşüm Alanındaki Sokak İyileştirme, Yapı İyileştirme Çalışmalarının Öz Kimliğe Hitap Edilecek Şekilde Yapılıyor Olması	• 1020 ada yeniden yapımlarında alanın sülietini, kütle oranını bozmadan yeni yapılar oluşturulmuştur. • Koruma kapsamındaki yapıların tarihi kimliği, kütlesel bütünlüğü korunarak yeni yapılar oluşturulmaktadır. Süliete dikkat edilerek restorasyonlar yapılmaktadır. • Tarihsel, arkeolojik kalıntıların yapı yaşamlarına katılmakta ve sergilenmektedir.	• Yakın çevre dışındaki alanlarda etkisi görülmemektedir. (Çevresel etki sınırları belirlenmiştir.)
Çevredeki Somut Öğelerin Fiziksel Çevrenin Değer Kazanması (Meydan, Sokak, Yollar Vb..)	• Yenileme alanında kalan bölgelerdeki yapıların ve arazilerin, yenileme alanı dışında kalan bölgelere göre daha fazla önemsendiği görülmektedir.	• Yenileme alanından uzaklaşıldığında etkisi görülmemektedir.

Kamusal Alan Oluşturabilmesi	• Abdülezelpaşa Caddesi'nin Kadir Has Üniversitesi'nin önünde kalan bölümü de Kadir Has Caddesi olarak isimlendirilmiştir. • Sigara ve tütün fabrikası aktif çalışırken kurulan müze restorasyon çalışmaları sırasında taşınmıştır. Restorasyon sırasında bulunan kalıntılar ile de yeni bir müze oluşturulmuştur. (Rezzan Has Müzesi)	• Abdülezelpaşa Caddesi'nin paralelinde bulunan Hisaraltı Caddesi ile Seferikoz Sokağının kesiştiği alana hareketli pistonlar takılarak araç trafiği özel kullanım haline getirilmiştir. • Üsküplü Caddesi'nden Hisaraltı Caddesine geçişi sağlayan sokak kapatılmış, üniversitenin A ve D Blokları arasında yer alan bir kafe işletmesine dönüştürülmüştür. • C blok yanında açık otopark olarak kullanılan alan 2019 yılında yeniden projelendirilerek Amfi Bahçe olarak düzenlenmiştir. Açık otopark iken yaya kullanımına açıkken şu an ki durumda güvenlik ile sınırlandırılmıştır.

Tablo 6.Çalışma alanının çevresel etki başarı kriterler açısından değerlendirilmesi (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020)).

Tablo 6' da seçtiğimiz örnek için yapılmış olan analiz formunda 13 adet olumlu,7 adet ise olumsuz etki unsuru sıralayabiliriz. Bu neden ile aslında çevresel etkideki başarısını olumlu olarak değerlendire bilinir.

Şekil 33.Çevresel etki sınıları (Düzenleyen: (Önder Yılmaz, 2020)).

Yapılan alan incelemesinde gelinen noktada çevresel etkinin belirli ölçekte alanda, etki sınırları oluşturduğu görülmüştür. Şekil 33’ de görüldüğü gibi çevresel etki sınırları kademelendirilmiştir.1.derece etki sınırı içerisinde kalan alanda yeniden yapımlar, yapı ıslahları, çevre rehabilitasyonu, güvenlik, işlevlendirmeye çevre halkının katılımı görülmekte iken,2.derece etki sınırında yapı ıslahları, çevre halkının katılımı görülmektedir. Alan incelenmesinde 3.derece etki sınırında yeniden işlevlendirmede kaynaklı olarak herhangi bir etki görülmemiştir.

BÖLÜM 5. SONUÇ VE ÖNERİLER

18. yy. ‘da İngiltere’de yaşanmış olan endüstri devrimiyle beraber endüstrileşme süreci başlamıştır. Bu süreç uzun bir zamanda olgunlaşmıştır. Endüstrileşme süreci, teknolojide meydana gelen gelişmeler ile birlikte, endüstri tesislerinin kurulmuş olduğu mekanlarda da birtakım fiziksel değişimlere sebep olmuştur. Endüstri tesislerinin su kaynaklarına yakın, kıyılarda ve kentlerden uzak yerlerde kurulmasıyla birlikte bu tesislerin çevresinde banliyöler olmuştur. Kurulmuş olan endüstri tesislerine paralel olarak kentler büyümeye ve gelişmeye başlamıştır. Teknolojide meydana gelen gelişmeler, var olan endüstri tesislerinin ihtiyaçları karşılayamaması durumunu ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla bu alanlar kent içerisinde terkedilmiş, atıl mekan halini almıştır. Endüstrileşme sürecinden sonra geçmişin yaşayış biçimine, üretimine şahitlik eden atıl alanların bir endüstri mirası olarak koruma altına alınması gerektiği düşünülmüştür.

Toplumun geçmişini endüstri alanları sergilemektedir. Dolayısıyla endüstri mirasının korunma altına alınması ile toplumların geçmişi ile bugünü muhafaza edilebilmektedir. Endüstri mirasının değerlendirilmesinde, bulunmuş oldukları mekanlarda ve kentsel mekanlarda var olan yapıyla toplumun sahip olduğu geçmiş izlerin silinmeden ilişkilendirilmesi önem taşımaktadır. Bu yapıların kullanılmadıkları durumlarda da tahrip olabildikleri dikkate alındığında, endüstriyel miras alanlarının zarar görmeyecek bir biçimde aktif olarak doğru işlevlerle yeniden işlevlendirilmeleriyle birlikte korunmaları sağlanmış olacaktır. Dünya üzerinde endüstriyel mirasların işlevlendirilmesi oldukça yaygın bir yöntemdir. Endüstriyel miras alanları yeniden işlevlendirildiklerinde kentin bir parçası haline gelmektedir. Bu sayede bu alanlar kentten kopuk olan durumlarından kurtulmaktadırlar. Bununla birlikte bu yapıların yapılmış oldukları dönemin mimarisi hakkında, üretimi ve yaşam biçimine dair taşımış olduğu izlerin yaşatılmasına katkı sağlanmaktadır. Halkın da mekan ile bir ilişki kurmasında bu durumun etkisi oldukça büyüktür.

Bir kültür adası haline gelen Haliç, bölgedeki kentsel yenileşme ve bu bölgede bulunmakta olan sanayi yapılarının fonksiyonlarında gerçekleştirilen dönüşümler sürecinde; kültürel değere sahip olan endüstrilerin yer seçimleri üzerinde etki eden faktörleri, endüstrilerin kümelenme eğilimleri, kültürel endüstriler ile ilişkili olan fonksiyonların üstlenmiş oldukları rolleri, kültür endüstrileri ile yeniden işlevlendirme

arasında ortaya çıkan etkileşimi ortaya koymayı amaçlamakta olan çalışmanın sonucunda; bölgede var olan kurumlar ve kuruluşların burada olmasının sebepleri, kültür endüstrilerinin yenileşmeyi tetiklemekte olan etkisi, yeniden işlevlendirme sürecinde ortaya çıkan durumlar yer almıştır.

Tanıklık etmiş oldukları dönemin tarihini yansıtmakta olan somut örnekler arasında yer alan kültürel miras değerine sahip olan yapılar, geçmiş dönemlerden bugüne ışık tutan yapılardır. Kamusal bellekte yer etmiş olan bu yapıların günümüze korunarak ulaştırılması ve bugünün ihtiyaçları dahilinde yeniden işlevlendirilerek kullanıma hazır bir hale getirilmesi hem tarih hem de kültür sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte yapılar kazandırılmış olan yeni işlevleri doğrultusunda değer kazanmaktadır. Yapıların tamamının bu duruma uyum sağlaması mümkün değildir. Bu sebeple genel olarak geniş mekanlara sahip olan ve barındırmış oldukları özellikleri ile adapteye uygun yapıların yeniden işlevlendirilmesi gerekmektedir. Günümüzde endüstrileşme sürecinde yapılan ve ilerleyen süreçlerde dünya genelinde gelişmiş olan faktörler doğrultusunda işlevlerini kaybetmiş olan ve endüstri mirası şeklinde nitelendirilebilen çok fazla yapı bulunmaktadır.

Gerçekleştirilen çalışmada, bir döneme tanık olan endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilerek eğitim işlevi kazandırılarak korunmasının hem yapı hem de kent ölçeğinde sahip olduğu öneme dikkat çekilmiştir. Kent belleği kaybının önüne geçilmesi konusunda sosyal, tarihi ve kültürel yönden sürdürülebilirliğin sağlanması ile olumlu katkılar sağlanmıştır. Fakat kamusal alan oluşturma yönünden incelendiğinde, yapının alan içinde katalizör görevi görürken bu özelliğini kaybetmiş olması olumsuz bir sonuca ulaşmıştır.

Çalışma kapsamında ortaya çıkarılan sonuçlar doğrultusunda ise bazı öneriler geliştirilmiştir. Mekanlara kazandırılan yeni işlevler ile mekanın sağlamış olduğu fiziksel özelliklerin birbirleri ile uyum içerisinde olması beraberinde kullanım konforunu da getirmektedir. İnsan yoğunluğunun fazla olduğu eğitim işlevini üstlenen mekanlarda konfor önemli bir faktördür. Bu sebeple mekan kapasitesinin insan yoğunluğu doğrultusunda sağlanması ve gerçekleştirilecek olan yeniden işlevlendirme sürecinde mekan düzenlemesinin insan sayısı doğrultusunda ayarlanması beklenmektedir.

Yeniden işlevlendirilen mekanların az müdahaleye uğraması o yapının geçmiş tarihini hatırlatacaktır. Dolayısıyla bu yapılardaki insanlar yapının tarihine dair ilgi duymaya başlayacaktır. Bu sebeple mekanın sahip olduğu özelliklerin kaybedilmeden yeniden işlevlendirilmesi ve mekana ilgi duyulmasının sağlanması gerekmektedir.

Yeniden işlevlendirilecek olan endüstri mirası yapılarının kişilerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılayacak biçimde yapılması gerekmektedir. Bu kriterler göz önünde bulundurularak yapılan tasarımlar ve restorasyon çalışmaları daha başarılı sonuçlara ulaşabilecektir.

Yeniden işlevlendirilen mekanlarda yapılacak olan iyileştirmeler (aydınlatma ve havalandırma gibi), özellikle eğitim işlevini üstlenen yapılarda öğrencilerin hem gece hem de gündüz çalışabilmelerini sağlayacak ortamların oluşturulması gibi yapıyı kullanacak kişiler açısından memnuniyet artacaktır.

Yenileme alanı sınırları içerisinde kalan restorasyonlar, yeniden yapımlar 2.ve 3.derece etki sınırları içerisinde de olması çevresel etki anlamında başarılı sonuçlara ulaştırabilecektir.

Kıyı kamusal alanlara ulaşımın kısmi anlamda engellenmiş olması sebebi ile çevre halkı için üniversite tarafından belirli kapsamlara sahip kamusal alanlar oluşturulabilir. Böylece mevcut durumda ki olumsuz etki hafifletilebilir.

Yenileme alanı içerisinde devam eden/edecek olan yeni projelerin aynı özen ve ilkeler ile devam etmesi sağlanmalı, sokak ve cadde siluetlerinde rant sebebi ile bozulmalara sebep verilmemelidir.

Çevre halkı ile öğrencilerin ve üniversite çalışanlarının beraber vakit geçirebileceği (örn: A Aksında yapılan Amfi bahçede) alanlarda toplu etkinlikler düzenlenerek, arada oluşmuş olan ayrılık kaldırılarak, çevre halkının da bu yapıya aitliği hatırlatılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akbelege, C. (2004). *Haliç ve çevresinde yeniden işlevlendirilen sanayi yapılarının çevre halkla etkileşimi bağlamında incelenmesi ve Silahtarağa Elektrik Santrali için öneriler,* Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Akı, A., (1980). *Konaklama tesisleri gelişiminin niteliksel açıdan büyük kent modeli içinde incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İ.D.M.M.A. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Akkoyunlu, K. (2007). *"Sürdürülebilir kent",* Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine, Der: Ayşegül Mengi, Ankara, İmge Yayınevi.

Alioğlu, F. ve Alper, B.,(1998). *Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası, Sanayi Yapısından Üniversiteye*, İstanbul, sayı: 27, İstanbul, Sf. 40-48.

Alper, M.,(2004). *Dünü ve Bugünü ile Cibali Tütün Fabrikası, Dünü ve Bugünü ile Haliç, Sempozyum Bildirileri*, der. S. F. Göncüoğlu, 22-23 Mayıs2003, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, Sf. 33-40.

Alper, M. (2018). *"DeğişKent" Değişen Kent, Mekan ve Biçim. Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu*. İstanbul.

Alper, M. (2019). *Cibali Sigara Ve Tütün Fabrikası'ndan Kadir Has Üniversitesi'ne bir yeniden işlevlendirme örneği*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları.

Alper, Mehmet (Tures Ofis Dökümanları)

Altınoluk, Ü., (1998). *Binaların Yeniden Kullanımı*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Anonim, (1994). *Cibali Tütün Fabrikası, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt: 2, Sf. 429, İstanbul.

Arıkan, S., Akad, M. T. (1977). *Özel kesim imalat sanayiinde gelişme ve yoğunlaşma eğilimleri, Türkiye sanayiinde tekelleşme*, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, Yayın no: 106/2, Ankara.

Ay, R. B. (2013). *Özgün işlevini yitirmiş endüstri mirası yapıların yeniden kullanımda uygun işlev seçimi: İstanbul Çengelköy İspirto/Suma Fabrikası örneği.* Yüksek Lisans Tezi, T.C. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ayaz, K. (2017). *Terkedilmiş endüstriyel alanlarda dönüşüm*. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Beykent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Aydın, E. Ö., (2014). *"Koruma-yaşatma: İtalya'da tarihî endüstriyel alanların dönüşümü: güncel projeler üzerinden değerlendirmeler*", Mimarlık Dergisi, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, 378, Ankara.

Benevolo, L. (1995). *Avrupa tarihinde kentler*, Afa Yayıncılık, İstanbul

Beyazıt, E., Gül, H., Güneş, M. (2013). *Kent üzerine özgür yazılar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Beyhan, Ş. Gülin, Ülkü Çelebi Gürkan (2015). *"Kültürel mirasın korunmasına yönelik bir tespit çalışması: Isparta halı ipliği fabrikaları ve boyahaneleri".* Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, Cilt:7, No:3, 79- 102.

Biçer, Ö. (1999). *Eski kent mekanlarının yeniden islevlendirilerek korunmasına iliskin bir arayış: Fatih-Cibali örnegi*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul

Brangar, Ş., Y., (2004). *Silahtarağa elektrik santralı'nın korunması ve yeniden kullanımına yönelik öneriler,* Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Doğan, Ç. E. (2009). *Nazilli basma fabrikası yerleşimi: tarihçe ve yaşantı, İstanbul Silahtarağa elektrik santrali yerleşme ve konut yaşam çevreleri, fabrikada barınmak, erken cumhuriyet dönemi'nde Türkiye'de işçi konutları*; Yaşam, Mekan ve Kent, (Ed: Cengizkan, A.), Arkadaş Yayınevi, Ankara.

Doğruel, F. ve Doğruel, S.,(2000). *Osmanlı'dan günümüze tekel*, İstanbul.

Emre, Ş. B. (2008). *Sanayileşme ve sanayi yapılarının yeniden işlevlendirilmesinin İstanbul'dan örnekler üzerinde analizi*. Yüksek Lisans Tezi, T.C Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Engin, H.E., (2009). *Tarihi yapıların yeniden kullanımında iç mekana etkilerin incelenmesi için bir yöntem önerisi : İstanbul endüstri yapıları örneği,* Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Erdönmez, E., (2005). *Açık kamusal kent mekanlarının toplumsal ilişkileri yapılandırmadaki rolü, Büyükdere - Levent - Maslak aksı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.

Ersen, A., (1992). *Yeniden işlevlendirilen tarihi yapılar, modern ekler ve çağdaş tasarım,* Arredamento Dekorasyon, 37/5, s.102-105.

Ersine C.S., (2012). *"Doku nakli" ve yeni kimlik oluşturma bağlamında endüstri mirasının değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Gedik, G., (2015). *Tarihi çevrelerin sürdürülebilir yeniden canlandırılmasında kullanıcı görüşlerinin değerlendirilmesi: Bursa Hanlar Bölgesi örneği,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Hasol, D. (2005). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü*. İstanbul: YEM Yayın

Huang, L., (2016). *Research on the Transformation of Industrial Heritage into Residential Building -Taking Barcelona as an Example,* MBArch. ETSAB. UPC.

İnan, Z. (2013). *İşlevini yitirmiş tarihi yapıların büro yapılarına dönüştürülmesindeki mekansal sorunlar*. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Jodidio, P., (2001). *"Herzog de Meuron Tate Modern",* Architecture Now, Taschen, Köln, 244

Kalkan, E., (2002). *Tütün işçilerinin yerini şimdi öğrenciler aldı,* Hürriyet Pazar Gazetesi, 23. 03. 2002, Sf. 14., alındığı tarih: 21.03.2015. Adres:http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=61487

Kandemir, Ö. (2013). *Kültürel miras kapsamındaki yapıların çağdaş yaklaşımlarla müze işlevine adaptasyonlar: "yeni" mekansal deneyimler*. Sanatta Yeterlilik Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.

Karaman, A., Z., (1987). *İstanbul kentsel gelişiminin Haliç'e etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kariptaş, F. (2010). *Endüstri mirası kapsamındaki yapıların günümüz şartlarında değerlendirilmesi ve Kasımpaşa Tuz Ambarı örneği*. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kayan, F. (1999). *Tarihi konumu içinde Cibali semtindeki taşınmaz kültür varlıklarının korunması konusunda bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi.

Kavruk, H. (2002) *Anakente bakış*, Hizmet İş Sendikası Yayınları, Ankara.

Keleş R. (2002). *Kentleşme politikası*, İmge Kitabevi, Ankara.

Kıraç, B.,(2001). *Türkiye'deki tarihi sanayi yapılarının günümüz koşullarına göre yeniden değerlendirilmeleri konusunda bir yöntem araştırması*. M.S.Ü. Doktora Tezi, İstanbul.

Kona, S., (2015). *Paşalimanı Un Fabrikası ve yeniden işlevlendirme*. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Köksal T.G., Ahunbay Z., (2006). *İstanbul'daki endüstri mirası için koruma ve yeniden kullanım önerileri,* İtü Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım Cilt:5, Sayı:2, 125-136, Eylül 2006.

Köksal, G. T., (2005). *İstanbul'daki endüstri mirası için koruma ve yeniden kullanım önerileri*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Köksal, Gül (2012). *"Endüstri mirasını koruma ve yeniden kullanım yaklaşımı"*. Güney Mimarlık Dergisi, Sayı:8, 18-23.

Mumford, L. (1961), *Tarih boyunca kent, kökenleri, geçirdiği dönüşümler ve geleceği,* Çev: Gürol Koca&Tamer Tosun), İstanbul.

Nart, D. (2015, Haziran). *İstanbul'da endüstri yapılarında gerçekleşen dönüşümlerin mekânsal açıdan irdelenmesi.*

Özen, Hamiyet, Arzu Sert (2006). *"Karadeniz'de unutulan endüstri mirası".* Gazi Üniversitesi Müh. Mim. Fak. Dergisi, Cilt:21, No:3, 499-508

Öztaş, N. (2005). *İstanbul'da kentsel dönüşüm ve Haliç örneklemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Pevsner, N. (1976), *A History of Building Types*, Thames and Hudson, London.

Piran, D. (2016). *Endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Saner., M., (2012). *Endüstri mirası: kavramlar, kurumlar ve Türkiye'deki yaklaşımlar, planlama*, 1-2(52): 53-66.

Sarıcı, S., (1990). *Kent merkezlerindeki yapılarda, fonksiyonel eskimeye bağlı işlev değişimleri (Beyoğlu-İstiklal Caddesi üzerinde bir analiz denemesi),* Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tayyare, E. (2007). *Kentsel imaj öğeleri bağlamında Haliç bölge'sinin incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul

Trinder, B., (1981). *Industrial Archaeology in Britain*, Archaeology, 34(1): 816.

Uçar, B. (2013). *Endüstriyel miras ve yeniden işlevlendirme kavramları kapsamında Beykoz Deri Ve Kundura Fabrikası'nın irdelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Önder Yılmaz, C. (2020).

UNESCO. (1972). UNESCO.

Yaramış A. (2004). *"Feshane'nin ilk kuruluş yılları",* 8. Eyüp Sultan Sempozyumu, 95-99.

Yıldırım, İ. (2016). *İstanbul kapalı sarnıçlarının işlevsel dönüşümünün mekansal bağlamda irdelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Beykent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

URL-1. (tarih yok). Şubat 2022 tarihinde https://www.theguardian.com/uk-news/gallery/2016/nov/28/lost-england-photographs-from-1870-to-1930#img-12 adresinden alındı

URL-10. (tarih yok). Şubat 2022 tarihinde https://www.sanatinoykusu.com/tate-modernde-mutlaka-gorulmesi-gereken-eserler-londra/ adresinden alındı

URL-11. (tarih yok). Şubat 2022 tarihinde https://www.arkitektuel.com/tate-modern/ adresinden alındı

URL-12. (tarih yok). 2022 Şubat tarihinde http://mimdap.org/2017/06/202272/202272/ adresinden alındı

URL-13. (tarih yok). 2022 tarihinde https://www.archdaily.com/304590/boiler-house-ceres-diederendirrix-architects adresinden alındı

URL-14. (tarih yok). Şubat 2022 tarihinde https://v3.arkitera.com/h19605-donusen-halic.html adresinden alındı

URL-15. (tarih yok). Şubat 2022 tarihinde https://v3.arkitera.com/h11752-tarihe-saygili-bir-kentsel-donusum-projesi-ornegi-merinos-kultur-parki.html adresinden alındı

URL-16. (tarih yok). 2022 tarihinde https://kadirhasvakfi.org/kadir-has-universitesi-merkez-kampusu/ adresinden alındı

URL-17. (tarih yok). 2022 tarihinde https://www.mimarizm.com/makale/mehmet-alper-ile-cibali-tutun-ve-sigara-fabrikasi-ndan-kadir-has-universitesi-ne_113537 adresinden alındı

URL-2. (tarih yok). Şubat 2022 tarihinde https://www.arkitera.com/proje/kaleici-evi/ adresinden alındı

URL-3. (tarih yok). Şubat 2022 tarihinde https://www.archdaily.com/347226/refurbishment-of-the-old-benalua-station-and-insertion-of-casa-mediterraneo-headquarters-manuel-ocana/5149e361b3fc4bb3b60000b0-refurbishment-of-the-old-benalua-station-and-insertion-of-casa-mediterraneo-headquarters-manuel adresinden alındı

URL-4. (tarih yok). Şubat 2022 tarihinde http://gurayreyna.com/PROJELER/MUZELER/2301/RAHMI-KOC-LENGERHANE adresinden alındı

URL-5. (tarih yok). Şubat 2022 tarihinde https://divisare.com/projects/379910-art-gluck-design-group-nevka-businewss-center#lg=1&slide=14 adresinden alındı

URL-6. (tarih yok). Şubat 2022 tarihinde https://www.miesarch.com/work/412 adresinden alındı

URL-7. (tarih yok). Şubat 2022 tarihinde https://reindustrialheritage.eu/projects/manningham-mills adresinden alındı

URL-8. (tarih yok). Şubat 2022 tarihinde https://www.archdaily.com/140069/puma-house-nendo/50148b5b28ba0d3950000484-puma-house-nendo-photo?ad_medium=widget&ad_name=navigation-next&next_project=yes adresinden alındı

URL-9. (tarih yok). Şubat 2022 tarihinde https://www.oirealtor.com/noticias-inmobiliarias/poblenou-neighbourhood-recovers-its-industrial-heritage/ adresinden alındı